

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПАЛКІН АНДРІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 342.9+ 347.725

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА**

Подається на здобуття наукового ступеня **доктора філософії**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.Ю. Палкін

Науковий керівник – **Легеза Юлія Олександрівна**,
доктор юридичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Палкін А.Ю. Адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2025.

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних наукових досліджень, що присвячені визначенню адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано доцільність імплементації інституту множинності арбітражних керуючих у складних процедурах банкрутства, що дозволяє підвищити прозорість та ефективність управління майном за умови чіткої регламентації повноважень і винагороди;

- обґрунтовано двокомпонентну модернізацію інституційної системи адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства України, що складається із : обґрунтування доцільності розробки й прийняття Закону України «Про самоврядні організації» як базового акта для легітимації самоврядних організацій арбітражних керуючих, стандартизації доступу до професії, дисциплінарної юрисдикції та аудиту доброчесності; внесення змін до КУзПБ шляхом

прирівняння арбітражного керуючого до службової особи підприємства-боржника в період виконання повноважень;

удосконалено:

- критерії про-боржникової та про-кредиторської спрямованості систем банкрутства, з урахуванням реабілітаційного потенціалу, процесуальних гарантій і стандартів відповідальності суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління;

- науковий підхід до класифікації публічно-управлінських механізмів у сфері неплатоспроможності через виокремлення ключових компонентів: рівень централізованого нагляду, стандарти професійної діяльності керуючих, процесуальні запобіжники зловживанням, обсяг судового контролю, ступінь цифровізації процедур;

- підходи до системної інтеграції функціонального (прогнозування, планування, координація, організація) та процедурного (ініціювання, розгляд, санація/ліквідація, інформаційно-реєстраційний супровід, нагляд і контроль) вимірів адміністративно-правового механізму публічного управління банкрутством як єдиної управлінської структури, що покладено в основу розуміння концепції «подвійної підзвітності» арбітражного керуючого через формалізацію балансів адміністративного нагляду та судового контролю з урахуванням цифрових інструментів;

дістали подальшого розвитку:

- доктрина адміністративно-правової відповідальності у сфері банкрутства через наведення аргументації необхідності введення спеціальних заходів впливу за безпідставне оскарження дій арбітражного керуючого та недобросовісну поведінку боржника;

- наукова аргументація пропозицій щодо адаптації зарубіжних практик (канадської моделі державного нагляду, американської концепції «fresh start» і режиму «debtor-in-possession», скандинавської моделі комітетного контролю) до українського правопорядку з урахуванням умов воєнного та післявоєнного відновлення.

встановлено таку узагальнену систему суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства:

нормотворчо-політичний рівень – Верховна Рада України (законодавче регулювання), Президент України (акти індивідуальної й нормативної дії у межах повноважень), Кабінет Міністрів України (підзаконне регулювання, координація, урядові програми);

галузево-адміністративний рівень – Міністерство юстиції України як головний орган формування й реалізації політики у сфері банкрутства (правотворчі, організаційні, контрольні, реєстрові, дисциплінарно-процедурні повноваження), його територіальні органи, а також дотичні ЦОВВ у межах спеціальної компетенції (Мінекономіки, Мінфін, Фонд держмайна, Антимонопольний комітет – у питаннях, що перетинаються з неплатоспроможністю та управлінням активами);

юрисдикційний рівень – господарські суди як центральні гарантії законності, процесуальні координатори та суб'єкти судового контролю за діями учасників провадження;

професійно-самоврядний рівень – арбітражні керуючі (як самостійні професійні суб'єкти), їх саморегулівні організації, Кваліфікаційна та Дисциплінарна комісії арбітражних керуючих (допуск до професії, етика, підвищення кваліфікації, дисциплінарні процедури);

інституційно-інфраструктурний рівень – адміністратори державних реєстрів і електронних систем (зокрема автоматизованої системи банкрутства), організатори електронних торгів/аукціонів, що забезпечують реалізацію майна та прозорість процесів;

учасники провадження як носії приватних інтересів, що інтегруються у публічний механізм через судовий процес, – боржник (юридична або фізична особа), кредитори та їх комітет, забезпечені кредитори, уповноважені органи у межах процесуальної ролі.

На основі використання функціонально-процедурного підходу до адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері банкрутства встановлено, що його ефективність забезпечують чотири загальні функції: прогнозування (раннє виявлення ризиків), планування (плани санації з вимірюваними цілями), координація (узгодження дій судів, арбітражних керуючих, контролюючих органів і кредиторів) та організація (реєстри, електронні сервіси, стандартизований документообіг), що реалізуються в межах таких процедур, як контрольно-наглядові, реєстраційні, облікові, інформаційні, деліктні.

На основі використання компаративного підходу для зіставлення адміністративно-правових механізмів публічного управління процедурами банкрутства у державах різних правових сімей здійснено опис ролі суду, арбітражного (довірчого) керуючого, комітетів кредиторів і спеціалізованих органів нагляду, а також інструменти реабілітації та ліквідації (від «debtor in possession» до класичної ліквідації), що дозволило визначити, що ефективність системи залежить не стільки від «про-боржникової» чи «про-кредиторської» моделі, скільки від якості інституційного дизайну: прозорості призначень, стандартів відповідальності керуючих, процесуальних запобіжників від зловживань і рівня цифровізації. На основі вивчення досвіду Нідерландів, Бельгії, Фінляндії, Норвегії, США та Канади продемонстровано переваги поєднання судового контролю з професійним наглядом і чіткими правилами взаємодії учасників, що є доцільним для України адаптувати із акцентом на безперервність бізнесу, підвищення відповідальності менеджменту боржника й арбітражних керуючих та процесуальну економію, що у сукупності зміцнюватиме довіру кредиторів і стійкість господарського обороту.

З врахуванням здійсненого компаративного аналізу та чинного законодавства України обґрунтовано необхідність: розробку та прийняття Закону України «Про самоврядні організації»; внесення змін до Кодексу Законів з процедур банкрутства задля прирівняння до статусу службової

особи підприємства арбітражного керуючого, що вимагає внесення змін до частини 2 статті 10, де абзац перший у такій редакції:

«2. Арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали (постанови) про призначення його керуючим санацією або ліквідатором до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства-боржника».

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, банкрутство, відмивання коштів, відновлення платоспроможності, гарантії законності, електронні послуги, контроль, планування, платники податків, податкові правовідносини, права, правопорушення у сфері економіки, прогнозування, процедурна форма, публічний інтерес, публічні послуги, свободи та законні інтереси громадян, спори у сфері публічно-правових відносин, тінізація економіки, тіньова економіка, фінансова відповідальність, функції.

ABSTRACT

Palkin A.Yu. Administrative and Legal Mechanism of Public Governance in the Sphere of Bankruptcy Procedures. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining an educational-scientific degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty 081 “Law”. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2025.

This dissertation presents a comprehensive scientific study of the administrative and legal mechanism of public governance in the field of bankruptcy procedures.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the work is one of the first complex studies in Ukrainian legal science devoted to identifying and conceptualizing the administrative and legal mechanism of public governance in the sphere of bankruptcy. As a result of the research, a number of new scientific provisions, recommendations, and conclusions were formulated, in particular:

for the first time:

The expediency of implementing the institution of multiple insolvency practitioners in complex bankruptcy proceedings is substantiated, which would increase transparency and efficiency of asset management, provided that powers and remuneration are clearly regulated.

A two-component modernization of the institutional system of the administrative and legal mechanism of public governance in Ukraine's bankruptcy sphere is justified, consisting of:

substantiating the need to develop and adopt the Law of Ukraine "On Self-Regulatory Organizations" as a fundamental act to legitimize self-regulatory organizations of insolvency practitioners, standardize access to the profession, strengthen disciplinary jurisdiction, and ensure integrity auditing; and amending the Bankruptcy Code of Ukraine by equating the insolvency practitioner to an official (officer) of the debtor enterprise during the exercise of their powers.

improved:

Criteria for debtor-oriented and creditor-oriented bankruptcy systems, taking into account rehabilitation potential, procedural guarantees, and responsibility standards for subjects of the administrative and legal governance mechanism.

The scientific approach to the classification of public-administrative mechanisms in the field of insolvency through identifying key components: level of centralized oversight, professional standards for insolvency practitioners, procedural safeguards against abuses, scope of judicial control, and the degree of digitalization.

Approaches to systemically integrating the functional (forecasting, planning, coordination, organization) and procedural (initiation, consideration, restructuring/liquidation, informational-registration support, supervision and control) dimensions of the administrative and legal mechanism as a unified governance architecture, forming the basis for conceptualizing the "dual accountability" of insolvency practitioners through balancing administrative oversight and judicial control with digital instruments.

further developed:

The doctrine of administrative and legal responsibility in the field of bankruptcy by arguing the necessity of introducing special measures for abusive challenges to the actions of an insolvency practitioner and for dishonest behavior of a debtor.

The scientific justification of proposals for adapting foreign practices (Canadian model of state supervision, U.S. “fresh start” doctrine and “debtor-in-possession” regime, Scandinavian committee-control model) to the Ukrainian legal system, taking into account the conditions of wartime and post-war recovery.

generalized system of subjects of the administrative and legal mechanism of public governance in the field of bankruptcy procedures has been established, comprising:

Norm-creating and political level – the Verkhovna Rada of Ukraine (legislative regulation), the President of Ukraine (individual and normative acts within constitutional powers), the Cabinet of Ministers of Ukraine (sub-legislative regulation, coordination, government programs);

Sectoral-administrative level – the Ministry of Justice of Ukraine as the main authority responsible for forming and implementing state policy in the field of bankruptcy (rule-making, organizational, supervisory, registry-related, and disciplinary-procedural powers), its territorial bodies, as well as related central executive bodies within their special competence (Ministry of Economy, Ministry of Finance, State Property Fund, Antimonopoly Committee – in matters intersecting insolvency and asset management);

Jurisdictional level – commercial courts as central guarantors of legality, procedural coordinators, and subjects of judicial oversight over the actions of insolvency participants;

Professional and self-regulatory level – insolvency practitioners (as independent professional actors), their self-regulatory organizations, the Qualification and Disciplinary Commissions of insolvency practitioners (access to the profession, ethics, professional development, disciplinary procedures);

Institutional and infrastructure level – administrators of state registers and electronic systems (including the automated bankruptcy system), organizers of electronic auctions ensuring asset sale and procedural transparency;

Participants in proceedings as holders of private interests integrated into the public mechanism through judicial procedure – the debtor (legal or natural person), creditors and their committee, secured creditors, and authorized state bodies within their procedural role.

Based on the functional-procedural approach to the administrative and legal mechanism of public governance in bankruptcy, it has been established that its effectiveness is ensured by four general functions: forecasting (early risk detection), planning (rehabilitation plans with measurable goals), coordination (alignment of actions of courts, insolvency practitioners, supervisory bodies, and creditors), and organization (registers, electronic services, standardized document flow), implemented within supervisory, registration, accounting, informational, and enforcement procedures.

Using a comparative approach to analyze administrative-legal mechanisms for managing insolvency procedures in jurisdictions of different legal families, the roles of courts, insolvency (trust) practitioners, creditors' committees, and supervisory authorities were described, along with rehabilitation and liquidation instruments (from debtor-in-possession to classical liquidation). It was determined that system effectiveness depends not merely on "debtor-friendly" or "creditor-friendly" orientation, but on institutional design quality: transparency of appointments, standards of liability for practitioners, procedural safeguards against abuse, and digitalization level. Reviewing the practices of the Netherlands, Belgium, Finland, Norway, the United States, and Canada demonstrated advantages of combining judicial oversight with professional supervision and clear interaction rules, which should be adapted in Ukraine with emphasis on business continuity, enhanced responsibility of debtor management and insolvency practitioners, and procedural economy, ultimately strengthening creditor confidence and the resilience of economic circulation.

Taking into account the comparative analysis and current Ukrainian legislation, the necessity is substantiated to:

- develop and adopt the Law of Ukraine “On Self-Regulatory Organizations”;
- amend the Bankruptcy Code of Ukraine to equate insolvency practitioners to officials of the debtor enterprise for the duration of their powers, requiring amendment of Part 2 of Article 10, the first paragraph of which should read:

“2. From the moment of issuance of the ruling (decision) appointing the insolvency practitioner as rehabilitation manager or liquidator until the termination of his/her powers, the insolvency practitioner shall be deemed an official of the debtor enterprise.”

Key words: administrative and legal regulation, bankruptcy, control, disputes in the sphere of public legal relations, electronic services, financial responsibility, forecasting, freedoms and legitimate interests of citizens, functions, guarantees of legality, money laundering, offenses in the economic sphere, planning, procedural form, public interest, public services, restoration of solvency, rights, shadow economy, shadow economy, tax legal relations, taxpayers.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Палкін А.Ю. Адміністративно-правове регулювання здійснення процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2022. № 3. С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2022-3-6>.
2. Палкін А. Арбітражні керуючі як суб’єкти адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2025. № 1. С. 52–56. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-1-9>.

3. Палкін А. Функціональний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Law. State. Technology.* 2025. № 2. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-13>.

4. Палкін А.Ю. Адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства: огляд наукових публікацій. *«Наукова весна» 2023* : матеріали XIII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 1–3 березня 2023 р. ; Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2023. С. 357–359. URL: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2023/Scientific_Spring_2023.pdf.

5. Палкін А.Ю. Окремі аспекти історико-правового становлення нормативного регулювання процедур у сфері банкрутства. *«Молодь: наука та інновації» 2024* : матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 13–15 листопада 2024 р. ; у 3-х т. ; Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» . Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Т. 3. С. 145–146.

6. Палкін А.Ю. Окремі проблеми встановлення статусу арбітражних керуючих як суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 21 лютого 2025 р. Тернопіль : Вектор, 2025. С. 242–245.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
 РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА.....	 22
1.1 Історико-правові умови формування та методологічні основи адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.....	22
1.2 Розвиток правового регулювання процедур банкрутства в Україні.....	48
1.3 Сутність та зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.....	70
1.4 Нормативно-правові засади здійснення публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.....	80
Висновки до розділу 1.....	92
 РОЗДІЛ 2 РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА.....	 106
2.1. Суб'єктний склад адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.....	106
2.2. Функціональний та процедурний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.....	144

2.3. Зарубіжний досвід реалізації адміністративно-правового механізму
публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.....170

Висновки до розділу 2.....186

ВИСНОВКИ195

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....201

ДОДАТКИ.....222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СРО АК – саморегулівні організації арбітражних керуючих

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства зумовлена трансформацією економіки в умовах воєнного стану, потребами повоєнної відбудови та євроінтеграції, а також курсом на цифровізацію судово-адміністративних процесів.

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, воєнні зміни (зокрема, дистанційні формати, подовження строків) і впровадження автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» висувають нові вимоги до превенції неплатоспроможності, швидкодії процедур, прозорості продажу активів та узгодженості дій судів, Міністерства юстиції України, податкових і виконавчих органів. Водночас множинність підзаконних актів і перехідних воєнних норм породжують ризики юрисдикційної фрагментації, колізій, нерівномірності практики, а також підвищують трансакційні витрати для бізнесу і держави.

Проблемними залишаються межі дискреції органів публічної влади, пропорційність втручання, стандарти доказування економічної доцільності рішень, статус і процесуальна незалежність арбітражного керуючого, спеціальний режим для держсектору. На тлі зближення з *acquis* ЄС потрібні чіткі, прозорі та цифровоінтегровані адміністративні процедури, що забезпечують баланс між публічним інтересом (фінансова стабільність, конкуренція, зайнятість) і свободою підприємництва, а також довіру кредиторів і інвесторів.

Стан наукової розробки проблеми. Історико-правові витоки інституту неплатоспроможності, процесуальні стадії, роль кредиторів, судовий нагляд і статус арбітражного керуючого висвітлені у працях О.М. Бірюкова, Т.В. Донченко, П.Д. Пригузи, В.В. Радзивілюка, С.В. Жукова, Б.М. Полякова, В.В. Джуна, С.В. Донкова, О.С. Калченка, К.В. Скляренко, О.В. Коваленка та ін.; у суміжних площинах господарського права й процесу –

В.К. Мамутова, В.С. Щербини, О.П. Подцерковного, Д.М. Притики, В.В. Рєзнікової, О.О. Кота, М.А. Гори тощо. Наявні дослідження окреслюють еволюцію від ліквідаційної моделі до реабілітаційної, питання продажу активів, пріоритетів вимог і судового контролю. Водночас залишається недостатньо опрацьованою саме адміністративно-правова структура механізму публічного управління у сфері процедур банкрутства: інституційні зв'язки Міністерства юстиції України, судів, податкової, виконавчої служби й правоохоронних органів; показники ефективності процедур банкрутства (тривалість проваджень, рівень задоволення вимог кредиторів, витрати процедур); межі процесуальної незалежності та професійної відповідальності арбітражного керуючого; моделі саморегулювання; особливості банкрутства державних підприємств; повна інтегрованість автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» із судовими, податковими та виконавчими реєстрами, що визначає актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності в Україні, визначених Законом України від 21 грудня 2023 року № 3534-IX; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015; Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 797-р; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Політики державної власності, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1369; Державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки та ін..

Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького

національного університету. Внесок здобувача полягає у здійсненні характеристики адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у визначенні на підставі аналізу доктринальних та нормативних джерел характеристики адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено й вирішено такі основні *задачі*:

- визначити історико-правові умови та методологічні основи формування адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства у світ;
- встановити етапи розвитку правового регулювання процедур банкрутства в Україні;
- обґрунтувати сутність та зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства;
- охарактеризувати нормативно-правові засади здійснення публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства;
- дослідити суб'єктний склад адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства;
- визначити функціональний та процедурний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства;
- провести порівняльно-правове дослідження зарубіжного досвіду реалізації адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства задля обґрунтування пропозицій щодо його запровадження в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Методи дослідження. Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, застосовані системно відповідно до мети та завдань роботи. Концептуальну рамку формує діалектичний метод, що дозволив розглядати адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері банкрутства як динамічну, багаторівневу систему взаємодії публічної влади, судової юрисдикції та ринку (підрозділи 1.1., 1.2). Історико-правовий метод використано для визначення історико-правових умов і методологічних засад формування механізму (підрозділ 1.1) та періодизації розвитку національного регулювання процедур банкрутства (підрозділ 1.2). Формально-догматичний метод застосовано для характеристики нормативно-правових засад публічного управління в банкрутстві, тлумачення дефініцій, статусів і юридичних конструкцій КУЗПБ та суміжних актів (підрозділ 1.4). Системно-структурний метод забезпечив виокремлення елементів механізму (суб'єкти, функції, процедури, інструменти), встановлення їхніх зв'язків і принципів функціонування (підрозділи 1.3, 2.2). Для конкретизації ролей і повноважень учасників застосовано інституційний і функціонально-правовий методи (підрозділ 2.1), що дало змогу співвіднести публічні та приватні інтереси, нагляд і відповідальність у сфері відносин із запобігання банкрутства та відновлення платоспроможності боржників. Порівняльно-правовий метод використано для аналізу зарубіжних моделей адміністрування неплатоспроможності і формування пропозицій імплементації в Україні (підрозділ 2.3). Логіко-нормативний та герменевтичний методи застосовано для узгодженого тлумачення колізійних норм, критеріїв пропорційності втручання та стандартів належного урядування.

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України; акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та органів місцевого

самоврядування; міжнародні договори й інші міжнародні нормативно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України у сфері розгляду та вирішення спорів у сфері банкрутства; а також законодавство зарубіжних держав, зокрема США, Канади, Республіки Польща та Федеративної Республіки Німеччини.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України за період 2016–2025 рр., інформація Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів суб'єктів публічного адміністрування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних наукових досліджень, що присвячені визначенню адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

у перше:

- обґрунтовано доцільність імплементації інституту множинності арбітражних керуючих у складних процедурах банкрутства, що дозволяє підвищити прозорість та ефективність управління майном за умови чіткої регламентації повноважень і винагороди;

- обґрунтовано двокомпонентну модернізацію інституційної системи адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства України, що складається із : обґрунтування доцільності розробки й прийняття Закону України «Про самоврядні організації» як базового акта для легітимації самоврядних організацій арбітражних керуючих, стандартизації доступу до професії, дисциплінарної юрисдикції та аудиту доброчесності; внесення змін до КУзПБ шляхом прирівняння арбітражного керуючого до службової особи підприємства-боржника в період виконання повноважень;

удосконалено:

- критерії про-боржникової та про-кредиторської спрямованості систем банкрутства, з урахуванням реабілітаційного потенціалу, процесуальних гарантій і стандартів відповідальності суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління;

- науковий підхід до класифікації публічно-управлінських механізмів у сфері неплатоспроможності через виокремлення ключових компонентів: рівень централізованого нагляду, стандарти професійної діяльності керуючих, процесуальні запобіжники зловживанням, обсяг судового контролю, ступінь цифровізації процедур;

- підходи до системної інтеграції функціонального (прогнозування, планування, координація, організація) та процедурного (ініціювання, розгляд, санація/ліквідація, інформаційно-реєстраційний супровід, нагляд і контроль) вимірів адміністративно-правового механізму публічного управління банкрутством як єдиної управлінської структури, що покладено в основу розуміння концепції «подвійної підзвітності» арбітражного керуючого через формалізацію балансів адміністративного нагляду та судового контролю з урахуванням цифрових інструментів;

дістали подальшого розвитку:

- доктрина адміністративно-правової відповідальності у сфері банкрутства через наведення аргументації необхідності введення спеціальних заходів впливу за безпідставне оскарження дій арбітражного керуючого та недобросовісну поведінку боржника;

- наукова аргументація пропозицій щодо адаптації зарубіжних практик (канадської моделі державного нагляду, американської концепції «fresh start» і режиму «debtor-in-possession», скандинавської моделі комітетного контролю) до українського правопорядку з урахуванням умов воєнного та післявоєнного відновлення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства;

- *правотворчій та правозастосовній діяльності* – результати дослідження містять низку пропозицій щодо внесення змін до чинного адміністративного законодавства, викладені рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства;

- *навчальному процесі* – у викладанні студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство», «Господарське право України».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на 3 міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Наукова весна» 2023» (м. Дніпро, 2023 р.); «Молодь: наука та інновації» 2024 (м. Дніпро, 2024 р.); «Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2025).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображені у 3 наукових статтях, які опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук та входять до міжнародних наукометричних баз, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, у т. ч. основного тексту – 186 сторінок. Список використаних джерел налічує 194 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА

1.1 Історико-правові умови формування та методологічні основи адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства

Історико-правовий розвиток формування адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства в Україні пов'язується із європейським вибором, врахуванням соціальних, національних особливостей та тенденцій функціонування сучасного суспільства.

При цьому нормативне регулювання адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства відноситься до кола відносин, врегулювання яких відноситься до кола надзвичайно важливих, але при цьому і складних у встановленні їх змісту, їх об'єктно-суб'єктного змісту.

Проблематика історико-правового та методологічного розвитку нормативного регулювання вивчалась в публікаціях таких вчених, як О.М. Бірюков [7;9], В. В. Джуль [32;34], Т.В. Донченко [44], С.В. Донков [41], Б.М. Поляков [88;89], С.В. Жуков [48], В. В. Радзивілюк [123;124], П. Д. Пригуза [98;95;97], та інші.

Звернення до результатів здійснених наукових досліджень з питань регулювання процедур банкрутства дозволяє зробити висновок, що ряд вчених пов'язують виникнення таких норм із рядом стародавніх пам'яток права, саме законів Ману [9, с. 21–25]. Безумовно, ідея встановлення змісту процедур із врегулювання відносин, де один із суб'єктів є особою, яка є неспроможною виконати зобов'язання, які вона на себе поклала, з давніх

часів була актуальною. Виникнення товарно-грошового обігу як базису виробничих відносин очевидно призводить до необхідності вирішення проблеми із встановлення нормативного змісту відносин із визнання особи банкрутом як особи, що неплатоспроможною. При цьому визначення змісту правовідносин, що виникають між неплатоспроможним боржником та кредитором відбувалась в різні історичні часи із застосуванням кола диференційованих способів.

Звернення дослідницької уваги до історичних пам'яток права дозволяє зробити висновок, що процедури визнання особи банкрутом відрізняються від сучасних підходів до її нормативного регулювання відсутністю наявності конкурсного підходу до їх реалізації. За часів Середньовіччя до боржників застосовувались жорсткі та кардинальні покарання та стягнення, включаючи і позбавлення волі, продаж у рабство, а також накладення боргових стягнень на близьких родичів боржника [36].

Отже, становлення процедур банкрутства пов'язується із виникненням пам'яток давньоримського права, де було закріплено засади конкурсного змагального процесу щодо розгляду справи про визнання особи неплатоспроможною. Варто акцентувати, що система приватного давньоримського права була рецепійована сучасними правовими системами. Однак звичайно за часів Середньовіччя відбувся занепад змагального процесу та його заміна на інквізиційний.

У Європі та світі за у період Нового часу почалось формування чотирьох різновидів систем визнання особи банкрутом, які отримали назви за країнами-походження: англійської, французької, північноамериканської та німецької.

Французьке законодавство значною мірою зосередилося на розвитку практичних аспектів конкурсного провадження, основною метою якого було забезпечення захисту торговельного кредиту. Натомість англійська модель, особливо в тій формі, яка отримала розвиток у країнах Південної Америки, представляє інтерес як приклад застосування торговельного досвіду і в

багатьох своїх характеристиках виступає протилежністю до французького підходу до регулювання банкрутства.

Німецьке законодавство у сфері неплатоспроможності вирізняється особливою науковою значущістю. Його історичний розвиток супроводжувався поступовим аналізом і розчленуванням правових конструкцій на базові категорії, що дало змогу сформувати логічно впорядковану та внутрішньо узгоджену наукову систему. У контексті суспільних умов того часу ще не було сформовано належного підґрунтя для втілення ключової ідеї, яка лежить в основі конкурсного права, – ідеї про максимально справедливий і пропорційний розподіл активів боржника між усіма кредиторами. Така концепція може виникнути і знайти практичне втілення лише за умови, що процес примусового виконання судових рішень орієнтований на стягнення з майна боржника, а сам механізм виконання виходить за межі суто приватного саморегулювання, набуваючи характеру публічного провадження під контролем судових органів [189].

Точно встановити, коли і яким чином майнове виконання замінило особисте, неможливо, однак безсумнівним є те, що цей перехід відбувався поступово, у характерному для всієї еволюції римського права темпі. Лише з утвердженням системи майнового виконання стає можливим простежити в римському праві зародки сучасного конкурсного провадження, а також формування перших юридичних практик, які з часом переросли у професійну діяльність арбітражного керуючого. Як підкреслював С. В. Жуков, у процесі здійснення своїх майнових повноважень ліквідатор фактично бере майно банкрута під своє «відання». Це поняття має коріння у римському праві, зокрема походить від терміна *detentio*, який у давньому правовому контексті відповідав категорії «тримання». Сутність такого правового режиму полягає не у набутті права власності на відповідне майно, а у забезпеченні його збереження виключно в інтересах законного власника [48, с. 59].

Протилежним є підхід, за якого конкурсний керуючий розглядається як незалежний суб'єкт, наділений повноваженнями самостійно ухвалювати

ефективні управлінські рішення. Йому надано право ініціювати запровадження процедур реорганізації або ліквідації, а також ініціювати перехід між ними, включаючи можливість зворотного переходу, залежно від обставин конкретної справи [11, с. 134-135]. Особливий правовий статус і процесуальна незалежність, що історично склалися як ключові засади діяльності конкурсних (арбітражних) керуючих у провідних правових системах розвинених держав, забезпечують їм спроможність приймати обґрунтовані рішення в межах конкурсного провадження. Саме ці характеристики дозволяють зберігати належний баланс між інтересами боржника та кредиторів, забезпечуючи дотримання їхніх законних прав і сприяючи ефективному й справедливому розв'язанню процедур банкрутства.

У давнину, зокрема в період дії Законів XII таблиць, діяло правило, згідно з яким, якщо протягом трьох базарних днів ніхто не виявляв наміру сплатити борг за боржника і викупити його з ув'язнення, до нього могла бути застосована смертна кара або його продавали в рабство за кордон. Як зазначали І. Г. Козуб і М. І. Боднарук, із розвитком товарно-грошових відносин римське суспільство поступово усвідомило, що фізичне знищення боржника не відшкодовує кредитору завданої матеріальної шкоди. Значно доцільнішим стало не застосовувати тілесне покарання, а забезпечити відшкодування за рахунок майна боржника. Таким чином, відбулася принципова трансформація – особиста відповідальність поступово була витіснена майновою, відповідно до якої боржник відповідав перед кредиторами всім належним йому майном [61].

Ще до становлення банкрутства як самостійного інституту в римському праві в межах виконавчого провадження існував спеціальний процес під назвою *manus injectio*. Згідно з рішенням суду (*dies iusti*), боржнику, який виявився неспроможним виконати зобов'язання, надавався тридцятиденний строк для погашення боргу. У разі несплати впродовж цього періоду, за рішенням магістра (*addictio*), боржник міг бути переданий у розпорядження

кредитора, що фактично означало втрату особистої свободи на користь останнього [9, с. 21–25].

У процесі розвитку господарських відносин боргове право поступово втратило свій первісний абсолютний речовий характер. Майно боржника вже не підлягало безоплатній передачі кредитору. Натомість утвердилася практика, за якою для задоволення вимог кредиторів майно боржника підлягало попередній оцінці та подальшому продажу третім особам, а відшкодування боргу здійснювалося за рахунок виручених коштів. Такий підхід відображав перехід до більш раціональної та економічно обґрунтованої системи задоволення майнових вимог.

Роздрібний продаж майна боржника не завжди був ефективним, оскільки не завжди знаходились покупці. Значно простіше і доцільніше виявлялося реалізовувати майно оптом, що дозволяло швидше погасити борги. При цьому ліквідація справ боржника могла відбуватися й без його особистої присутності, оскільки правовий механізм уже забезпечував певний баланс між односторонніми вимогами кредиторів та необхідністю збереження прав і інтересів самого боржника. Така процедура мала назву *emptio* або *venditio bonorum*, що позначало процес примусового продажу всього майна боржника. У випадках, коли боржник навмисно ухилявся від своїх зобов'язань і переховувався, ліквідація його майна та боргів здійснювалася за процедурою *bonorum venditio*, яка належала до форм заочного розгляду. Давньоримський судовий процес вимагав особистої участі як позивача, так і відповідача перед претором. Без попереднього судового розгляду звернення стягнення на майно боржника було неможливим. Для захисту інтересів кредиторів запроваджувалася процедура накладення загального арешту на все майно боржника, яке передавалося під контроль самих кредиторів.

Після закінчення тридцятиденного терміну з моменту оголошення про початок процедури банкрутства, якщо боржник або інші особи не задовольняли вимог кредиторів, останні скликали збори, на яких обирали зі

свого середовища представника – *magister bonorum vendendorum*. Йому доручалося здійснення продажу майна боржника. Така практика була зумовлена тим, що здійснювати управління процедурою банкрутства всіма кредиторами одночасно було недоцільно та складно. Таким чином, розпочинався другий етап провадження.

Обраний *magister* складав присягу про добросовісне виконання покладених на нього обов'язків. Він оголошував про проведення торгів, закликав потенційних покупців і формулював умови продажу майна (*lex venditionis*). Продаж здійснювався у вигляді реалізації всього майнового комплексу боржника, і покупець – *emptor bonorum* – ставав універсальним правонаступником боржника. Таким чином, він виступав опонентом кредиторів (*contradictor*). За умовами угоди покупець зобов'язувався виплатити кредиторам визначений відсоток від суми їхніх вимог (*pro portione*). Угода потребувала затвердження претора, який своєю владою оформлював передачу майна (акт *addictio*), а в окремих випадках – і передачу самого боржника [9, с. 21– 25].

Якщо кредитори доводили, що боржник навмисно переховувався з метою ухилення від боргів (*fraudationis causa*), це визнавалося доказом його неспроможності. У такому разі їм надавалося тимчасове право володіння його майном, хоча це не завжди означало надання дозволу на його продаж.

Арешт майна боржника виконував функцію забезпечення майнових прав кредиторів, однак його продаж відкладався до моменту повернення боржника. Тимчасове управління майном у цей період покладалося на спеціально призначеного куратора. До його обов'язків входило не лише збереження та управління майновими активами, а й пошук і повернення майна, яке боржник міг відчужити з метою уникнення сплати боргів. У випадках, коли боржнику заборгували кілька кредиторів, продаж його майна ставав доцільним інструментом, адже дозволяв справедливо розподілити між ними отримані кошти [66].

Куратор також призначався для захисту інтересів боржників, які були неповнолітніми, психічно хворими або з інших причин не могли самостійно брати участь у провадженні. Якщо кредитори тимчасово отримували у володіння майно боржника, куратор обирався з їхнього середовища. Він організовував продаж майна, і кошти, отримані від реалізації, спрямовувалися на задоволення вимог кредиторів, а залишок повертався боржнику [13, с. 55-58].

Варто звернути увагу на те, що така форма продажу часто була економічно не вигідною для кредиторів. Покупці, як правило, мали на меті особисту вигоду – вони прагнули отримати прибуток від різниці між сумою, сплаченою кредиторам, і реальною вартістю майна, яке потім продавали. Продаж майна боржника у вигляді єдиного комплексу (*venditio bonorum*) ймовірно, був спадком від попередньої практики особистого виконання, коли все майно розглядалося як еквівалент особи боржника [74, с. 414-416].

Невигідність такої процедури для кредиторів спонукала до пошуку ефективнішого механізму. З часом сформувався альтернативний спосіб реалізації – *distractio bonorum*, що передбачав поетапний продаж окремих частин майнової маси. У цій моделі роль *magister*, який визначав загальні умови продажу, була замінена на *curator bonorum* – посадову особу, відповідальну за детальну та максимально вигідну реалізацію кожного елементу майна боржника в інтересах кредиторів.

Загалом у середньовічній Італії ставлення до боржників було вкрай жорстким. Це зумовлювалося поширеним переконанням, що особи, які не спроможні сплатити свої борги, свідомо прагнуть уникнути відповідальності шляхом обману. Основною презумпцією тогочасного підходу була формула «*Decoctor ergo fraudator*» – «неспроможний, отже, шахрай», яка слугувала підґрунтям як для законодавчих приписів, так і для юридичних теоретичних розвідок.

Через специфіку судової процедури, успадкованої з римського права, яка лише частково містила основи сучасного конкурсного процесу,

середньовічні торгові міста Італії були змушені самостійно розробляти та вдосконалювати відповідні правові інститути. Розвиненість торгових відносин у поєднанні з політичною фрагментованістю Італії, що створювала боржникам сприятливі умови для втечі від кредиторів, зумовили нагальну потребу у створенні швидкої та ефективної конкурсної процедури.

У період VI–IX століть вирішення питань із неспроможними боржниками переважно здійснювалося кредиторами самостійно, без звернення до суду – шляхом самоправства. Проте з часом така практика була витіснена більш впорядкованою судовою процедурою. Згідно з новими підходами, якщо боржник не сплачував заборгованість після встановленого строку, а також після відповідного попередження, суд визнавав його неплатоспроможним. У результаті накладався виконавчий арешт на все його майно з метою забезпечення примусового стягнення на користь кредиторів [34]. Таким чином, відкриття конкурсного процесу відбувалося шляхом визнання боржника неплатоспроможним, що надавало можливість кожному з кредиторів заявити свої вимоги для задоволення своїх інтересів. Особа, яка ухилялася від виконання боргових зобов'язань, отримувала статус банкрута. Всі процедурні питання регулювалися у межах відомчих інструкцій та порядків.

Для виявлення, тимчасового управління та реалізації майна боржника призначалися піклувальники, які обиралися більшістю голосів серед кредиторів, що подали вимоги у межах конкурсного провадження. Окрім того, серед кредиторів формувався спеціальний орган контролю з особливим статусом, покликаний здійснювати нагляд за управлінням конкурсною масою. Судові органи виконували координаційно-наглядові функції – вони публікували оголошення, скликали кредиторів, вилучали торгові книги та інші документи боржника. За ухвалою суду, піклувальникам могло бути дозволено реалізовувати майно.

Піклувальники виступали як представники конкурсної маси, тож усі вимоги кредиторів адресувалися саме їм. Вони були відповідальні за розшук

активів боржника, складення їхнього повного опису та підготовку підсумкового звіту після завершення ліквідаційної процедури. Продаж майна здійснювався через відкриті торги або аукціони. Якщо частину активів не вдавалося реалізувати, вона розподілялася між кредиторами відповідно до їхніх вимог [90, с. 13-15]. З огляду на торговельну природу конкурсного провадження, у більшості середньовічних італійських міст справами про неспроможність займалися спеціалізовані торгові суди. Водночас у деяких містах для розгляду таких справ створювалися окремі установи: наприклад, у Венеції функціонували *sopraconsoli*, а в Генуї – *magistrato dei rotti*. Саме конкурсне провадження здійснювалося у спрощеному та максимально оперативному порядку, що відповідало потребам динамічного торговельного середовища.

Середньовічне італійське право, на відміну від римського, надавало суттєве значення ролі суду в нагляді за конкурсною процедурою. Це пояснюється тим, що судді у таких процесах обиралися безпосередньо з-поміж купецтва, що забезпечувало професійну обізнаність та практичну орієнтованість при розгляді справ. Водночас активна участь суду не обмежувала ініціативу кредиторів, які продовжували здійснювати самостійну діяльність: управляли майном неплатоспроможного боржника, перевіряли вимоги заявників, організовували продаж активів і розподіляли отримані кошти. Така взаємодія між судовим наглядом і автономною роллю кредиторів стала характерною ознакою італійської моделі конкурсного процесу.

Першим нормативно-правовим актом, що регулював питання неспроможності у середньовічній Франції, став указ короля Франциска I від 10 жовтня 1536 року. Цей документ передбачав жорстке провадження щодо боржників-банкрутів. Указ зобов'язував проводити ретельне розслідування з викликом до суду, допитом свідків і проведенням очної ставки з метою виявлення обманних дій і зловживань, учинених як самими боржниками, так і їхніми довіреними особами. Особливу увагу приділяли з'ясуванню способу

життя боржника, його угод (як до, так і після визнання неплатоспроможності), часу настання неспроможності, а також встановленню завданих збитків і шкоди особам, перед якими він мав зобов'язання. Указ передбачав тілесні покарання, встановлення нашийника та розміщення біля ганебного стовпа як засоби суспільного осуду.

Другим вагомим актом у сфері конкурсного права став указ Карла IX від 1560 року. У ньому підтверджувалась необхідність суворого та показового покарання банкрутів, особливо у випадках, коли майно боржника свідомо передавалося підставним особам. За такі дії закон передбачав конфіскацію майна та тілесні покарання не лише для боржника, а й для його співучасників, без можливості пом'якшення вироку.

Указ Генріха III 1579 року лише підтвердив чинність попередніх постанов, зберігаючи жорсткий підхід до осіб, які ухилялися від виконання боргових зобов'язань.

Згодом, з розвитком правової системи Франції, з'явилися і більш організовані елементи конкурсного провадження. Зокрема, відповідно до указу 1609 року, збори кредиторів отримали право обирати адміністраторів для управління майном боржника, визнаного неспроможним. Це стало кроком до впровадження елементів колективного контролю кредиторів над процедурою ліквідації та формування підвалин для більш раціонального і справедливого розподілу активів боржника [11].

Першим систематизованим нормативним актом Франції у сфері торговельного права, який приділив увагу питанням неспроможності, став Ордонанс 1673 року. Розділ XI цього акта, що складався з 13 статей, був присвячений саме банкрутству. Проте його положення були доволі слабкими та не внесли істотних новацій порівняно з раніше виданими королівськими указами. Ордонанс визначав момент відкриття процедури неспроможності як день втечі боржника або день накладення судових печаток на його майно. У таких випадках боржник був зобов'язаний надати кредиторам повний і достовірний опис належного йому майна.

Кодекс також підтримував положення указу 1609 року, визнаючи недійсними будь-які розпорядження боржника, які завдавали шкоди інтересам кредиторів. Рішення на зборах кредиторів приймалися більшістю вимог за сумою, а не кількістю осіб, що забезпечувало перевагу великим кредиторам. Самі кредитори мали право обирати адміністраторів, які отримували повноваження з управління майном боржника і його реалізації. Закон передбачав суворе покарання для злісних банкрутів – аж до смертної кари – а також значні штрафи для їхніх співучасників.

Суттєві вдосконалення в цю сферу приніс Торговий кодекс Наполеона I, ухвалений у 1807 році. Він докорінно реформував конкурсне право, орієнтуючись передусім на захист інтересів кредиторів. Однією з головних новацій стало запровадження принципу: з моменту визнання боржника неспроможним він втрачав право розпоряджатися своїм майном. Основною ознакою банкрутства офіційно визнавалося припинення платежів. Кодекс також увів нові норми щодо арешту активів, призначення судді-комісара для нагляду за процедурою, піклувальників для перевірки кредиторських вимог, організації продажу майна, укладення мирових угод та здійснення розподілу коштів.

Варто підкреслити, що вплив Наполеонівського кодексу вийшов далеко за межі Франції. Його положення були впроваджені в законодавство багатьох європейських країн, зокрема Італії, Бельгії, Нідерландів, кількох кантонів Швейцарії, герцогства Варшавського та міста Данциг. Таким чином, цей кодекс суттєво вплинув на формування європейської системи конкурсного права [18, с. 35-36].

Закон Франції 1838 року став важливим етапом у розвитку конкурсного права, оскільки він зафіксував на законодавчому рівні прагнення судової практики припинити нарахування відсотків на вимоги кредиторів після відкриття провадження у справі про неспроможність – тенденцію, яка раніше існувала лише у формі судової інтерпретації, без чіткої правової основи. Крім того, цей закон унормував та прояснив складне питання

юридичної сили угод, укладених боржником до моменту офіційного визнання його неспроможності, що раніше часто викликало суперечки.

Значні зміни торкнулися й порядку призначення піклувальників (адміністраторів майна). Якщо раніше кредитори мали право пропонувати суду кандидатури з-поміж себе, а суд, своєю чергою, мав достатньо свободи у виборі, то згідно з новим законом 1838 року його дискреційні повноваження були суттєво обмежені. Відтепер суддя був зобов'язаний враховувати пропозиції кредиторів або діяти у межах визначеного переліку кандидатів.

Ще однією важливою новацією стало розширення кола осіб, з якого могли бути призначені піклувальники. Якщо раніше на цю роль могли висуватися лише кредитори, то від 1838 року дозволялося призначати й незалежних, сторонніх осіб, що мало на меті забезпечити більшу об'єктивність та професіоналізм у веденні справ про неспроможність. Таким чином, Закон 1838 року наблизив конкурсне провадження до сучасних стандартів, посиливши роль правових гарантій, прозорості й ефективності у процесі захисту інтересів як кредиторів, так і боржників [134, с. 46-50].

На початку ХХ століття французьке конкурсне законодавство передбачало поділ конкурсних керуючих на дві, а в окремі періоди – навіть три категорії, кожна з яких виконувала чітко визначені функції в межах провадження у справах про неспроможність.

Першу категорію становили *syndics définitifs* – постійні конкурсні керуючі, які призначалися одночасно з відкриттям провадження та офіційним оголошенням про неспроможність боржника. Їх основним завданням було вжиття попередніх заходів, зокрема забезпечення збереження майна боржника та підготовка до основного етапу процедури. Після закінчення встановленого законом п'ятнадцятиденного строку ці керуючі переобиралися зборами кредиторів. У разі необхідності суд мав право призначити нових керуючих, якщо вважав, що це відповідає інтересам конкурсної маси або кредиторів.

Другою категорією були *syndics provisoires* – тимчасові конкурсні керуючі, які переважно здійснювали ліквідаційні заходи. Саме вони відповідали за продаж майна боржника, розподіл виручених коштів між кредиторами, а також за подання відповідної звітності. Їхня діяльність була спрямована на практичну реалізацію цілей конкурсного процесу після завершення первинного етапу адміністративного забезпечення.

У деякі періоди також існувала третя категорія – спеціальні представники або наглядачі (*commissaires*), які здійснювали контроль за діяльністю синдиків і забезпечували відповідність їх дій правовим нормам та інтересам кредиторів. Такий багаторівневий підхід демонструє високий ступінь деталізації та функціонального розподілу в системі конкурсного управління у Франції на початку ХХ століття [193].

На відміну від Франції, де ініціатива у формуванні конкурсного права виходила переважно від королівської влади, у Німеччині зародження та розвиток цієї галузі законодавства відбувалося на місцевому рівні – з ініціативи самих міст. Імператорська влада, зокрема в особі Карла V, обмежувалася поодинокими едиктами, що мали радше каральний, ніж регулятивний характер. Так, в едикті від 7 жовтня 1531 року боржники, які навмисно ухилялися від виконання зобов'язань, а також їхні пособники, прирівнювалися до крадіїв і підлягали таким самим покаранням. Інший едикт того ж імператора від 4 жовтня 1540 року наказував негайне суворе покарання щодо злісних банкрутів.

Важливо підкреслити, що загальні засади німецького конкурсного права виникли не як наслідок рецепції римського права, а як відповідь на внутрішні потреби німецького торговельного обігу та інтенсивні контакти з італійськими купцями. На ранньому етапі розвитку конкурсного провадження у німецькому праві домінував принцип пріоритетності – *das Vorrecht der ersten Besetzung*, згідно з яким кредитори задовольняли свої вимоги в порядку їх пред'явлення, а не пропорційно. Це призводило до того,

що перші кредитори могли бути повністю задоволені, тоді як інші взагалі нічого не отримували [73].

У ті часи, коли ще допускалося особисте виконання, право розпоряджатися боржником, у тому числі його особою, надавалось першому кредитору, який встиг звернутися з вимогою після повного виявлення майна. Лише з XIII століття, а за іншими даними – з XV століття, у німецькому праві починає закріплюватися принцип пропорційного розподілу активів боржника між усіма кредиторами. Спочатку такий підхід застосовувався лише у випадках смерті або втечі боржника, однак згодом його дія була поширена і на випадки, коли боржник залишався на місці, не переховувався. І тільки ще пізніше було визнано право боржника добровільно заявити про власну неспроможність, що означало повноцінне формування основ конкурсного процесу.

Важливим етапом у становленні єдиного підходу до регулювання неспроможності в Німеччині стало формування Нюрнберзького міського права, яке можна вважати однією з найяскравіших спроб уніфікації конкурсного провадження. Потужний вплив рецепції римського права на правову культуру Німеччини не оминув і сферу банкрутства, істотно трансформувавши місцеві правові традиції. У результаті поєднання елементів римського, італійського та власне німецького права до XVII століття сформувалося звичаєве конкурсне право, що отримало назву *Der gemeine deutsche Konkursprozess* – загальний німецький конкурсний процес. Ця система стала основою для подальшого розвитку конкурсного законодавства в Німеччині та справила значний вплив на європейську правову традицію в цій сфері.

Нюрнберзьке міське право про банкрутство відіграло помітну роль у формуванні ранньомодерного німецького конкурсного (банкрутного) права й стало одним із перших локальних кодексів, що комплексно регламентували процедуру неспроможності. Це право сформувалося в рамках особливого правового середовища вільного імперського міста Нюрнберг, яке вже в

пізньому середньовіччі мало розвинену торгову систему, потужне ремісниче виробництво і розгалужені економічні зв'язки. Основними рисами Нюрнберзького міського банкрутного права є: превентивний характер (банкрутство розглядалося не лише як каральна, а й як превентивна процедура; право передбачало швидке втручання з боку міської влади для стабілізації торговельного обігу та захисту інтересів добросовісних кредиторів); визнання неспроможності (підставою для відкриття провадження була заява кредиторів або втеча боржника, що автоматично вважалося визнанням неспроможності; міська рада або суд відігравали ключову роль у відкритті та контролі провадження); призначення опікуна майна (після оголошення банкрутства майно боржника передавалося під управління особливо призначеної особи або комісії, яка відповідала за опис, збереження та подальшу реалізацію активів); колективне задоволення вимог (кредитори зобов'язані були заявити свої вимоги протягом визначеного строку; вперше починає визнаватися необхідність пропорційного розподілу коштів між усіма кредиторами, що становило відхід від старої системи черговості задоволення лише за пріоритетом пред'явлення вимог); контроль міської влади (важливою відмінністю було активне втручання органів міського самоврядування в конкурсний процес; міська рада контролювала прозорість процедур, справедливість розподілу, а також могла карати боржника за зловживання, включаючи шахрайське приховування майна); санкції проти злісних боржників (якщо доводилася навмисна втеча чи обман із боку боржника (наприклад, *fraudatio*), його могли позбавити майнових прав, піддати громадському осуду або навіть ув'язненню) [191].

Нюрнберзьке міське право стало прикладом самостійного правового регулювання у містах Священної Римської імперії, коли імперська влада не забезпечувала єдиної системи конкурсного права. Воно поєднувало римське право (через рецепцію), італійську практику та місцеві звичаї, що зрештою сприяло формуванню *gemeines Konkursrecht* – загального німецького конкурсного права. Принципи, закладені в Нюрнберзі, були згодом

адаптовані іншими містами та вплинули на розвиток законодавства в німецькомовному просторі.

Звичаєве право, хоч і мало значення на ранніх етапах розвитку правової системи, виявилось недостатнім у сфері конкурсного провадження, де надзвичайно важливою є правова визначеність, точність формулювань і процедурна регламентація. Саме тому, починаючи з XVIII століття, в Німеччині почали активно розроблятися й впроваджувати кодифіковані нормативні акти у сфері банкрутства.

Зокрема, Пруссія видала три конкурсні статuti: у 1722 році, у 1781 році, у 1793 році – останній був включений уже до складу загального процесуального законодавства.

Австрія у 1781 році прийняла *Allgemeine Concorso Ordnung* (Загальний конкурсний порядок), який, однак, вже у 1796 році також був інтегрований до процесуального законодавства.

У Баварії конкурсному праву приділено особливу увагу в *Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis* 1753 року. Там уперше зроблено чіткий поділ на: конкурсне право (матеріальні норми), і конкурсний процес (процесуальні норми) [170].

У тому ж 1753 році Гамбург також видав окремий конкурсний статут. Саксонія приєдналася до цього процесу дещо пізніше, видавши свій статут про неспроможність у 1766 році.

Згодом, у 1877 році, в рамках загальної правової реформи, Німеччина ухвалила Закон про конкурсне провадження (*Konkursordnung*), який уперше на загальноімперському рівні встановив чітку правову процедуру у сфері банкрутства. Відповідно до цього закону: управління, збереження та реалізація майна боржника покладалися на конкурсного керуючого (*Konkursverwalter*); якщо у справі було кілька боржників, для кожного призначався окремий керуючий; керуючий виконував свої функції самостійно, діючи як незалежна особа, відповідальна за дотримання інтересів кредиторів і забезпечення ефективного проведення ліквідаційних процедур.

У подальшому, в межах реформування конкурсного права, інститут конкурсного керуючого набув обов'язкового характеру – без його участі процедура банкрутства стала неможливою. Це закріпило принцип професійного, незалежного управління конкурсною масою як фундамент сучасного німецького банкрутного права [87, с. 98-99].

В Англії становлення інституту банкрутства як окремої юридичної процедури розпочалося у середині XVI століття. Першим актом, що офіційно впровадив таку процедуру, став закон 1543 року, виданий за правління короля Генріха VIII. Цей нормативний акт був орієнтований передусім на захист інтересів кредиторів і передбачав кримінальну відповідальність боржника, що підкреслювало репресивний характер раннього банкрутного права.

Наступний важливий крок було зроблено у 1572 році за правління королеви Єлизавети I. Тоді було видано закон, який обмежував застосування процедури банкрутства лише до купецького класу, тобто до осіб, що займалися торгівлею. Закон надавав лорду-канцлеру повноваження призначати спеціальних комісарів, відповідальних за: арешт боржника, вилучення його майна, реалізацію активів, розподіл виручених коштів між кредиторами.

Важливі зміни відбулися із прийняттям Закону про банкрутство 1705 року, який уперше дозволив звільнення боржника від боргів за дотримання певних умов. Це стало першим кроком до гуманізації інституту неспроможності, який до того був суто каральним. Проте навіть після цього покарання боржника за несплату боргу залишалося чинним протягом XVIII століття. Воно поступово трансформувалося у форму ув'язнення в боргову в'язницю, що залишалася поширеною практикою аж до реформ XIX століття [175].

Таким чином, англійське банкрутне право пройшло шлях від кримінального переслідування боржників до поступового визнання їх права на звільнення від боргових зобов'язань – за умови добросовісної поведінки

та співпраці з органами банкрутства. Цей еволюційний процес значною мірою вплинув на подальший розвиток англо-американської моделі конкурсного права.

У 1825 році англійський парламент ухвалив важливий нормативний акт – Статут про банкрутство, який вперше систематизував численні законодавчі положення, що регулювали процедури неспроможності торговців. Цей акт заклав правову основу для організованого конкурсного провадження, яке передбачало справедливий розподіл майна боржника серед кредиторів відповідно до черговості та пропорційності їх вимог. Проте вже тоді стало очевидним, що існуюча практика, за якої всю повноту управління майном боржника мали самі кредитори, призводила до численних зловживань, неефективного розпорядження активами і порушення прав боржника. У зв'язку з цим, у 1831 році було створено спеціалізований суд із банкрутства – Court of Bankruptcy, який покликаний був запровадити судовий контроль та забезпечити належний нагляд за процедурою. У межах нової системи управління майном неспроможного боржника відбулися важливі зміни: повноваження з управління активами були передані спільно піклувальникам, обраним від кредиторів, і офіційним піклувальникам (official assignees), які діяли під контролем банкрутського суду та мали статус державних службовців, що дозволило суттєво підвищити рівень прозорості конкурсного процесу й забезпечити належне представлення інтересів усіх сторін. Новим етапом у розвитку англійського конкурсного права стало 1844 року, коли був ухвалений Акт про акціонерні компанії. Цей закон вперше визнав акціонерні товариства як самостійні юридичні особи, що означало виникнення корпоративного права неспроможності. Відтепер неспроможність могла стосуватися не лише фізичних осіб-торговців, а й компаній як окремих правових суб'єктів. Це стало основою для подальшого розвитку сучасного інституту корпоративного банкрутства у Великій Британії [32, с. 17-19].

Сучасне англійське законодавство про банкрутство сягає корінням у суворі середньовічні закони, що підтримували кредиторів, але почало

втрачати свій каральний характер на початку вісімнадцятого століття. Економічна турбуленція, спричинена швидким розвитком торгівлі та економічної діяльності загалом, чітко показала, що рівняння банкрутство дорівнює шахрайству мало емпіричного підтвердження [169].

У відповідь на цю зміну ставлення на початку вісімнадцятого століття було запроваджено революційний інструмент списання боргів, а протягом дев'ятнадцятого століття реформаторські зусилля набрали обертів. Звільнені від обмежувального впливу наполеонівського кодексу, англійські законодавці рухалися в напрямку спрощення та пом'якшення банкрутства для боржників; запровадження договорів про врегулювання спорів, окремий режим для дрібних боргів, скасування суворого закону про неплатоспроможність для осіб, які не займаються торгівлею, та позбавлення волі за борги – все це приклади цієї еволюції. Кредитори поступово втрачали владу над боржниками та державними органами аж до того моменту, коли в 1880-х роках управління законами та процедурами банкрутства було твердо передано до рук ради торгівлі [175;171].

Зміни не обов'язково відбувалися в результаті формальної трансформації правил, а й були зумовлені судовим тлумаченням. Наприклад, визнання судами «плаваючої застави» (договірного механізму, на основі якого найстарший кредитор на практиці монополізував процедуру на свою користь) є фундаментальним компонентом корпоративної неплатоспроможності, запровадженим у 1890 році [173, с. 65-85].

Останні важливі зміни в законодавстві про банкрутство відбулися в 1914 році, але після цієї дати законодавство зазнало лише незначних змін, навіть під час депресії 1930-х років [175;172].

У США перший закон про банкрутство було прийнято в 1800 році та було просто копією англійського закону. Протягом усього дев'ятнадцятого століття здійснювалися різні спроби прийняти національний закон, але жодна з них не виявилася успішною. Закон 1800 року було скасовано в 1803 році; наступний закон, прийнятий у 1841 році, проіснував не довше 2 років, тоді як

наступний закон, прийнятий у 1867 році, неодноразово змінювався та остаточно скасувався в 1878 році. Тим часом США зіткнулися з нагальною проблемою пошуку вирішення кризи залізниць. Якимось чином ця ендемічна проблема стала особливо гострою в 1884 році з провалом Вабашської залізниці. З огляду на відсутність національного закону та невідповідність законів штатів, проблему вирішила судова система. З огляду на важливість галузі як ядра американського економічного розвитку, з усіма можливими наслідками з точки зору лобіювання та політичного тиску, судді прийняли принцип необхідності збереження залізниць як постійних проблем, а не шукали шляхів їх ліквідації. Керуючі, призначені для управління справою, діяли з чіткою метою досягнення такого результату. Це *ad hoc* рішення створило прецедент, який з часом удосконалювався і трансформовався в спеціальну інституцію («конкурентоспроможне управління»), яка використовувалася для вирішення проблеми корпоративної неплатоспроможності. Паралельно із судовим вирішенням залізничної кризи, у 1898 році було прийнято перший національний закон про банкрутство. Закон про банкрутство 1898 року та конкурентоспроможне управління продовжували діяти до 1930-х років, коли наслідки Великої депресії спонукали до ще однієї інституційної зміни. Закон змінився у 1934 та 1938 роках, ратифікувавши операційні процедури, створені у 1880-х роках.

Право Сполучених Штатів Америки є спорідненим до англійського права. Під час самого створення американської конституції було здійснено розроблення загального конкурсного законодавства.

У правових системах Великої Британії та США, які ґрунтуються на принципах звичаєвого права, у сфері неспроможності широко застосовується інститут довірчої власності (*trust*). Цей правовий механізм дає змогу ефективно управляти майном боржника під наглядом суду чи відповідного уповноваженого органу.

Зокрема, у США особа, яка призначається для ведення справи про банкрутство, – трасті (*trustee*) – набуває статусу довірчого власника майна

боржника. Це означає, що трасті не є власником у звичайному розумінні, а лише здійснює управління активами в інтересах кредиторів та відповідно до законодавства про банкрутство (наприклад, згідно з розділом 11 Кодексу США про банкрутство – *U.S. Bankruptcy Code*).

Функції трасті включали: прийняття та збереження майна боржника; реалізацію активів (за необхідності); перевірку та погодження вимог кредиторів; розподіл виручених коштів; контроль за дотриманням умов плану банкрутства (у випадках реорганізації).

Завдяки інституту *trust*, забезпечується баланс між правами боржника, вимогами кредиторів і публічним інтересом, а сам процес банкрутства набуває форми юридично врегульованого, контрольованого та прозорого механізму [11, с. 64-66;176].

Після експериментального застосування п'ємонтського права протягом 1860-х та 1870-х років в Італії з'явився перший єдиний закон про банкрутство після затвердження кодексу 1882 року [174]. У той час Італія все ще мала сильну традицію використання каральних комерційних законів, спадщину середньовічного законодавства, підкріплену духом наполеонівського кодексу [174].

Зроблено узагальнюючий висновок про структурні відмінності між режимами банкрутства в окремих країнах світу, зокрема, в США, в Англії та Італії: в Англії процес розвитку законодавства про банкрутство завершився прийняттям закону 1883 року; у США закон 1898 року домінував до тривалих реформ 1930-х років; а в Італії майже безперервна серія змін завершилася правовими реформами середини 1930-х років. Між 1880-ми та кінцем 1930-х років США, Англія та Італія діяли на основі дуже різноманітних систем законів та процедур банкрутства, і навіть наприкінці 1930-х років все ще існували великі відмінності. До фундаментальних особливостей законодавства США, в Англії та Італії про банкрутство необхідно віднести: досягнення балансу між захистом прав кредиторів та боржників та позицією, спрямованою на ліквідацію або продовження справи.

У процесі банкрутства боржники та кредитори, за визначенням, мотивовані протилежними цілями та завданнями. За попереднім сценарієм, кредитори хочуть жорстких правил, щоб забезпечити поведінку боржників, тоді як боржники прагнуть мінімізувати очікувані витрати, пов'язані з незменшуваним рівнем бізнес-ризиків. За попереднім сценарієм, кредитори хочуть швидких і дешевих процедур для максимального стягнення, якомога швидше, тоді як боржники прагнуть повільних і точних процесів, щоб ретельно проаналізувати ситуацію кожного агента та досягти найкращої можливої угоди у випадку дружньої угоди, списання боргів або будь-якого іншого інструменту, альтернативного ліквідації. Згідно з поширеною, але хибною, думкою, вважається, що кредитори отримують вигоду від використання жорстких крайніх заходів, таких як фізичні покарання, ув'язнення боржників, тощо. Насправді такі інструменти зазвичай марні з точки зору повернення активів і, таким чином, не дають кредиторам жодної переваги. Однак правда, що в кожній країні кредитори намагалися як запровадити суворі критерії для досягнення дружніх угод або списання боргів, так і зберегти право керувати процедурами.

Загалом, боржники та кредитори мають протилежні мотивації та цілі, і законодавство про банкрутство повинно шукати компроміс між цими двома. Баланс такого компромісу є фундаментальною рисою кожного закону [175].

Часто вважається, що закони, сприятливі для боржників, мають упередження щодо продовження діяльності (тобто вони спрямовані на збереження фірм як постійних підприємств), тоді як законодавство, орієнтоване на кредиторів, як правило, призводить до ліквідації компанії. Однак це не зовсім вірно, оскільки ліквідація не обов'язково є найкращим способом для кредиторів повернути свої активи, особливо коли фірма є лише неліквідною або жертвою екзогенних короткострокових спадів ринку, але фундаментально стабільною. Тому, навіть якщо існує гіпотетичний зв'язок між орієнтацією на кредиторів/боржників та ліквідацією/продовженням діяльності компаній, ці дві особливості необхідно аналізувати окремо.

Схилення до захисту прав боржників або інтересів кредиторів є фундаментальною рисою законодавства про банкрутство. Прокредиторський або проборжницький характер регулювання банкрутства проявляється не лише у формальних аспектах законодавства (тобто у виді наданих інструментів), але й у характері процедур та способі використання різних інструментів. Якщо врахувати всі ці аспекти, то виявляється, що історично Італія була найбільш орієнтованою на кредиторів системою, США – найбільш сприятливою для боржників, а Англія знаходилася десь посередині [75].

Що стосується формальної структури законодавства, то списання боргів можна розглядати як основну відмінність між Італією та США, з одного боку, та Англією, з іншого. З початку вісімнадцятого століття принцип списання боргів став основою англійського права, а також найяскравішим свідченням зміни ставлення законодавців до боргів та невдач, які перестали бути ознакою злочину (або, принаймні, недбалого управління) та стали проявом негараздів та нещастя [185]. Ця надзвичайно дружня до боржників ідея поширилася за океан, щойно англійське право про банкрутство було імпортовано до Америки. Однак італійські вчені та законодавці просто відкинули ідею дозволити боржникам, які не виконали повного тягаря відповідальності, бути списаними. Ця позиція була явно ідеологічною та зберігалася навіть, незважаючи на докази позитивного впливу списання боргів на економічні показники [185].

Управління процедурами – це ще одна перспектива, яку слід розглянути, щоб оцінити досить прокредиторську орієнтацію різних режимів банкрутства. Спочатку в усіх системах кредитори відігравали величезну роль у практичному проведенні процедур банкрутства, включаючи управління збором інформацію про боржників, надання печатки схвалення вирокам (особливо у випадку дружніх угод) та в організації та моніторингу ліквідації активів. Ступінь, до якої кредиторам вдалося зберегти свою відносну владу над процедурами, є хорошим показником прокредиторської орієнтації

системи. В англійському особистому банкрутстві «офіційність» вперше була випробувана у 1860-х роках і стала правилом на початку 1880-х років; це означало, що співробітники Ради з торгівлі, а не представники кредиторів, керували етапом збору інформації, а часто й ліквідацією активів [176]. На практиці, починаючи з 1880-х років, у деяких випадках кредитори практично не брали участі в організації та управлінні процедурами. У США у справі про корпоративне банкрутство керуючі призначалися судом і були підзвітні лише судовій системі. Навпаки, влада кредиторів в Італії тривала відносно довго; лише на початку 1920-х років офіційні органи почали «підривати» монополію кредиторів, і у випадку ліквідації гігантського банкрутства Banca Italiana di Sconto 1921 року кредитори були надмірно компенсовані з точки зору гарантованих доходів. Лише в 1930-х роках, через п'ять десятиліть після запровадження «офіційності» в Англії, адміністрування банкрутства в Італії продемонструвало подібний рівень незалежності від кредиторів [179].

Такі приклади вже показують, як Італія мала та підтримувала своєрідну прокредиторську орієнтацію порівняно зі США та Англією. Ставлення до дружніх угод підтверджує цей результат; загалом, дружні угоди між кредиторами та боржниками можна розглядати як вигідні для обох категорій, але боржники особливо вітають цей механізм, оскільки він дозволяє їм уникнути банкрутства, а також як соціальної стигми, так і економічних наслідків, пов'язаних з ним. Це означає, що чим легші умови для досягнення дружніх угод, тим відносно більш сприятливим є законодавство для боржників. В Англії «акти про домовленості» були частиною процедури з 1830-х років. Під час розвитку законодавства про банкрутство повноваження кредиторів встановлювати умови для досягнення дружніх угод зменшувались (хоча й не послідовно), і їх замінював судовий нагляд. У свою чергу, схвалення суду значною мірою було натхненне метою максимального спрощення процесу, за умови гарантування рівного ставлення до всіх кредиторів. Це означало, що суди поступово втрачали інтерес до встановлення попередніх умов, таких як гарантія певної суми грошей, яка

має бути сплачена авансом для схвалення угоди. У США, навіть якщо кредитори зберігали відносно сильніші повноваження щодо прийняття дружніх угод, схвалення суду також не залежало від будь-якого попереднього платежу.

В Італії дві особливості організації дружніх угод свідчать про сильну орієнтацію системи на кредиторів. До 1920 року італійський закон встановлював гарантовану виплату 40% незабезпечених боргів як вимогу для схвалення угоди. Це було особливістю італійського режиму і рішуче підтримувалося італійськими вченими, які вважали цю вимогу ефективним стримуючим фактором проти занадто щедрого використання дружніх угод [180].

Такі особливості, як відсутність списання боргів, управління процедурами та умовами для досягнення дружніх угод, свідчать про те, що Італія була явно найбільш орієнтованим на кредиторів випадком порівняно з Англією та США. Однак цей результат не означає, що можна розділити три випадки на Італію з одного боку та Англію та США з іншого. Насправді, між двома англосаксонськими країнами існували глибокі відмінності. Наприклад, у випадку корпоративного банкрутства (аналогічні міркування застосовуються до особистого банкрутства), де – після рішення, винайденого для подолання залізничної кризи – інтереси боржників мали пріоритет над правами кредиторів.

Американський закон 1898 року, наприклад, суттєво обмежив використання примусової ліквідації,¹⁶ що відрізняється від англійського права і було інтерпретовано як сильна проборжницька риса [182]. Процедура списання боргів – це ще одна сфера, в якій можна відзначити проборжницьку позицію американської системи.

У той час як англійська процедура базувалася на точному розслідуванні, проведеному керуючим, законодавство, схильне до боржників, не передбачало такого втручання у сферу банкрутства, надаючи заявнику ширші можливості для обґрунтування заслуги на звільнення від боргів без

необхідності мати справу з «нав'язливим» контролем та перевітками. Отже, списання боргів було набагато легшим у США, ніж в Англії, що відображає чіткий характер законодавства, орієнтованого на боржників [185].

Основний висновок цього дослідження можна підсумувати наступним чином: протягом дев'ятнадцятого та двадцятого століть складні історичні процеси сформували різні законодавства про банкрутство в Італії, Англії та США. Ці законодавства виявилися неоднаковими у вирішенні теоретично досить схожих проблем і питань, таких як стабільність макроекономічного середовища, захист прав кредиторів та необхідність сприяння підприємництву та готовності до ризику. Ця різноманітність являє собою загадку, оскільки теоретично установи пропонуються на «вільному ринку». Таким чином, кожна країна могла б просто імітувати найефективніше законодавство. Одним з основних пояснень є те, що макроекономічні умови, фінансові структури та бізнес-організації були досить різноманітними у трьох прикладах, і тому установам доводилося мати справу лише з очевидно схожими проблемами.

У США «звільнення від боргів надається незалежно від дивідендів або їх відсутності та без згоди будь-якої частини кредиторів». Однак, з огляду на це, також цікаво дослідити, чи можна надати природу еволюційної моделі інституційних змін як альтернативне або додаткове пояснення різного ступеня ефективності трьох наборів правил. Іншими словами, ми можемо перевірити гіпотезу про те, що історична еволюція, одного разу розпочавшись, породжує жорсткість та особливості, які не дозволяють вибрати теоретично найефективніше рішення.³⁵ У цьому відношенні можна зробити певний висновок, розглянувши два менш ефективні приклади: Італія та США. У випадку Італії нездатність законодавства про банкрутство успішно вирішити проблему неплатоспроможності можна виявити, розглянувши спосіб вирішення банківських криз; постійне звернення до державних операцій з порятунку є чудовою ознакою провалу звичайних законів. У цьому випадку показовими є негнучкість у моделях еволюції:

італійські законодавці ніколи не відмовлялися від карального погляду на це питання, спадщини середньовічного законодавства, підкріпленої характером наполеонівського кодексу, і ніколи не змогли достовірно реформувати систему формування банкрутства. Однак неплатоспроможність та банківські проблеми були нескінченними загрозами для італійської економіки. Отже, їх потрібно було якось вирішувати. Поєднання структурно жорсткого підходу та постійних непередбачених ситуацій призводить до низки *ad hoc* рішень, нездатних вирішити більш загальну проблему [194]. У США процес був подібним щодо деяких аспектів еволюції та протилежним щодо інших. Американське право, натхненне англійським правом, ніколи не мало проблеми надмірного покарання. Однак, як і в Італії, низка фінансових та економічних спадів вплинула на США.

У цьому випадку поєднання «толерантності» та криз призвело до появи надзвичайно поблажливого, сприятливого для боржників та орієнтованого на продовження справи законодавства. Така установа не лише підходила для вирішення питань підтримки підприємництва та сприяння відновленню після потрясінь, але й сприяла спекуляціям, надмірно ризикованій поведінці та шахрайству.

1.2 Розвиток правового регулювання процедур банкрутства в Україні

У судовій системі Київської Русі XI–XII століть існувала досить чітка структура провадження, яка складалася з трьох основних етапів: встановлення сторін, провадження судового розгляду та виконання судового рішення. При цьому слід зазначити, що поділу судових процесів на кримінальні та цивільні ще не існувало – усі спори розглядалися за єдиною процедурою. Сторони конфлікту називалися не як у сучасному процесі, а загально – «позивачі», «суперники» або «сутяжники», незалежно від того, хто висував претензії, а хто захищався.

Процесуальні права сторін були формально рівними, і участь у процесі брали не лише окремі фізичні особи, а й роди, громади або цілі сім'ї, які виступали колективними суб'єктами процесу. Такий підхід відображав архаїчну, але цілком логічну для тогочасного суспільства структуру правових відносин.

Згодом, у ході подальшого розвитку правової системи, конкурсні провадження стали здійснюватися за уніфікованою процедурою, в якій уже брали участь спеціалізовані державні органи. Із розвитком торгівлі, економіки та правових запозичень від західноєвропейських систем почали імплементуватися елементи західної моделі конкурсного процесу. Це підтверджується і значною кількістю іноземних технічних термінів, що увійшли у вжиток тогочасного права: «банкрут», «куратор», «маса», «відділення» (*separatio*) та інші. Їх використання свідчить про запозичення юридичних конструкцій із римського, німецького, французького та італійського правопорядків.

Особливе місце в конкурсному процесі посідав куратор – посадова особа, яка призначалася судом для управління майном боржника та забезпечення справедливості конкурсного провадження. Його статус і функції відповідали положенням змішаної теорії, відповідно до якої куратор водночас представляє інтереси обох сторін – і кредиторів, і боржника – і є нейтральним державним агентом, уповноваженим судом на здійснення управлінських, контрольних та розпорядчих дій у межах конкурсної процедури. Таким чином, куратор виконував роль інституціонального посередника, що сприяв дотриманню законності, балансу інтересів і ефективності розв'язання справ про неспроможність. Куратор, виступаючи посадовою особою, виконує подвійне представництво. З одного боку, він діє в інтересах кредиторів, оскільки саме йому доручено управління майном боржника з метою максимально можливого задоволення кредиторських вимог. З іншого боку, куратор водночас виступає і представником самого боржника, заміщаючи його у всіх юридично значущих діях, які той мав би

здійснити самостійно. Це означає, що куратор зобов'язаний діяти неупереджено, дотримуючись балансу інтересів обох сторін і забезпечуючи дотримання законності та правомірності в межах конкурсного провадження.

Україна стала однією із перших країн, де було схвалено процедуру банкрутства та на законодавчому рівні її було врегульовано [12, с. 15–21]. Таким законодавчим актом став Закон України від 14 травня 1992 р. «Про банкрутство» [102]. Якщо Закон України про банкрутство 1992 року був переважно орієнтований на ліквідацію неплатоспроможних боржників, тобто розглядав банкрутство переважно як механізм припинення діяльності суб'єкта господарювання та задоволення вимог кредиторів через реалізацію його майна, то концепція, закладена в Законі про банкрутство, прийнятому у 1999 році, зазнала принципових змін.

Такий новий підхід відобразив перехід до так званого «проборжникового» режиму, за якого пріоритетним завданням стало збереження економічно активного підприємства, його реорганізація, відновлення платоспроможності та можливість подальшої участі в економічному обігу. Така зміна парадигми відповідала світовим тенденціям у сфері банкрутства, де провадження стало інструментом не лише фінансової санації, а й економічного оздоровлення.

Таким чином, Закон 1999 року надавав боржнику більше можливостей для реструктуризації боргів, узгодження з кредиторами умов погашення зобов'язань та збереження підприємницької діяльності, що істотно відрізняло його від ліквідаційної спрямованості законодавства 1992 року [12, с. 101–103; 53; 107].

В Україні відносини, пов'язані з арбітражним управлінням, уперше були унормовані Законом України «Про банкрутство» 1992 року, де ця діяльність розглядалася в контексті розпорядження майном боржника. Це законодавче закріплення стало першим кроком до інституціоналізації ролі арбітражного керуючого як суб'єкта, відповідального за реалізацію процедур банкрутства.

Подальший розвиток інституту арбітражного управління відбувся у межах Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», у редакціях 1999 та 2011 років. У цих редакціях було значно розширено перелік функцій арбітражного керуючого, чітко визначено його повноваження у процедурах санації, ліквідації та розпорядження майном.

Завершальним етапом еволюції стало прийняття Кодексу України з процедур банкрутства (далі - КУЗПБ) у 2018 році, який кодифікував банкрутне законодавство, запровадив єдиний підхід до процедур неплатоспроможності юридичних і фізичних осіб та остаточно сформував професійний статус арбітражного керуючого як ключової фігури у системі банкрутства.

У загальному розумінні арбітражний керуючий – це професійна діяльність, яка виникла в Україні у зв'язку з упровадженням у господарське право інституту арбітражного управління боржником у межах процедур банкрутства. Поява цієї професії була зумовлена необхідністю ефективного врегулювання неплатоспроможності та запровадженням спеціалізованого суб'єкта, відповідального за організацію, контроль і управління процесами відновлення платоспроможності чи ліквідації боржника.

Як зазначається в теоретичних джерелах, назва «арбітражний керуючий» має свої витoki в принципі арбітрування (від фр. *arbitre*, лат. *arbiter* – посередник), що відповідає сутності цієї професії. Арбітражний керуючий виконує посередницьку функцію між двома сторонами – боржником і кредиторами – у процесі вирішення проблеми неплатоспроможності. Його завдання полягають у забезпеченні або відновлення платоспроможності боржника в межах судових процедур, або ж, у разі неможливості цього, – у ліквідації боржника шляхом реалізації його майна з подальшим розподілом отриманих коштів між кредиторами.

Таким чином, арбітражний керуючий не лише виконує технічні або управлінські функції, а й виступає ключовою фігурою у досягненні балансу

інтересів сторін у справі про банкрутство, діючи як незалежний посередник у реалізації процедур, передбачених законодавством [95, с. 10].

На початку 2000-х років, із набранням чинності першої редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», в Україні було чітко визначено вимоги до арбітражних керуючих. Вони мали бути фізичними особами – суб'єктами господарської діяльності, що діяли на підставі відповідної ліцензії та були офіційно зареєстрованими у встановленому порядку.

Закон висував до них низку обов'язкових кваліфікаційних вимог. Зокрема, арбітражний керуючий мав: володіти спеціальними знаннями у сфері економіки, права або управління підприємствами, пройти професійну підготовку або сертифікацію, отримати відповідну ліцензію на право здійснення діяльності арбітражного керуючого.

Крім того, ключовою умовою призначення була неупередженість. Арбітражний керуючий не мав бути зацікавленою особою ні щодо боржника, ні щодо будь-кого з кредиторів, що гарантувало незалежність його дій та об'єктивність при здійсненні конкурсного провадження.

Такий підхід відповідав загальноєвропейським стандартам і був спрямований на підвищення професіоналізму та доброчесності в процедурі банкрутства, яка є чутливою як для економіки, так і для правової системи загалом [95, с. 12-14]. На початку дії законодавства про банкрутство в Україні важливим елементом регулювання статусу арбітражного керуючого була вимога щодо обов'язкового укладення договору про оплату його праці та відшкодування витрат. Такий договір мав бути укладений з ініціюючою стороною у справі – або з кредитором, або з боржником, залежно від того, хто подавав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство. Зазначений договір підлягав обов'язковому затвердженню господарським судом, що забезпечувало певну процесуальну легітимність і створювало гарантії для арбітражного керуючого щодо: джерела та обсягу оплати його

праці, відшкодування фактичних витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків, отримання винагороди за управління процедурою банкрутства.

Проте така модель, за якої договір укладався лише з однією стороною процесу, виявила суттєвий недолік. Вона створювала ризики упередженості арбітражного керуючого, адже його зацікавленість могла концентруватися виключно на інтересах тієї сторони, з якою він мав договірні відносини та від якої фактично залежала його оплата. Це призводило до порушення принципу неупередженості та об'єктивності у виконанні арбітражним керуючим своїх обов'язків, що, у свою чергу, ставило під загрозу справедливість і баланс у конкурсному провадженні.

У подальшому, задля усунення таких конфліктів інтересів, законодавство було переглянуто в напрямі гарантування незалежності арбітражного керуючого, включно з визначенням єдиних підходів до формування та виплати винагороди за рахунок конкурсної маси або окремого спеціального фонду.

Варто наголосити, що законодавство України, яке регулює діяльність арбітражних керуючих та здійснення процедур банкрутства, постійно зазнавало змін і вдосконалень, що свідчить про зростання усвідомлення ролі цієї професії у процедурі банкрутства. Арбітражний керуючий поступово перетворився на ключову фігуру конкурсного процесу, наділену багатoproфільними функціями. Він одночасно має виступати як антикризовий менеджер, медіатор між сторонами, юрист, економіст і адміністратор процедури, не обмежуючись лише консультативною роллю.

Його завдання охоплюють як забезпечення збереження майна боржника, так і організацію розрахунків із кредиторами, контроль за виконанням судових рішень та проведення реорганізаційних або ліквідаційних заходів. З огляду на це, законодавець почав поступово посилювати відповідальність арбітражного керуючого. Зокрема, останніми змінами його було прирівняно до службової особи підприємства-боржника, що значно розширило коло його відповідальності, включно з кримінальною –

зокрема, у випадках зловживань, службової недбалості або перевищення повноважень.

Новий етап у реформуванні системи банкрутства в Україні настав із введенням у дію Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ) 18 жовтня 2018 року. Цей нормативно-правовий акт покликаний оптимізувати процедури банкрутства, зробити їх більш ефективними, прозорими та орієнтованими на економічну доцільність. Прийняття КУЗПБ мало за мету створити сприятливі умови для ведення бізнесу, залучення інвестицій, а також сприяти загальному оздоровленню економіки країни.

Кодекс дійсно містить низку прогресивних положень, серед яких: запровадження інституту банкрутства фізичних осіб, єдина процедура для всіх категорій боржників, чіткий порядок визначення черговості задоволення вимог кредиторів, підвищення професійних стандартів для арбітражних керуючих.

Водночас КУЗПБ має і ряд недоліків, які стали предметом критики з боку практикуючих юристів та фахівців у сфері банкрутства. Зокрема, йдеться про складність застосування окремих процедур, неоднозначність деяких норм, надмірне навантаження на арбітражних керуючих, а також відсутність дієвих механізмів контролю за дотриманням доброчесності в процедурі. Це свідчить про те, що система ще перебуває у процесі становлення і потребує подальшого вдосконалення [136].

Положення про те, що арбітражний керуючий є незалежним у своїй діяльності, відображено у статті 10 КУЗПБ, відповідно до якої арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності. Його незалежність відображена і в статті 13, яка носить відповідну назву і передбачає, що під час здійснення своїх повноважень арбітражний керуючий є незалежним. Він зобов'язаний вживати заходи щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів та невідкладно повідомляти суду про наявність такого конфлікту інтересів (п. 9 ч. 2 ст. 12 Кодексу) [59].

Згідно із ст. 11 «арбітражним керуючим може бути громадянин України, який має вищу юридичну або економічну освіту другого (магістерського) рівня, загальний стаж роботи за фахом не менше трьох років або не менше одного року після отримання відповідної вищої освіти на керівних посадах, пройшов навчання та стажування протягом шести місяців у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства, володіє державною мовою та склав кваліфікаційний іспит» [59].

У квітні 2023 року до Кодексу України з процедур банкрутства були внесені важливі зміни, спрямовані на посилення процесуальної незалежності арбітражного керуючого – ключової фігури у процедурах неплатоспроможності. Ці нововведення мають на меті підвищити ефективність та неупередженість конкурсного провадження шляхом нормативного закріплення гарантій, які забезпечують самостійність арбітражного керуючого у виконанні своїх обов’язків.

Зокрема, гарантії процесуальної незалежності арбітражного керуючого тепер визначені законом і охоплюють такі ключові положення: особливий порядок призначення, притягнення до відповідальності та припинення повноважень, що означає, що жодна зі сторін справи не має можливості впливати на арбітражного керуючого шляхом необґрунтованого звільнення чи тиску, при цьому встановлена процедура гарантує, що рішення щодо його статусу приймаються виключно в рамках правових механізмів і з урахуванням принципу незалежності; гарантована винагорода та відшкодування витрат, що стало важливим кроком стало закріплення обов’язковості оплати праці арбітражного керуючого, а також компенсації понесених ним витрат, та дозволило усунути залежність від суб’єктивної волі окремих учасників справи (зокрема кредитора чи боржника) та забезпечує фінансову стабільність виконання повноважень; функціонування органів саморегулювальної організації арбітражних керуючих, що пов’язувалось із створенням та діяльністю саморегулювальної організації, яка здійснює професійний нагляд, дисциплінарний контроль, сприяє підвищенню

кваліфікації та виступає додатковим інституційним гарантом незалежності арбітражних керуючих.

Зазначені зміни є важливим кроком на шляху до професіоналізації інституту арбітражного керуючого в Україні, приведення його у відповідність до європейських стандартів та підвищення довіри до процедур банкрутства як інструменту справедливого та ефективного врегулювання проблем неплатоспроможності [105].

Отже, регулювання процедур банкрутства має глибоке історичне підґрунтя і з давніх часів відігравала важливу роль у механізмах врегулювання неплатоспроможності. З набуттям Україною незалежності інтерес законодавця до цього інституту суттєво зріс, що зумовило інтенсивний розвиток законодавчої бази та наукової думки щодо статусу, функцій і правового регулювання діяльності арбітражного керуючого, зокрема в контексті його процесуальної незалежності.

Аналіз нормативних джерел і наукових позицій дозволяє виокремити авторську періодизацію історичного розвитку інституту арбітражного керуючого та еволюції підходів до забезпечення його незалежності, яку умовно можна поділити на чотири основні етапи:

1. VI–IX століття – період зародження конкурсного процесу на території Європи. У цей час виникають перші форми врегулювання неплатоспроможності, зокрема через запровадження практики призначення магістрів і піклувальників для тимчасового управління та охорони майна боржника (конкурсної маси).

2. XIII–XVII століття – формування чітко регламентованих процедур банкрутства, що відбувалися за визначеним правовим порядком. З'являються професійні адміністратори, які виконували функції довірчого управління майном боржників у межах конкурсного процесу, що ознаменувало початок інституціоналізації цієї діяльності.

3. XVII–XIX століття – створення інституту кураторів і конкурсних управляючих. Вони діяли як посадові особи, уповноважені судом, і мали

врівноважувати інтереси боржника та кредиторів. У цьому періоді посилюється роль держави в контролі за процедурою банкрутства, що сприяє закріпленню процесуального статусу керуючих.

4. XXI століття – формування в Україні сучасної моделі інституту арбітражних керуючих, які виконують функції антикризових менеджерів, юристів, економістів і адміністраторів у межах провадження у справах про банкрутство. Ця модель передбачає наявність процесуальної незалежності арбітражного керуючого як умови ефективного й неупередженого здійснення процедур банкрутства, а також забезпечення балансу між інтересами боржників і кредиторів.

Запропонована періодизація свідчить про сталу еволюцію статусу конкурсного керуючого – від піклувальника в середньовічному праві до сучасного професіонала з широким колом повноважень і підвищеною відповідальністю в умовах правової держави.

Отже, історичний досвід свідчить про закріплення у системах права різних країн декілька форм правового статусу арбітражного керуючого. У країнах романо-германської системи права конкурсний керуючий визначається як орган суду. В англо-американській правовій традиції керуючий конкурсним процесом набув статусу довірчого власника, який отримує від неплатоспроможного боржника правомочність власника, а конкурсні кредитори стають бенефіціарами. Проте, незважаючи на різноманіття та модифікації, правове положення арбітражних керуючих характеризує публічний елемент і повноваження самостійної процесуальної фігури у конкурсному процесі, яка виконує свої повноваження з метою захисту чужого права.

У науковій літературі тривають активні дискусії щодо галузевої належності інституту банкрутства та його правової природи. Дослідники не дійшли єдиної думки, і їхні позиції суттєво різняться залежно від наукової школи та підходу до систематизації правової матерії.

Необхідно виділити такі підходи до визначення приналежності інститут банкрутства до відповідних галузевих наук, зокрема: інститут банкрутства є складовою господарського права, підкреслюючи його зв'язок із правовим регулюванням господарської діяльності суб'єктів підприємництва (В. С. Щербина) [27, с. 98]; інститут банкрутства має подвійну природу, що за своєю структурою право банкрутства поєднує різні за галузевою належністю нормативні компоненти, в межах якого необхідно розглядати банкрутство як підгалузь господарського права і одночасно як підгалузь господарського процесуального права, оскільки воно включає як матеріально-правові норми, так і процесуальні механізми їх реалізації (В.В. Джунь) [34, с. 110]; інститут банкрутства є комплексним правовим утворенням, що означає, що він охоплює норми з різних галузей права – господарського, цивільного, адміністративно-процесуального, фінансового, а іноді навіть трудового, що обумовлено міждисциплінарним характером процедури банкрутства [144, с. 22].

Таким чином, загальна тенденція в юридичній науці свідчить про визнання інтегративної природи інституту банкрутства, що вимагає комплексного підходу до його вивчення, правового регулювання та застосування на практиці. Такий підхід посилюється триваючою реформою господарсько-правового та господарсько-процесуального законодавства України, в рамках якої поступово вибудовується більш узгоджена, системна і прозора модель регулювання процедур неплатоспроможності. Законодавчі зміни, зокрема ті, що передбачені Кодексом України з процедур банкрутства, спрямовані на забезпечення ефективності, справедливості та процесуальної збалансованості під час вирішення справ про банкрутство, що ще раз підкреслює значущість інтегративного підходу до цього правового інституту [24;118].

У січні 2025 року Верховна Рада України в цілому підтримала законопроект № 6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний

період». Цей документ має системний характер і передбачає фундаментальні зміни у правовому регулюванні господарської діяльності, серед яких: внесення змін до Цивільного кодексу України, що має посилити його роль як основного акта приватного права, в тому числі у сфері підприємництва; визнання Господарського кодексу України таким, що втратив чинність, що означає початок відмови від дуалізму приватного права (цивільного та господарського), який існував з початку 2000-х років, і перехід до єдиної цивілістичної концепції; запровадження перехідного періоду, у межах якого нинішні «підприємства» (як унітарні суб'єкти господарювання, передбачені Господарським кодексом) мають бути трансформовані у господарські товариства відповідно до положень Цивільного кодексу та спеціального законодавства; внесення змін до низки спеціальних законів з метою узгодження їх положень із Цивільним кодексом України, що має забезпечити цілісність та внутрішню узгодженість правової системи у сфері підприємництва [118].

Цей крок є частиною глибокої правової реформи, яка передбачає уніфікацію приватноправового регулювання та модернізацію національного законодавства у відповідності до європейських правових стандартів. Він також істотно вплине на інститут банкрутства, оскільки зміни стосуються статусу юридичних осіб, а отже, і суб'єктів процедур неплатоспроможності [118].

Господарський кодекс України, ухвалений у 2003 році, від початку викликав значну кількість зауважень з боку правників, науковців і практиків. Хоча його прийняття мало на меті систематизувати регулювання господарських правовідносин, уже з перших років його дії виявилися концептуальні проблеми, які з часом лише поглиблювалися. Основні причини критики можна узагальнити так.

По-перше, необхідно говорити про суперечність із Цивільним кодексом України. Головна і найбільш принципова проблема полягала в тому, що Господарський кодекс та Цивільний кодекс, які набули чинності одночасно

(1 січня 2004 року), регулювали подібні правовідносини по-різному. Наприклад, обидва кодекси містили норми про зобов'язання, але з різним юридичним змістом: Господарський кодекс оперував поняттям «господарського зобов'язання» [28], тоді як Цивільний кодекс України – «цивільного зобов'язання» [153]. Це створювало плутанину у правозастосуванні, зокрема в питаннях відповідальності за порушення договорів, що уклалися між суб'єктами господарювання. Судова практика виявляла різноспрямовані підходи, оскільки суди застосовували положення обох кодексів – часто суперечливі, що породжувало правову невизначеність і нестабільність правового середовища.

Другою суперечністю, що виникла через одночасне ухвалення Цивільного та Господарського кодексів України стала бланкетність значної частини норм першого. Господарський кодекс України містив велику кількість бланкетних (відсильних) норм, які прямо посилялися на інші нормативно-правові акти, зокрема на Цивільний кодекс, спеціальні закони тощо. Наприклад, стаття 80 Господарського кодексів України передбачала, що порядок створення та діяльності господарських товариств регулюється Цивільним кодексом та законами, не надаючи самостійного регулювання. Така побудова норм знижувала практичну цінність Господарського кодексу України як джерела безпосереднього правозастосування, роблячи його другорядним по відношенню до інших актів.

Третім недоліком такого завершення процесів кодифікації із регулювання приватно-правових відносин необхідно виділити архаїчні положення Господарського кодексу України, що були запозичені ще з радянських часів. Господарський кодекс України зберіг багато елементів радянської правової доктрини, зокрема – поняття «господарського відання» та «оперативного управління» державним майном. Ці конструкції суперечили ринковим засадам, на яких базувався Цивільний кодекс України, і не відповідали сучасним уявленням про право приватної власності. Таким чином, Господарський кодекс України залишався орієнтованим на планово-

адміністративну модель економіки, яка вже не відповідала ні правовій системі України, ні реальним умовам господарювання.

У підсумку ці фактори призвели до втрати нормативної цілісності та легітимності Господарського кодексу України як окремого кодифікованого акту. Саме тому рух до Законопроект № 6013 має на меті реалізувати структурну реформу правового регулювання господарської діяльності в Україні з чітким акцентом на уніфікацію норм, дерегуляцію, прозорість і підвищення інвестиційної привабливості [118]. Його основні цілі можна узагальнити так: уніфікація організаційно-правових форм юридичних осіб, що пов'язується із забезпеченням поступової відмови від унітарних підприємств (державних і комунальних) шляхом їх перетворення у господарські товариства (акціонерні або ТОВ), що відповідає принципам приватного права і сучасним моделям корпоративного управління; посилення прозорості та контролю за державною та комунальною власністю, що пов'язується із запровадження нових механізмів контролю та звітності, зокрема: обов'язкової публікації фінансової звітності держпідприємствами; використання системи «Прозорро.Продажі» для майнових операцій підприємств із державною часткою понад 50 %, що має знизити корупційні ризики; запровадження узурфрукту для непередаваного у власність майна (майно, яке не підлягає приватизації, не буде залишатися в сірій зоні – держава контролюватиме його використання через право узурфрукту (користування з обов'язком збереження); гнучкий підхід до комунального сектору, що полягає у створенні можливостей для територіальних громад на відміну від державних підприємств у збереженні права самостійно вирішувати, чи перетворювати комунальні підприємства на товариства, що дозволяє адаптувати зміни до місцевих потреб і ресурсів; правонаступництво та перехідний період, що пов'язується із законодавчим визначенням певного проміжку часу, в період якого будуть продовжувати діяти деякі норми Господарського кодексу України, що забезпечить стабільність та передбачуваність правового регулювання в перехідний період; підтримка

соціальної функції муніципального управління, що проявляється у можливості створення юридичних осіб громадами для управління об'єктами комунальної власності та реалізації соціальних програм, зберігаючи інструменти для публічного впливу на місцевому рівні [118].

Зазначена реформа, по суті, закладає перехід до єдиної цивілістичної моделі регулювання підприємницької діяльності, де Цивільний кодекс України відіграватиме ключову роль, а господарсько-правова специфіка буде зведена до мінімуму або інкорпорована у спеціальне законодавство.

Одним із ключових питань у межах наукової доктрини дослідження інституту арбітражного керуючого є визначення базових понять, зокрема терміна «банкрутство», який має як юридичне, так і глибоке історико-культурне значення.

Поняття «банкрутство» походить від італійських слів «*banca*» – що означає лавка, контора або торгове місце, і «*rotto*» – ламати. У середньовічній Італії, зокрема у Флоренції, Венеції та Генуї, коли купець або банкір втрачав здатність розраховуватись за своїми зобов'язаннями, його лавку фізично ламали як символ втрати довіри та припинення торговельної діяльності. Звідси й термін *banca rotta* – буквально «зламана лавка», який із часом трансформувався у сучасне слово *банкрутство* [77].

Цей термін поступово увійшов у правову мову більшості європейських країн, отримавши спершу практичне торговельне значення, а згодом – чітке юридичне наповнення. Сьогодні банкрутство вживається як правовий інститут, що регулює процедури визнання неплатоспроможності суб'єкта, реалізації його майна та задоволення вимог кредиторів у межах встановленої законом процедури.

Таким чином, навіть етимологія терміна «банкрутство» відображає історичний зв'язок між втратою економічної спроможності, втратою суспільної довіри та потребою у правовому врегулюванні наслідків такої ситуації – чим, власне, й займається арбітражний керуючий у сучасних правових системах [11, с. 22].

У юридичній літературі традиційно розрізняють поняття «неспроможність», «неплатоспроможність» та «банкрутство», кожне з яких має відмінне змістове наповнення і використовується у певному контексті правового регулювання відносин, пов'язаних із борговими зобов'язаннями.

«Неспроможність» є найбільш широким і комплексним за змістом терміном. Воно охоплює ситуацію, коли боржник повністю або частково не має достатніх майнових активів для задоволення вимог кредиторів. Цей стан може бути як фактичним, так і потенційним, і охоплює не лише відсутність грошей, а й неможливість реалізації іншого майна чи активів для виконання зобов'язань.

«Неплатоспроможність» – термін, що має більш вузьке прикладне значення. Йдеться про ситуацію, коли боржник не здатен виконати свої грошові зобов'язання, термін сплати за якими настав. Тобто це вже юридичний критерій – неможливість здійснення платежів у строки, передбачені договором або законом. Неплатоспроможність часто є підставою для початку процедури банкрутства, але сама по собі ще не є банкрутством у юридичному сенсі.

«Банкрутство» – це правовий статус, що настає внаслідок визнання боржника у встановленому порядку неплатоспроможним і супроводжується вжиттям судом визначених процедур, таких як ліквідація, реструктуризація, санація тощо. У господарському праві банкрутство зазвичай означає або припинення діяльності суб'єкта господарювання, або радикальну трансформацію його фінансової структури з метою відновлення платоспроможності.

Таким чином, ці поняття співвідносяться як фактичний стан (неспроможність), юридичний критерій (неплатоспроможність) і офіційна процедура (банкрутство), що відображає поетапний перехід від проблемної фінансової ситуації до її формалізованого вирішення в межах правового процесу [84, с. 6].

Варто звернути увагу на одну з істотних проблем чинного Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ) – недосконалість термінологічного апарату та впровадження нових термінів без чіткого визначення їх змісту в самому законі. Це створює правову невизначеність, ускладнює тлумачення норм та призводить до неоднозначного правозастосування.

Показовим прикладом є термін «загроза неплатоспроможності», який у тексті КУзПБ фігурує двічі: у пункті 6 статті 34 (у контексті юридичних осіб), та у частині 4 пункту 2 статті 115 (у контексті фізичних осіб).

При цьому жодного нормативного визначення цього поняття кодекс не містить, і в обох випадках зміст терміна фактично відрізняється залежно від суб'єкта, якого він стосується. Це суперечить принципам юридичної визначеності та правової передбачуваності, які є базовими у сфері правового регулювання неплатоспроможності.

З цього приводу цілком обґрунтовано виступає Л. В. Руденко, яка зазначає, що відсутність тлумачення поняття «загроза неплатоспроможності» є недоліком чинного законодавства, що потребує нормативного уточнення. Зокрема, важливо визначити: які саме фінансові або правові обставини можуть вважатися підставами для визнання наявності загрози неплатоспроможності; який період охоплюється виразом «найближчим часом»; чи є достатньою лише суб'єктивна оцінка боржника, чи потрібна зовнішня фінансова або судова експертиза.

Без відповідей на ці питання термін залишається розмитим і небезпечним у практиці, адже може як надмірно звужувати, так і надмірно розширювати підстави для порушення справи про банкрутство, що в кінцевому результаті підриває ефективність і справедливість процедур банкрутства.

Зазначене свідчить про необхідність внесення змін до КУзПБ, які мають спрямовуватись на конкретизацію термінології, зокрема шляхом введення єдиних визначень ключових понять, що забезпечить єдність судової практики та прозорість застосування норм у справах про

неплатоспроможність [127]. Термінологічна невизначеність – одна з ключових проблем чинного Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ), що істотно ускладнює його практичне застосування. Одним із прикладів є використання терміна «наявність спору про право» у пункті 6 статті 39 КУзПБ. Відсутність чіткого тлумачення цього терміна призвела до появи різних підходів у судовій практиці, що зумовило необхідність офіційного тлумачення з боку Верховного Суду. Суди по-різному визначали, які саме спори слід вважати спором про право – лише ті, що вже розглядаються в суді, чи й ті, щодо яких є потенційна претензія. Така правова невизначеність породжує ризики зловживання правом на ініціювання або затягування процедур банкрутства.

Крім того, термін «неплатоспроможність», відповідно до структури КУзПБ, застосовується переважно до фізичних осіб, тоді як щодо юридичних осіб у тексті Кодексу частіше використовується ширше поняття «неспроможність» або «банкрутство». Такий поділ не завжди логічно узгоджується, і створює штучну термінологічну фрагментацію, яка не полегшує розуміння, а ускладнює системне тлумачення норм.

Окрему критику викликає сам термін «арбітражний керуючий». Його використання є аномальним з огляду на те, що арбітражні суди в Україні були ліквідовані ще у 2001 році, а їхні функції передані господарським судам. Ба більше, поняття «арбітраж» у сучасному праві має інше значення – воно стосується альтернативного вирішення спорів (третейського розгляду) і не пов'язане з процедурами банкрутства.

Це створює термінологічну хибу, оскільки назва професії не відповідає ані джерелу повноважень (господарський суд), ані суті функцій (антикризове управління, реструктуризація, ліквідація). У наукових колах давно обговорюється доцільність заміни цього терміна, наприклад, на «керуючий у справах про неплатоспроможність» або «конкурсний керуючий», що відповідало б і суті, і міжнародній практиці.

Таким чином, удосконалення термінології КУзПБ – нагальне завдання, яке має включати: чітке визначення спірних понять («спір про право», «загроза неплатоспроможності» тощо), усунення термінологічних архаїзмів, і запровадження єдиного, логічно вивіреного словника термінів у межах законодавства про банкрутство [37].

У науковій літературі для позначення професійної діяльності осіб, уповноважених здійснювати управління у процедурах банкрутства, використовуються різні терміни залежно від контексту. У правовому аспекті таких фахівців нерідко називають *«конкурсними керуючими»*, що відображає їхню процесуальну роль у межах конкурсного провадження. В економічному контексті застосовується термін *«антикризові керуючі»*, акцентуючи увагу на завданнях з відновлення платоспроможності та запобігання фінансовому колапсу підприємств. У сфері розпорядчих функцій іноді використовуються позначення *«конкурсні адміністратори»* або знову ж таки *«антикризові керуючі»*.

Незважаючи на таку термінологічну варіативність, у чинному законодавстві – зокрема в Кодексі України з процедур банкрутства – офіційно закріплено термін *«арбітражний керуючий»*. З огляду на це, в науковому аналізі, а також для забезпечення єдності правозастосування доцільно використовувати саме цей термін як нормативно визначений.

Разом з тим, варто визнати, що поняття *«арбітражний керуючий»* давно втратило зв'язок із сучасними правовими реаліями, адже в Україні вже понад два десятиліття не існує арбітражних судів, а сама процедура арбітражу не має відношення до процедур банкрутства. Це породжує термінологічну неузгодженість, яка має бути усунута шляхом заміни цієї назви на більш нейтральне й точне поняття, що відповідає функціям і статусу професії у сучасному контексті.

До прикладу, доречними й логічно обґрунтованими альтернативами могли б бути такі терміни, як *«керуючий у справах про неплатоспроможність»*, *«конкурсний керуючий»* або *«інсоленс-менеджер»*,

що більше відповідають міжнародній практиці та відображають реальну сутність цієї професійної діяльності.

Як справедливо зазначає В. В. Джунь, аналіз зарубіжного досвіду підтверджує, що статус конкурсного керуючого (арбітражного керуючого) істотно варіюється залежно від правової системи тієї чи іншої держави. У різних країнах інституціональна роль цієї фігури формується на основі особливостей національного права, традицій і балансу між публічним та приватним інтересом.

Зокрема, у країнах романо-германської правової сім'ї (наприклад, Німеччина, Франція, Італія) конкурсний керуючий, як правило, виступає органом суду – особою, яка діє в межах судового контролю та реалізує визначені законом функції щодо управління майном боржника, контролю за його діями та захисту інтересів кредиторів. У таких моделях переважає публічно-правова природа цього інституту.

Натомість у країнах англо-американської правової традиції (зокрема у Великій Британії та США), конкурсний керуючий (часто під терміном *trustee*) здобуває статус довірчого власника (*trustee in bankruptcy*). У такій ролі до нього переходять усі правомочності власника майна боржника, але він зобов'язаний діяти в інтересах бенефіціарів – кредиторів, а в деяких випадках і самого боржника. Це надає керуючому більш самостійний і приватноправовий характер, хоча він і залишається під контролем суду та державних органів нагляду.

Незважаючи на ці відмінності, В. В. Джунь підкреслює, що в усіх зазначених моделях переважає публічний елемент у визначенні статусу конкурсного керуючого. Це зумовлено тим, що процедури банкрутства мають важливе суспільне значення: вони спрямовані не лише на задоволення інтересів окремих кредиторів, а й на забезпечення стабільності економічного обороту, захист прав працівників, інвесторів, добросовісних контрагентів тощо.

Відтак, логічним є висновок дослідника про те, що арбітражний керуючий в Україні також має розглядатися як особливий суб'єкт публічного права – особа, яка хоч і не є державним службовцем, але виконує делеговані державою функції у сфері реалізації процедур банкрутства, діючи в межах публічного інтересу та під юрисдикційним контролем суду [34, с. 246]. Як справедливо зауважував Б. М. Поляков, інститут неспроможності (банкрутства) не обмежується лише майновими відносинами – у його межах виникає також сукупність немайнових, організаційних відносин, що супроводжують і забезпечують ефективне управління майном боржника. Ці відносини носять організаційний характер і є критично важливими для забезпечення балансу інтересів усіх учасників конкурсного провадження.

Б.М. Поляков класифікує організаційні відносини у процедурі банкрутства на три основні групи: самоуправлінські; контрольні, процедурні.

До самоуправлінських відносин, за його твердженням, належить, зокрема, створення та діяльність представницького органу кредиторів – загальних зборів або комітету кредиторів. Саме цей орган в межах процесу неспроможності виконує функції самоврядування кредиторів, виступаючи як інституційна протипага арбітражному керуючому та суду.

Комітет кредиторів володіє широким колом управлінських повноважень, які прямо впливають на хід процедур банкрутства. Зокрема, він: погоджує укладення арбітражним керуючим угод, пов'язаних із реалізацією активів або зобов'язаннями боржника; затверджує звіти арбітражного керуючого про здійснені дії; погоджує розмір основної та додаткової винагороди керуючого, а також відшкодування його витрат; затверджує плани санації, ліквідаційний баланс та інші документи, які впливають на результат провадження; подає до суду кандидатури для призначення керуючого санацією або ліквідатора [90, с. 22].

Таким чином, комітет кредиторів є органом, який з одного боку представляє інтереси кредиторів, а з іншого – фактично виконує управлінські повноваження власника та керівника боржника, особливо у

випадках, коли боржник усунений від управління майном або позбавлений дієздатності [90, с. 24].

Це підтверджує, що процедури банкрутства поєднують у собі публічно-правові елементи з елементами приватного корпоративного управління, а організаційна складова є не менш значущою, ніж матеріально-правова. Відтак, ефективність інституту банкрутства значною мірою залежить від збалансованої взаємодії між арбітражним керуючим і представницькими органами кредиторів, що й забезпечує належне функціонування усієї процедури [90, с. 22-24].

Відтак, арбітражний керуючий в інституті неспроможності постає як орган тимчасового управління боржником, який здійснює делеговані функції у межах процедур банкрутства. Його діяльність не зводиться лише до реалізації майнових повноважень – вона є, передусім, формою здійснення організаційно-правових відносин, спрямованих на забезпечення контролю, координації та управління конкурсним процесом.

Арбітражний керуючий діє від імені та в інтересах усіх учасників провадження, перебуваючи під одночасним впливом суду, комітету кредиторів та вимог законодавства. У цьому контексті його статус характеризується подвійною природою: з одного боку, він є незалежним професійним учасником провадження, який реалізує конкретні функції (санація, розпорядження майном, ліквідація тощо); з іншого – органом процедурного управління, наділеним владними управлінськими повноваженнями, що виникають не з цивільного договору, а з акту суду та норм публічного права.

Таким чином, повноваження арбітражного керуючого є складовою частиною організаційного механізму врегулювання неплатоспроможності, а його діяльність – реалізацією організаційних правовідносин публічно-приватного характеру, спрямованих на досягнення цілей банкрутства: справедливий розподіл активів, відновлення платоспроможності або ліквідація боржника в законний спосіб [90, с. 24-26].

1.3 Сутність та зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства

Розвиток української держави в умовах воєнного стану та у повоєнні часи вимагає здійснення трансформації підходів до здійснення нормативно-правового регулювання функцій публічного адміністративного в економічній сфері в цілому, і зокрема, у частині відновлення платоспроможності боржників, та визнання суб'єктів господарювання банкрутами. Відповідно до положень Господарського кодексу України визначається, що підприємництвом є самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що реалізується господарськими товариствами та іншими учасниками господарських правовідносин задля досягнення публічних та приватних економічних та соціальних інтересів та прагнень [29]. Отже, отримання прибутку відноситься до ризикових форм діяльності, при цьому відповідальність за втрату грошей чи інших форм прибутку покладається на суб'єкта господарювання. Ризик втрати прибутку пов'язується із настанням ризику неспроможності оплатити кредитні та інші зобов'язання, що має суб'єкт господарювання. Відновлення процедури платоспроможності суб'єкта господарювання пов'язується із процедурами санації та процедурами банкрутства.

Метою підрозділу є встановлення змісту адміністративно-правового регулювання здійснення процедури банкрутства.

Забезпечення ефективності адміністративно-правового регулювання відносин у сфері банкрутства вирішує стратегічно важливу функцію держави із подолання темпів зростання безробіття, формування дохідної частини Державного та місцевих бюджетів тощо [5;68]. Таким чином, забезпечення належного рівня здійснення адміністративно-правового регулювання здійснення господарської діяльності в цілому, і зокрема, з питань регламентації адміністративних процедур у сфері банкрутства, має важливе значення для відновлення України у повоєнні часи. Реформування

законодавства про банкрутство визначило перегляд нормативно-практичних підходів до реалізації визнання неплатоспроможності суб'єктів господарювання та інших учасників суспільних правовідносин.

Проблематика встановлення функціонального змісту та особливостей нормативного регулювання здійснення процедури банкрутства у зв'язку із реформуванням чинного законодавства, зокрема, у частині прийняття окремого законодавчого акту – Кодексу України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII [59] актуалізується впродовж останніх п'яти років. Вартою дослідницької уваги є дисертаційна робота Ю. В. Чорної, де висвітлюються питання здійснення характеристику світових систем визнання неплатоспроможності ряду провідних економічних держав (Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Німеччини, Канади, Італії, Франції, Китаю, Японії та інших країн). В межах дисертації Ю.В. Чорної висвітлюються питання системи та структури конкурсного права, що корелюється із міжнародною доктриною банкрутства [155;156]. Практично цінним є дисертаційне дослідження І. А. Бутирської, присвячене визначенню правового статусу учасників провадження в справі про банкрутство. В межах дисертації І.А. Бутирської робиться характеристика статусу кредиторів, специфіки їх діяльності, що реалізується через їх представників, а також встановленню ролі господарського суду як гаранту дотримання прав та інтересів учасників справи про банкрутство [16;17].

З точки зору практичної затребуваності виокремлюється дисертації Я. О. Левшиної, де охарактеризовано нормативно-правовий інститут відповідальності у процедурі банкрутства. Вченою описано суб'єктний склад відносин, що виникають в межах застосування механізму відповідальності у процедурі банкрутства. З точки зору наукової цінності дисертації Я.О. Левшиної має важливе значення за рахунок висновків авторки щодо критеріїв форм та видів відповідальності у процедурі банкрутства, зокрема, вченою виділяються матеріальна та процесуальна відповідальність [67].

У дисертації Б.В. Яринка встановлюються адміністративно-правові засади щодо реалізації контрольно-наглядової функції за результатами діяльності арбітражних керуючих як з боку органів державної виконавчої влади, так і з боку органів громадського контролю та нагляду. Здійснення державного контролю та нагляду за діяльністю арбітражних керуючих переслідує мети попередження корупційних ризиків та проявів суб'єктивізму з метою незаконного збагачення, чи допущення зловживання правами чи інших порушень цивільно-правових, господарських та податкових зобов'язань, зобов'язань, пов'язаних із трудовими правовідносинами, а також захопленням власності через рейдерські схеми та процедури [164].

До прогалин здійснених науково-практичних досліджень у сфері банкрутства необхідно віднести фрагментарність висвітлення проблематики специфіки визнання неплатоспроможними державних підприємств. Відповідно до чинного законодавства до державних підприємств може бути застосована судова процедура розпорядження майном.

Відповідно до ст. 96 Кодексу України про процедуру банкрутства нормативно закріплюються такі особливості банкрутства державних підприємств, як:

- боржник має документарно підтвердити свій статус державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності складає більше, ніж 50 %;
- відсутність безпосереднього та опосередкованого зв'язку між припиненням діяльності органу, уповноваженого на управління майном боржника, та порушенням процедури банкрутства державного підприємства;
- імперативна участь у здійсненні розгляду справи господарським судом про банкрутство представників органу, уповноваженого управляти державним майном підприємства-боржника, яке має у статутному капіталі більше, ніж 50% державних коштів;

- погодження із органом, уповноваженим на здійснення управління державним підприємством та підприємством, у статутному капіталі якого частка державного капіталу становить 50 % і більше, плану санації.

Чинним законодавством України встановлюється імперативна заборона із недопущення застосування процедури неплатоспроможності казенних підприємств (ч. 3 ст. 214 Господарського кодексу України). Для таких підприємств застосовується процедури санації чи ліквідації після їх вилучення із переліку об'єктів, що не підлягають приватизації, тобто встановлення нормативного дозволу на їх вилучення із об'єктів права державної власності. При цьому оновленого переліку державного майна, що підлягає приватизації, в Україні і досі не ухвалено.

Саме тому спостерігається ситуація, коли проблемним як на рівні наукових публікацій, так і на рівні нормативно-правового регулювання відсутня дієва процедура визнання банкрутом державного чи казенного підприємства, що створює перешкоди до належного виконання судового рішення, де такий суб'єкт є боржником.

Здійснення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері банкрутства має досягати ефективності реалізації ряду функцій. Першою функцією є функція адміністрування стратегічного завдання із прогнозування, що полягає у формуванні моделі розвитку підприємницької сфери. Здійснення функції із прогнозування розвитку відносин у сфері підприємництва дозволяє встановити перспективи регулювання національної економічної галузі. У кореляційних зв'язках із функцією прогнозування знаходиться реалізація функції планування. Реалізація функції планування є матеріальним відображенням та результатом функції прогнозування. Так, відповідно до ст. 5 Кодексу України з процедур банкрутства закріплюється такої форми реалізації функції планування як складання плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство (тобто так званого плану санації). До змісту плану санації має включатися розмір кожного класу кредиторів.

Наступною функцією адміністративно-правового регулювання у сфері банкрутства є функція координація, реалізація якої спрямовується на забезпечення взаємодії органів та систем суб'єктів владних повноважень. Зокрема, згідно із положеннями ст. 96 Кодексу України з процедур банкрутства встановлюється, що уряд України має забезпечувати збереження платоспроможності суб'єктів господарювання державної форми власності.

Функція організації у сфері банкрутства розуміється як спрямування на створення механізму, що здатен забезпечити структурний взаємозв'язок суб'єктів владних повноважень, ведення реєстрів боржників тощо. Зокрема, згідно із положеннями ст. 68 Кодексу України з процедур банкрутства здійснюється продаж майна та майнових прав боржника на публічних торгах, що має відбуватися в електронній формі аукціону; обліку, що пов'язаний зі збиранням, переданням, зберіганням і обробкою даних; реєстрацією та групуванням відомостей про діяльність системи управління; наявністю та витратами ресурсів. До організаційних функцій адміністративно-правового регулювання у сфері банкрутства відносяться функції обліку бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності; функції інформаційного забезпечення.

Функція контролю та нагляду у сфері банкрутства полягає у виявленні проявів неправомірності управлінських рішень з питань підприємництва, а також у запобіганні економічних правопорушень. Наприклад, статтею 20 Кодексу України з процедур банкрутства запроваджується система державного контролю за діяльністю арбітражних керуючих та їх самоврядних організацій.

До спеціальних функцій адміністративно-правового регулювання у сфері банкрутства відносяться функції: 1) аналітичного дослідження внутрішніх та зовнішніх чинників прогнозування економічного розвитку суб'єктів господарювання; 2) розробки, обґрунтування та реалізації плану заходів санації боржника; 3) кореляції розподілу здобутих від продажу

майна та акумуляції ресурсів; 4) співробітництво на національному та міжнародному рівнях із забезпечення взаємодії судів, спрямоване на захист інтересів та прав суб'єктів господарювання; 4) відновлення платоспроможності боржника; 5) здійснення контролю за своєчасністю та об'єктивністю справляння податків, інших загальнообов'язкових платежів та соціальних внесків.

Таким чином у сфері банкрутства реалізуються загальні та спеціальні функції публічного адміністрування, що спрямовуються як на задоволення приватних інтересів, що полягають у відновленні платоспроможності суб'єктів господарювання, так і у вирішенні соціальних задач із створення фінансових ресурсів, що мають спрямовуватися на вирішення проблем розвитку системи соціального забезпечення населення за рахунок збереження робочих місць, розвитку сектору підприємництва; безпеки та прозорості державних реєстраційних систем тощо.

Контрольні відносини є невід'ємною складовою правового механізму, що регулює діяльність арбітражного керуючого у процедурах банкрутства. Ці відносини виникають у взаємодії арбітражного керуючого з трьома ключовими суб'єктами: господарським судом, комітетом кредиторів та державним органом з питань банкрутства.

Першим суб'єктом у сфері контрольних правовідносин із банкрутства є господарський суд виконує наглядову та контрольну функцію на всіх етапах процедури банкрутства. Він: розглядає звіти арбітражного керуючого; затверджує плани санації, ліквідаційні баланси, угоди; ухвалює рішення про призначення або звільнення арбітражного керуючого.

Однак суд не втручається у поточну діяльність керуючого і не надає йому конкретних вказівок щодо способу виконання його обов'язків. У межах своїх повноважень арбітражний керуючий самостійно приймає рішення, що є проявом його процесуальної незалежності.

Другим є Комітет кредиторів, що здійснює фінансовий і процедурний контроль: аналізує дії арбітражного керуючого; затверджує звіти, плани,

розмір винагороди; погоджує угоди, що укладаються у межах справи; вносить подання щодо зміни керуючого [49].

Водночас комітет не має владних повноважень безпосередньо керувати діяльністю арбітражного керуючого – він реалізує контрольну функцію через механізми схвалення, погодження та інституційного впливу, але не підміняє собою виконавчого суб'єкта.

Наступним суб'єктом у сфері контролю є Державний орган з питань банкрутства (наразі – Міністерство юстиції України або уповноважені ним структурні підрозділи) здійснює адміністративний контроль за дотриманням арбітражним керуючим законодавства та професійних стандартів: проводить планові й позапланові перевірки, розглядає скарги, ініціює дисциплінарну відповідальність.

Але і цей орган не має права давати прямі розпорядження чи втручатися у зміст процесуальних рішень арбітражного керуючого.

Таким чином, контроль над діяльністю арбітражного керуючого є багаторівневим, але не директивним. Його сутність полягає в забезпеченні законності, доброчесності та ефективності виконання повноважень, зберігаючи при цьому самостійність арбітражного керуючого як особливого суб'єкта з делегованими публічно-правовими функціями.

Отже, арбітражний керуючий у процедурі банкрутства постає як багатофункціональний суб'єкт, що поєднує у своїй діяльності риси представника кредиторів, антикризового управлінця, тимчасового власника і навіть функціонального еквівалента керівника боржника. Його статус і повноваження змінюються залежно від стадії провадження, але в усіх випадках він залишається центральною фігурою конкурсного процесу.

У процедурі розпорядження майном арбітражний керуючий не перебирає на себе всі функції управління підприємством, але впливає на них через механізм погодження дій керівника боржника. Це, з одного боку, зберігає формальний статус управлінських органів, але, з іншого – обмежує

їх автономність, оскільки правочини значного характеру (зокрема ті, що впливають на майновий стан боржника) потребують дозволу керуючого.

У процедурах санації та ліквідації повноваження органів управління (у тому числі власника) повністю припиняються і концентруються в особі арбітражного керуючого, що надає йому максимальний рівень впливу на підприємство-боржника. У таких випадках він виступає як єдиний орган управління, наділений функціями розпорядження, контролю, організації діяльності, а також комунікації з іншими учасниками провадження.

Таким чином, арбітражний керуючий фактично стає зв'язувальною ланкою між боржником, кредиторами та господарським судом, реалізуючи організаційні, управлінські, контрольні та правозахисні функції. Саме він забезпечує координацію усіх правовідносин у межах справи про банкрутство.

Як слушно зауважує С. В. Жуков, з моменту визнання боржника банкрутом ліквідатор (як різновид арбітражного керуючого) стає головним учасником процедури, оскільки саме через нього реалізується ліквідаційна функція – розпродаж майна та задоволення вимог кредиторів, що є кінцевою метою всього провадження. Така концентрація повноважень вимагає від арбітражного керуючого високого рівня професіоналізму, доброчесності та здатності балансувати інтереси всіх сторін [48].

Впровадження інституту арбітражних керуючих в Україні пройшло етап еволюційного розвитку, який яскраво ілюструє зміну розуміння їхньої ролі в системі процедур банкрутства. Перша редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 1999 року, що набула чинності у 2000 році, визначала арбітражного керуючого як суб'єкта підприємницької діяльності. Це означало, що арбітражний керуючий розглядався як підприємець, який здійснює господарську діяльність з метою отримання прибутку, діючи за договором з учасниками справи.

Такий підхід викликав обґрунтовану критику з боку правників і професійної спільноти, адже виконання функцій арбітражного керуючого

прямо пов'язане з публічно-правовими інтересами, включає реалізацію владних повноважень і здійснення контролю над майном, що несумісне з комерційною природою підприємництва.

Під тиском наукових кіл та професіоналів, у 2011 році підхід законодавця змінився принципово: арбітражні керуючі були визнані суб'єктами незалежної професійної діяльності, була введена система саморегулювання професії, акцент змістився з комерційної діяльності на гарантії професійної доброчесності, незалежності та підзвітності.

Ключовими елементами оновленої моделі стали: усунення зацікавленості арбітражного керуючого як приватного підприємця в обслуговуванні інтересів лише однієї сторони; встановлення державного та професійного контролю (через органи юстиції та саморегулювнi організації); впровадження системи допуску до професії на конкурсних засадах (екзамен, стажування, навчання); чітке врегулювання правового статусу, повноважень і відповідальності.

Таким чином, сучасний правовий статус арбітражного керуючого ґрунтується на концепції незалежного професіонала з публічною довірою, діяльність якого регулюється спеціальним законодавством і підпорядковується як професійним стандартам, так і контролю з боку суду, кредиторів і держави.

Ця трансформація є прикладом успішної адаптації інституту до європейських стандартів, де арбітражні керуючі (інсолвенс-професіонали) виконують функції не як підприємці, а як нейтральні особи, що забезпечують баланс інтересів у публічно значущих процедурах неплатоспроможності [60, с. 43].

Врешті-решт, реформа процесуального статусу арбітражного керуючого призвела до його розуміння як «повіреної особи» господарського суду, що незалежним у своїй діяльності як від боржника, так і від кредитора [90, с. 163-165].

Зважаючи на аналіз доктринальних підходів і практики застосування законодавства у сфері неплатоспроможності, запропоноване вами визначення процесуальної незалежності арбітражного керуючого є обґрунтованим, структурованим і комплексним. Воно відображає сучасне розуміння цього правового явища як інституційного принципу, що гарантує ефективність і неупередженість виконання повноважень у процедурах банкрутства.

Отже, процесуальна незалежність арбітражного керуючого – це забезпечена фінансовою стабільністю, професійною автономією та нормативно встановленими гарантіями здатність арбітражного керуючого самостійно, неупереджено та в межах повноважень виконувати свої процесуальні обов'язки у справах про банкрутство, в інтересах як кредиторів, так і боржника, під контролем господарського суду та в межах підзвітності комітету (зборів) кредиторів. Це визначення охоплює ключові аспекти: фінансову незалежність (гарантії винагороди, покриття витрат); професійну автономію (допуск до професії, етичні стандарти, саморегулювання); процесуальну свободу ухвалення рішень (відсутність прямого втручання суду чи кредиторів у спосіб реалізації повноважень); публічно-приватний баланс відповідальності та підконтрольності (судовий контроль і звітність перед кредиторами).

Отже, процесуальна незалежність арбітражного керуючого у межах процедури банкрутства – це гарантована нормативно, фінансово та професійно забезпечена здатність арбітражного керуючого здійснювати покладені на нього обов'язки самостійно, неупереджено та в межах наданих повноважень, діючи в інтересах усіх учасників провадження (насамперед кредиторів і боржника), під контролем господарського суду та підзвітно представницьким органам кредиторів, без прямого втручання у спосіб прийняття рішень з боку будь-якої сторони провадження.

Сьогодні існує нагальна потреба вирішення ряду теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із з'ясуванням: 1) природи процесуальної незалежності арбітражного керуючого; 2) становлення та історичного

розвитку інституту процесуальної незалежності арбітражного керуючого; 3) процесуальної незалежності розпорядника майна; 4) процесуальної незалежності керуючого санацією; 5) процесуальної незалежності ліквідатора; 6) питання щодо саморегулювання професійної діяльності арбітражних керуючих; 7) меж процесуальної незалежності арбітражного керуючого за законодавством зарубіжних країн та удосконалення правового регулювання діяльності арбітражних керуючих в Україні.

Вирішення зазначених проблем сприятиме підвищенню ефективності здійснення загальнонаціональної політики із запобігання банкрутства в Україні, що врешті-решт матиме позитивним результатом економічне зростання та створення умов для належного соціального розвитку територіальних громад.

1.4 Нормативно-правові засади здійснення публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства

Забезпечення ефективності здійснення процедур банкрутства в Україні здійснюється окремим інститутом публічного управління та адміністрування, якими є арбітражними керуючими.

Нормативно-правове регулювання діяльності арбітражних керуючих перебуває у стані постійних трансформаційних реформаций.

Вперше зміст статусу арбітражних керуючих було закріплено у 1992 р. у Законі України «Про банкрутство» [102], який із ухваленням Закону України від 30.06.1999 № 784-XIV було названо «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [107]. Зазначений нормативно-правовий акт було замінено на Кодекс України з процедур банкрутства у 2018 році [59].

Запроваджена в Україні модель інституту арбітражних керуючих була результатом імплементації зарубіжних моделей відповідних суб'єктів з врахуванням позитивних практик [35]. Зокрема, в основу визначення

нормативно-правової моделі інституту арбітражних керуючих в Україні покладено модельний закон про транскордонну неспроможність від 1997 року, рекомендований комісією ООН з прав міжнародної торгівлі ЮНСИТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL) [143].

Правовий статус арбітражних керуючих визначається як самозайнятої особи, що наділена правами із здійснення професійної діяльності на засадах незалежності.

Арбітражні керуючі є суб'єктами із надання публічних послуг у сфері банкрутства, діяльність яких підлягає оподаткуванню у порядку відповідно до п. 14.1.226 Податкового кодексу України особи, що здійснюють незалежну професійну діяльність, і є самостійною підгрупою самозайнятих осіб.

Самозайнята особа в Україні – це фізична особа, яка не є найманим працівником і веде незалежну економічну діяльність, наприклад, підприємницьку, творчість, надання послуг тощо. Згідно з податковим законодавством України, самозайняті особи мають певні ознаки, серед яких: ведення незалежної економічної діяльності (самозайнята особа займається діяльністю без укладання трудового договору з роботодавцем); вибір податкової системи (самозайняті особи можуть бути платниками податків за спрощеною або загальною системою, що відображається у наданні права обирати спрощену систему оподаткування, якщо відповідають вимогам (наприклад, обсяг доходу до певної межі); реєстрація як фізична особа-підприємець (ФОП) (для ведення діяльності самозайнята особа повинна зареєструватися в якості ФОП у органах державної податкової служби, що надає право здійснювати господарську діяльність та платити податки).

Зміст оподаткування самозайнятої особи, яка зареєстрована як ФОП, може вибрати одну з форм оподаткування: єдиний податок (для малих підприємців з обмеженнями по доходу); або загальна система оподаткування (для тих, хто не має права на спрощену систему).

Крім цього, самозайнята особа зобов'язана сплачувати внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (пенсійні внески, страхування на випадок безробіття, медичне страхування).

Отже, самозайнята особа не має «зарплати» в традиційному розумінні, а отримує доходи безпосередньо від своєї діяльності. Вона зобов'язана подавати податкові декларації (щорічні та, за необхідності, квартальні). Зазвичай самозайнята особа повинна вести облік доходів і витрат, а також дотримуватися вимог законодавства щодо обліку та звітності для цілей оподаткування.

Таким чином, основними ознаками самозайнятої особи як платника податку є наявність незалежної діяльності, реєстрація як ФОП, обрання податкової системи та виконання зобов'язань щодо сплати податків і внесків до державного бюджету.

Таким чином, головною ознакою арбітражних керуючих як самозайнятих осіб є те, що вони не є працівниками в розумінні суб'єктного статусу трудових відносин.

Крім того арбітражні керуючі є особою, що здійснює професійну діяльність, що є змістом його статусу. Відповідно до пп. 14.1.226 ПК України встановлюється таке визначення незалежної професійної діяльності, під якою розуміється участь фізичної особи в науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, осіб, зайнятих релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем (за виключенням випадку, передбаченого пунктом 65.9 статті 65 ПК України) та використовує найману працю не більш ніж чотирьох фізичних осіб діяльності [82].

Однак попри певну однаковість підходів до розуміння статусу арбітражних керуючих і відповідно здійснення управління у сфері банкрутства, ця інституція перебуває у стані постійної трансформації та змін, є предметом наукових дискусій та досліджень.

Розуміння інституту арбітражних керуючих від окремого інституту господарського права, що на думку П. Д. Пригузи, А. П. Довганя, Д. В. Катречка пов'язується із реалізацією «спеціальних правових норм, що регулюють умови й особливий порядок здійснення управління підприємством – боржником, або управління майном фізичної особи – боржника, щодо якого порушено справу про банкрутство (неплатоспроможність)» [95, с. 11;124;125] поступово трансформується на окремий інститут реалізації державної та регіональної політики із забезпечення економічної функції держави [121].

Зокрема, відповідно до соціологічного опитування, здійсненого у 2023 році компанією Human Research за підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice», серед проблем, що визначають сучасні підходи до реалізації статусу арбітражним керуючим, респондентами було виокремлено: відсторонення арбітражного керуючого комітетом кредиторів без пояснення причин; неналежна взаємодія щодо надання інформації державними органами / банками, відсутність відповідей на запити, неефективна взаємодія з представниками правоохоронних органів, державними виконавцями; складнощі щодо виплати винагороди, відшкодування інших супутніх витрат, високі податки для арбітражних керуючих; відсутність повноцінного функціонування інституту банкрутства фізичних осіб; недостатній рівень цифровізації, відсутність доступу до окремих реєстрів, відсутність повноцінного об'єднання справ та реєстрів; неправильний підхід до визначення неплатоспроможності юридичних осіб та відсутність контролю підприємств з боку державних органів, відсутність реального механізму щодо застосування субсидіарної / солідарної відповідальності; порушення норм Кодексу України з процедур

банкрутства в процесі процедури банкрутства керівниками підприємств боржників; значна кількість щомісячної звітності, дублювання паперового та електронного документообігу, неналежна робота програм для внесення звітності; часта зміна норм внаслідок судової практики, неефективна робота судової системи в цілому щодо розгляду справ про банкрутство [121;159;158].

Проблеми реалізації арбітражних керуючих пов'язуються із необхідністю гарантувати дотримання вимог їх процесуальної та майнової незалежності, що має відображатися у створенні умов для відсутності підпорядкування з точки зору трудового законодавства, можливістю встановлення трудових відносин з обмеженою кількістю осіб, а також відсутністю іншого податкового статусу (тобто податкового статусу фізичної особи – підприємця), так і з дотриманням вимог щодо рівня їх професійності, тобто встановлення необхідного рівня спеціальної освіти, їх підготовки, що вимагає наявності у них відповідних спеціальних дозволів [129, с. 126].

Ряд вчених обґрунтовують, що здатність особи здійснювати професійну діяльність на засадах незалежності пов'язується із володіння нею належним обсягом знань, вмінь та компетентностей. Зазначене має бути реалізовано у поєднанні із створенням умов для особи самостійного визначення порядку своєї діяльності, методів, що нею можуть бути використані, що має корелюватися із відповідним обсягом покладеної на неї відповідальності, що має бути закріплено у договорі або законі [122].

Отже, спроби удосконалити нормативно-правове регулювання статусу арбітражних керуючих як суб'єктів здійснення політики у сфері запобігання банкрутства переслідують передусім таку функціональну ціль, як гарантування незалежності та забезпечення контролю за їх рівнем професійності, їх рівня професійного розвитку та компетентностей.

При цьому нормативне втручання у процеси обрання особи, інтереси якої представляються арбітражним керуючим, негативно позначаються на забезпечення їх процесуальної та управлінської незалежності.

У такому змісті нормативних положень чинного законодавства України спостерігається така хибна ситуація, коли зацікавленість в отриманні послуг арбітражних керуючих мають особи, що мають намір уникнути належного виконання боргових зобов'язань, що на них накладено згідно із договором чи законом, що безумовно негативно відображається на ефективності здійснення політики у сфері запобігання банкрутства та здійсненні відповідних процедур [162; 163].

При цьому є важливим акцентувати на недоцільності наділення суду надмірними повноваженнями у сфері банкрутства, що не повинно призводити до покладення відповідальності на суд у випадку недосягнення цілей процедури. Тобто у здійсненні політики із запобігання банкрутства для суду є важливим здійснення функції контролю за діями арбітражних керуючих задля запобігання вчинення зловживань з їх боку [32, с. 162].

Вперше законодавче закріплення процесуальної незалежності арбітражних керуючих відбулось із внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у 2011 році [103].

Варто підкреслити, що законодавче закріплення принципу незалежності арбітражних керуючих тривалий час залишалось декларативним.

Кодекс України з процедур банкрутства успадкував принцип незалежності арбітражного керуючого, що було закріплено у його статті 13, якою, зокрема, передбачено, що під час здійснення своїх повноважень арбітражний керуючий є незалежним [59]. Вочевидь вказана норма потребує більшої конкретизації засобів та чинників реалізації зазначеного принципу.

Принцип незалежності закріплюється не лише для арбітражних керуючих як учасників процедур у сфері банкрутства. Відповідно ст. ст. 126, 129 Конституції України [62] та статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [120] передбачено, що суддя у своїй діяльності щодо

здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

Серед основоположних засад діяльності органів прокуратури також визначається вимог забезпечення їх процесуальної та управлінської незалежності (п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про прокуратуру»). Так, відповідно до чинного законодавства встановлено, що однією із засад діяльності прокуратури є незалежність прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо ухвалення ним рішень під час виконання службових обов'язків [119].

До інституцій, що наділені правозахисними функціями та повноваженнями, необхідно виділити інститут адвокатури. Згідно із ст. 131² Конституції України закріплюється незалежність адвокатури , що має гарантуватися державою. Така конституційна норма корелюється із вимогами статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де визначено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб [99].

Органи, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, також у здійсненні свого статусу мають бути незалежними (ст. 4 Закону України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII) [117].

Відповідно до статті 10 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» аудитор має право надавати послуги з аудиту за умови, що він незалежний від юридичної особи, фінансова звітність якої підлягає перевірці (вимога щодо незалежності) [100].

Таким чином, принцип незалежності є тією основоположною засадою, що визначає статус учасників процедур у сфері банкрутства.

Згідно із ч. 2 ст. 10 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали або постанови про призначення його керуючим санацією чи ліквідатором прирівнюється до службової особи підприємства – боржника [59].

З врахуванням зазначеного арбітражні керуючі за своїм статусом прирівнюються до службової особи підприємства – боржника. Статус «службової особи підприємства – боржника» необхідно відрізнити від статусу «службової особи». І в першу чергу відмінності спостерігаються у визначенні їх місця у встановленні взаємовідносин із підприємств, що існують поз межами трудового регулювання.

С.В. Донков зазначає, що з врахуванням того, що арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності відповідно до з ч. 1 ст. 10 КУЗПБ, то, відповідно до Податкового кодексу України, він не може бути працівником, тому що він є самозайнятою особою (ст. 14.1.226 ПК України) [39].

Такий висновок вченого підтверджується результатами судової практики, що обстоює позиції про відсутність трудових взаємовідносин між арбітражним керуючим та підприємством – боржником у процедурі банкрутства. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 13.03.2018 у справі № Б8/180-10 зазначається, що «арбітражний керуючий призначається судом і діє відповідно до приписів Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [91].

Таким чином, виконання арбітражним керуючим покладених на нього своїх повноважень особи, що уповноважена на здійснення керування санацією, що по суті пов'язується із забезпеченням управління підприємством, мають здійснюватися поза межами трудових правовідносин, а мають бути реалізовані згідно із вимогами, викладеними у договорі.

Арбітражний керуючий має діяти із дотриманням принципів законності та нормативної визначеності, що у сукупності сприяють реалізації вимог верховенства права [26].

Наступною відмінністю, що свідчать про недоцільність розуміння арбітражного керуючого як службової особи підприємства, є відсутність трудового договору між працівником та роботодавцем, тоді як арбітражний

керуючий має бути призначений судом, що має виключати відносини найманої праці.

Наявність публічно-управлінського впливу визначається через встановлення у відносинах наявності суспільного інтересу, що полягає у забезпеченні соціально-економічного зростання [68]. Відтак статус арбітражного керуючого може бути порівняно до статусу службової особи, тобто таких осіб, що зобов'язані виконати функції держави, і при цьому є співробітниками постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах або організаціях, незалежно від форми власності, посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Відмінним від службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування у статусі арбітражних керуючих є те, що вони виконують покладені на них обов'язки тимчасово, і на підставі повноважень, що надаються судом [34, с. 246-248].

В.В. Джузь визначає, що арбітражні керуючі можуть бути визначені як особи, що мають належну професійну підготовку, виконують спеціальні повноваження та обов'язки, що функціонують на підставі рішення суду на користь інтересів кредиторів і боржника організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки щодо майнових активів боржника» [34, с. 247–250].

Подібним є підхід, обґрунтований у наукових розробках С.В. Мінковського, який акцентує, що статус арбітражного керуючого не має визначатися актами трудо-правового законодавства, і тому з ними не повинен укладатися трудовий договір (контракт) під час виконання ним обов'язків; тому арбітражні керуючі не повинні включатися до штату підприємства-боржника і не зобов'язаний дотримуватися внутрішнього трудового розпорядку підприємства-боржника; праця арбітражного керуючого не оплачується за процедурою виплати заробітної плати [32].

Зазначене вимагає внесення змін до ч. 4 ст. 10 КУЗПБ, де доповнити абзацом другим у такій редакції:

Наявність публічно-управлінського впливу визначається через встановлення у відносинах наявності суспільного інтересу, що полягає у забезпеченні соціально-економічного зростання, є основою для аргументації необхідності внесення змін до КУЗПБ, де частину 4 статті 10 доповнити абзацом другим у такій редакції:

«У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих» (Додаток Б).

У науковій літературі визначається, що між службовими особами боржника виникають характер юридичної залежності рішень та дій керівника від рішень і дій розпорядника майна з питань, віднесених до його компетенції. При цьому розпорядник майна, здійснюючи контрольно-наглядову діяльність, має здійснювати юридично значущі дій, що функціонально призводять до перевірки підконтрольних суб'єктів щодо дотримання як вимог чинного законодавства, так і вимог суду щодо усунення проявів правопорушень [95, с. 12-14;25].

До компетенції арбітражного керуючого відповідно до чинного законодавства при здійсненні процедур банкрутства щодо розпорядження майном відноситься право надавати згоду керівнику боржника на укладення ряду правочинів. Відтак здійснення процедур санації та ліквідації арбітражний керуючий фактично діє як власник підприємства та має діяти в його інтересах, в тому числі укладати договори від імені боржника задля досягнення цілі із реорганізації боржника відповідно до плану санації [90, с. 24-26].

Але при цьому діяльність арбітражного керуючого не повинна бути здійснена всупереч інтересам і кредиторів підприємства, що перебуває у

процесі банкрутства. Тобто інтереси кредитора мають бути задоволені в умовах не порушення інтересів боржника. При цьому у відносинах із здійснення процедур банкрутства не пов'язується із виникненням відносин представництва арбітражного керуючого.

Д.В. Донков обґрунтовує висновок, що арбітражний керуючий може бути визнаний як орган державної влади, перебуваючи під судовим контролем [42; 41, с. 20].

Таким чином, правовий статус арбітражного керуючого на законодавчому рівні встановлено спірно, при цьому існують неоднозначні трактування щодо його приналежності до сфери трудових правовідносин, чи до цивільно-правових відносин, чи до адміністративно-правових відносин.

Основною характеристикою статусу арбітражного керуючого дотриманню принципу незалежності, що є закріпленим у ч. 1 статті 13 КУзПБ, що є чинним актом у сфері здійснення процедур банкрутства, а також було закріплено у статті 99 останньої редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [85]. Однак між декларуванням принципу незалежності до його впровадження та реальної дії пройшов доволі тривалий процес, що і досі триває, що пов'язується із наявністю положень, які закріплюють обмежень у діяльності арбітражним керуючих.

Зокрема, такою нормою є ч. 4 ст. 28 КУзПБ, де зазначено, що комітет кредиторів має право у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав. <...>

Зазначена норма не дозволяє належним чином реалізувати принцип судового контролю. При цьому необхідно підкреслити, що право кредиторів на відсторонення арбітражного керуючого не може бути абсолютним, і може бути обмежено судом [95, с. 9-11; 48, с. 115-117].

Суд має право обмежити право кредиторів на припинення повноважень ліквідатора у разі: встановлення судом фактів невиконання або неналежного

виконання ліквідатором своїх обов'язків відповідно до вимог статті 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [85;40].

Реалізація принципу незалежності арбітражного керуючого пов'язується із встановленням заборони будь-якого незаконного впливу на нього.

У наукових публікаціях визначають, що незалежність арбітражних керуючих буває у таких видах, як майнова, професійна та процесуальна і процедурна.

При цьому процедурна та процесуальна незалежність арбітражних керуючих забезпечується спеціальними підставами їх призначення та припинення повноважень.

Майнова незалежність арбітражного керуючого пов'язується із гарантуванням достатності оплати їх діяльності, належного відшкодування його витрат на реалізацію своїх повноважень. Гарантування майнової незалежності арбітражних керуючих забезпечується такими нормами, як: збільшений мінімальний розмір основної грошової винагороди арбітражних керуючих (ст. 30 КУзПБ); для розпорядників майна та ліквідаторів – від 2 до 3 розмірів мінімальної заробітної плати; для керуючих санацією – до 4 розмірів мінімальної заробітної плати; за виконання повноважень керуючого реструктуризацією у процедурах банкрутства фізичних осіб – 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у місяць; за виконання повноважень керуючого реалізацією – 3 розміри прожиткового мінімуму в місяць.

Крім того чинним законодавством України встановлюється, що для арбітражних керуючих має бути передбачено обов'язковий авансовий платіж в розмірі зарахування винагороди арбітражному керуючому ініціатором процесу (кредитором або боржником) у розмірі 3 мінімальних зарплат за 3 місяці роботи.

Гарантування професійної незалежності арбітражних керуючих вимагає встановлення спеціальних процедур із впливу на процесу здобуття належного рівня підготовки таких учасників процедур у сфері банкрутства, участі в реалізації їх правового статусу саморегулівних організацій [38].

Попри закріплення гарантій незалежності арбітражних керуючих, відносно них можуть бути застосованні і заходи юридичної відповідальності, серед яких важливе значення має дисциплінарна, що може бути реалізована у вигляді «попередження» та «позбавлення права на здійснення діяльності»,. Крім того чинним законодавством України передбачено такі санкції, як догана чи тимчасове зупинення права на здійснення діяльності [22].

Таким чином, розвиток нормативно-правового регулювання статусу арбітражних керуючих та адміністративно-правового механізму забезпечення публічного управління у сфері процедур банкрутства характеризується такими тенденціями, як: посилення гарантій незалежності арбітражних керуючих; створення ефективних засобів судового контролю та контролю саморегулівних організацій за діяльністю арбітражних керуючих; визначення в основі змісту процедури банкрутства та санації підприємства вимог щодо неупередженості дій відносно реалізації інтересів боржників та відсутності відносин представництва боржника, попри той факт, що арбітражний керуючий фактично має діяти як власник підприємства; пріоритетним у здійсненні політики у сфері реалізації процедур банкрутства має визнаватися публічний інтерес, що полягає у вжитті необхідним заходів, спрямованих на забезпечення соціально-економічного зростання країни та її окремих регіонів.

Висновки до розділу 1

У першому розділ здійснена теоретична характеристика адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. В межах першого розділу вирішено такі

наукові завдання, як: визначено історико-правові умови та методологічні основи формування адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства у світі; охарактеризовано розвиток правового регулювання процедур банкрутства в Україні; з'ясовано сутність та зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства; охарактеризовано нормативно-правових засад здійснення публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

1. Визначено історико-правові умови формування та методологічні основи адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Встановлено, що історико-правовий розвиток формування адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства в Україні пов'язується із європейським вибором, врахуванням соціальних, національних особливостей та тенденцій функціонування сучасного суспільства.

Зроблено висновок, що становлення процедур банкрутства пов'язується із виникненням пам'яток давньоримського права, де було закріплено засади конкурсного змагального процесу щодо розгляду справи про визнання особи неплатоспроможною. Закцентовано, що система приватного давньоримського права була рецепійована сучасними правовими системами. Встановлено, що у Європі та світі за у період Нового часу почалось формування чотирьох різновидів систем визнання особи банкрутом, які отримали назви за країнами-походження: англійської, французької, північноамериканської та німецької.

Визначено, що у процесі здійснення своїх майнових повноважень ліквідатор фактично бере майно банкрута під своє «відання», що пов'язується із коріннями у римському праві, зокрема походить від терміна *detentio*, який у давньому правовому контексті відповідав категорії «тримання». Аргументовано, що сутність терміна *detentio* терміна *detentio* полягає не у

набутті права власності на відповідне майно, а у забезпеченні його збереження виключно в інтересах законного власника.

Визначено, що до становлення банкрутства як самостійного інституту в римському праві в межах виконавчого провадження існував спеціальний процес під назвою *manus injectio*. Встановлено, що згідно з рішенням суду (*dies justi*), боржнику, який виявився неспроможним виконати зобов'язання, надавався тридцятиденний строк для погашення боргу. Акцентовано, що у разі несплати впродовж цього періоду, за рішенням магістра (*addictio*), боржник міг бути переданий у розпорядження кредитора, що фактично означало втрату особистої свободи на користь останнього.

Встановлено, що роздрібний продаж майна боржника не завжди був ефективним, оскільки не завжди знаходились покупці. Визначено, що ліквідація справ боржника могла відбуватися й без його особистої присутності, оскільки правовий механізм уже забезпечував певний баланс між односторонніми вимогами кредиторів та необхідністю збереження прав і інтересів самого боржника. З'ясовано, що така процедура мала назву *emptio* або *venditio bonorum*, що позначало процес примусового продажу всього майна боржника. Визначено, що у випадках, коли боржник навмисно ухилявся від своїх зобов'язань і переховувався, ліквідація його майна та боргів здійснювалася за процедурою *bonorum venditio*, яка належала до форм заочного розгляду. Описано, що з часом сформувався альтернативний спосіб реалізації – *distractio bonorum*, що передбачав поетапний продаж окремих частин майнової маси. У цій моделі роль *magister*, який визначав загальні умови продажу, була замінена на *curator bonorum* – посадову особу, відповідальну за детальну та максимально вигідну реалізацію кожного елементу майна боржника в інтересах кредиторів.

Визначено, що загалом у середньовічній Італії ставлення до боржників було вкрай жорстким, що зумовлювалося поширеним переконанням, що особи, які не спроможні сплатити свої борги, свідомо прагнуть уникнути відповідальності шляхом обману, де основною презумпцією тогочасного

підходу була формула «*Decoctor ergo fraudator*» як «неспроможний, отже, шахрай», що слугувало підґрунтям як для законодавчих приписів, так і для юридичних теоретичних розвідок.

Визначено, що за часів Середньовіччя судові органи виконували координаційно-наглядові функції.

Визначено, що одним із перших систематизованих нормативних актів, що визначили процеси захисту інтересів кредиторів та боржників за часів Середньовіччя став Ордонанс Франції 1673 року, де розділ XI цього акта, що складався з 13 статей, був присвячений саме банкрутству, а також визначав момент відкриття процедури неспроможності як день втечі боржника або день накладення судових печаток на його майно, що накладало на боржника зобов'язання надати кредиторам повний і достовірний опис належного йому майна.

Визначено, що суттєві вдосконалення в сферу визнання особи банкрутом приніс Торговий кодекс Наполеона I, ухвалений у 1807 році, що докорінно реформував конкурсне право, орієнтуючись передусім на захист інтересів кредиторів, що однією з головних новацій мав запровадження принципу: з моменту визнання боржника неспроможним він втрачав право розпоряджатися своїм майном; у Торговому кодексі Наполеона I було встановлено, що основною ознакою банкрутства офіційно визнавалося припинення платежів, а також були запроваджені норми щодо арешту активів, призначення судді-комісара для нагляду за процедурою, піклувальників для перевірки кредиторських вимог, організації продажу майна, укладення мирових угод та здійснення розподілу коштів.

Визначено, що на початку XX століття французьке конкурсне законодавство передбачало поділ конкурсних керуючих на дві, а в окремі періоди – навіть три категорії, кожна з яких виконувала чітко визначені функції в межах провадження у справах про неспроможність, а саме: 1) *syndics definitifs* – постійні конкурсні керуючі, які призначалися одночасно з відкриттям провадження та офіційним оголошенням про неспроможність

боржника, та їх основним завданням було вжиття попередніх заходів, зокрема забезпечення збереження майна боржника та підготовка до основного етапу процедури; 2) *syndics provisoires* – тимчасові конкурсні керуючі, які переважно здійснювали ліквідаційні заходи та відповідали за продаж майна боржника, розподіл виручених коштів між кредиторами, а також за подання відповідної звітності; *commissaires*), які здійснювали контроль за діяльністю синдиків і забезпечували відповідність їх дій правовим нормам та інтересам кредиторів.

Визначено, що Нюрнберзьке міське право про банкрутство відіграло помітну роль у формуванні ранньомодерного німецького конкурсного (банкрутного) права й стало одним із перших локальних кодексів, що комплексно регламентували процедуру неспроможності, що сформувалося в рамках особливого правового середовища вільного імперського міста Нюрнберг, яке вже в пізньому середньовіччі мало розвинену торгову систему, потужне ремісниче виробництво і розгалужені економічні зв'язки. Встановлено, що основними рисами Нюрнберзького міського банкрутного права є: превентивний характер (банкрутство розглядалося не лише як каральна, а й як превентивна процедура; право передбачало швидке втручання з боку міської влади для стабілізації торговельного обігу та захисту інтересів добросовісних кредиторів); визнання неспроможності (підставою для відкриття провадження була заява кредиторів або втеча боржника, що автоматично вважалося визнанням неспроможності; міська рада або суд відігравали ключову роль у відкритті та контролі провадження); призначення опікуна майна (після оголошення банкрутства майно боржника передавалося під управління особливо призначеної особи або комісії, яка відповідала за опис, збереження та подальшу реалізацію активів); колективне задоволення вимог (кредитори зобов'язані були заявити свої вимоги протягом визначеного строку; вперше починає визнаватися необхідність пропорційного розподілу коштів між усіма кредиторами, що становило відхід від старої системи черговості задоволення лише за пріоритетом пред'явлення

вимог); контроль міської влади (важливою відмінністю було активне втручання органів міського самоврядування в конкурсний процес; міська рада контролювала прозорість процедур, справедливість розподілу, а також могла карати боржника за зловживання, включаючи шахрайське приховування майна); санкції проти злісних боржників (якщо доводилася навмисна втеча чи обман із боку боржника (наприклад, *fraudatio*), його могли позбавити майнових прав, піддати громадському осуду або навіть ув'язненню).

Зроблено висновок, що у правових системах Великої Британії та США, які ґрунтуються на принципах звичаєвого права, у сфері неспроможності широко застосовується інститут довірчої власності (*trust*). Цей правовий механізм дає змогу ефективно управляти майном боржника під наглядом суду чи відповідного уповноваженого органу.

До фундаментальних особливостей законодавства США, в Англії та Італії про банкрутство віднесено: по-перше, досягнення балансу між захистом прав кредиторів та боржників та позицією, спрямованою на ліквідацію або продовження справи; по-друге, у процесі банкрутства боржники та кредитори, за визначенням, мотивовані протилежними цілями та завданнями. отримують вигоду від використання жорстких крайніх заходів, таких як фізичні покарання, ув'язнення боржників, тощо.

Визначено, що досягнення цілей публічного управління процедурами у сфері банкрутства має визнаватися як перспектива трансформації прокредиторської орієнтації різних режимів банкрутства, що було поширено у зарубіжних країнах із поступовим переходом до поєднання толерантного відношення до боржників задля подолання економічних та банківських криз, що має кінцевим результатом занепад підприємництва в країні.

2. Охарактеризовано розвиток правового регулювання процедур банкрутства в Україні.

Встановлено, що у судовій системі Київської Русі XI–XII століть існувала досить чітка структура провадження, яка складалася з трьох

основних етапів: встановлення сторін, провадження судового розгляду та виконання судового рішення. Визначено, що ході подальшого розвитку правової системи, конкурсні провадження стали здійснюватися за уніфікованою процедурою, в якій уже брали участь спеціалізовані державні органи. Підкреслено, що із розвитком торгівлі, економіки та правових запозичень від західноєвропейських систем почали імплементуватися елементи західної моделі конкурсного процесу, що підтверджується і значною кількістю іноземних технічних термінів, що увійшли у вжиток тогочасного права: «банкрут», «куратор», «маса», «відділення» (*separatio*) та інші; підкреслено, що їх використання засвідчило запозичення юридичних конструкцій із римського, німецького, французького та італійського правопорядків.

Встановлено, що на початку дії законодавства про банкрутство в Україні важливим елементом регулювання статусу арбітражного керуючого була вимога щодо обов'язкового укладення договору про оплату його праці та відшкодування витрат.

До прогресивних положень КУзПБ віднесено: запровадження інституту банкрутства фізичних осіб-підприємців; введення єдиної процедури для всіх категорій боржників; чіткий порядок визначення черговості задоволення вимог кредиторів; підвищення професійних стандартів для арбітражних керуючих.

До негативних характеристик КУзПБ віднесено: складність застосування окремих процедур; неоднозначність деяких норм; надмірне навантаження на арбітражних керуючих; відсутність дієвих механізмів контролю за дотриманням доброчесності в процедурі.

Визначено, що у квітні 2023 року до Кодексу України з процедур банкрутства були внесені важливі зміни, спрямовані на посилення процесуальної незалежності арбітражного керуючого – ключового суб'єкта у процедурах неплатоспроможності, що сприяло підвищено ефективності та неупередженості конкурсного провадження шляхом нормативного

закріплення гарантій, які забезпечують самостійність арбітражного керуючого у виконанні своїх обов'язків.

Встановлено, що гарантіями процесуальної незалежності арбітражного керуючого відповідно КУзПБ є: особливий порядок призначення, притягнення до відповідальності та припинення повноважень, що означає, що жодна зі сторін справи не має можливості впливати на арбітражного керуючого шляхом необґрунтованого звільнення чи тиску, при цьому встановлена процедура гарантує, що рішення щодо його статусу приймаються виключно в рамках правових механізмів і з урахуванням принципу незалежності; гарантована винагорода та відшкодування витрат, що стало важливим кроком стало закріплення обов'язковості оплати праці арбітражного керуючого, а також компенсації понесених ним витрат, та дозволило усунути залежність від суб'єктивної волі окремих учасників справи (зокрема кредитора чи боржника) та забезпечує фінансову стабільність виконання повноважень; функціонування органів саморегулювальної організації арбітражних керуючих, що пов'язувалось із створенням та діяльністю саморегулювальної організації, яка здійснює професійний нагляд, дисциплінарний контроль, сприяє підвищенню кваліфікації та виступає додатковим інституційним гарантом незалежності арбітражних керуючих.

На основі аналізу нормативних джерел і наукових позицій розвитку України виокремлено таку авторську періодизацію історичного розвитку інституту арбітражного керуючого та еволюції підходів до забезпечення його незалежності, як: 1) VI–IX століття – період зародження конкурсного процесу на території Європи. У цей час виникають перші форми врегулювання неплатоспроможності, зокрема через запровадження практики призначення магістрів і піклувальників для тимчасового управління та охорони майна боржника (конкурсної маси); 2) XIII–XVII століття – формування чітко регламентованих процедур банкрутства, що відбувалися за визначеним правовим порядком. З'являються професійні адміністратори, які виконували функції довірчого управління майном боржників у межах

конкурсного процесу, що ознаменувало початок інституціоналізації цієї діяльності; 3) XVII–XIX століття – створення інституту кураторів і конкурсних управляючих. Вони діяли як посадові особи, уповноважені судом, і мали врівноважувати інтереси боржника та кредиторів. У цьому періоді посилюється роль держави в контролі за процедурою банкрутства, що сприяє закріпленню процесуального статусу керуючих; 4) XXI століття – формування в Україні сучасної моделі інституту арбітражних керуючих, які виконують функції антикризових менеджерів, юристів, економістів і адміністраторів у межах провадження у справах про банкрутство. Ця модель передбачає наявність процесуальної незалежності арбітражного керуючого як умови ефективного й неупередженого здійснення процедур банкрутства, а також забезпечення балансу між інтересами боржників і кредиторів.

Акцентовано, на наявності активних дискусій щодо галузевої належності інституту банкрутства та його правової природи. Виділено такі підходи до визначення приналежності інституту банкрутства до відповідних галузевих наук, зокрема: інститут банкрутства є складовою господарського права, підкреслюючи його зв'язок із правовим регулюванням господарської діяльності суб'єктів підприємництва (В. С. Щербина); інститут банкрутства має подвійну природу, що за своєю структурою право банкрутства поєднує різні за галузевою належністю нормативні компоненти, в межах якого необхідно розглядати банкрутство як підгалузь господарського права і одночасно як підгалузь господарського процесуального права, оскільки воно включає як матеріально-правові норми, так і процесуальні механізми їх реалізації (В.В. Джуль); інститут банкрутства є комплексним правовим утворенням, що означає, що він охоплює норми з різних галузей права – господарського, цивільного, адміністративно-процесуального, фінансового, а іноді навіть трудового, що обумовлено міждисциплінарним характером процедури банкрутства.

3. Встановлено сутність та зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

До прогалин здійснених науково-практичних досліджень у сфері банкрутства віднесено фрагментарність висвітлення проблематики специфіки визнання неплатоспроможними державних підприємств. Встановлено, що нормативно закріплюються такі особливості банкрутства державних підприємств, як: боржник має документарно підтвердити свій статус державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності складає більше, ніж 50 %; відсутність безпосереднього та опосередкованого зв'язку між припиненням діяльності органу, уповноваженого на управління майном боржника, та порушенням процедури банкрутства державного підприємства; імперативна участь у здійсненні розгляду справи господарським судом про банкрутство представників органу, уповноваженого управляти державним майном підприємства-боржника, яке має у статутному капіталі більше, ніж 50% державних коштів; погодження із органом, уповноваженим на здійснення управління державним підприємством та підприємством, у статутному капіталі якого частка державного капіталу становить 50 % і більше, плану санації; імперативна заборона із недопущення застосування процедури неплатоспроможності казенних підприємств.

Визначено, що здійснення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері банкрутства має досягати ефективності реалізації ряду функцій: функції адміністрування стратегічного завдання із прогнозування, що полягає у формуванні моделі розвитку підприємницької сфери; функції із прогнозування розвитку відносин у сфері підприємництва дозволяє встановити перспективи регулювання національної економічної галузі; функції планування є матеріальним відображенням та результатом функції прогнозування; функції координація, реалізація якої спрямовується на забезпечення взаємодії органів та систем суб'єктів владних повноважень; функції організації у сфері банкрутства розуміється як спрямування на створення механізму, що здатен забезпечити структурний взаємозв'язок суб'єктів владних повноважень, ведення реєстрів боржників тощо; функції

обліку бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності; функції інформаційного забезпечення; функції контролю та нагляду у сфері банкрутства полягає у виявленні проявів неправомірності управлінських рішень з питань підприємництва, а також у запобіганні економічних правопорушень.

До спеціальних функцій адміністративно-правового регулювання у сфері банкрутства віднесено функції: 1) аналітичного дослідження внутрішніх та зовнішніх чинників прогнозування економічного розвитку суб'єктів господарювання; 2) розробки, обґрунтування та реалізації плану заходів санації боржника; 3) кореляції розподілу здобутих від продажу майна та акумуляції ресурсів; 4) співробітництво на національному та міжнародному рівнях із забезпечення взаємодії судів, спрямоване на захист інтересів та прав суб'єктів господарювання; 4) відновлення платоспроможності боржника; 5) здійснення контролю за своєчасністю та об'єктивністю справляння податків, інших загальнообов'язкових платежів та соціальних внесків.

Зроблено висновок, що у сфері банкрутства реалізуються загальні та спеціальні функції публічного адміністрування, що спрямовуються як на задоволення приватних інтересів, що полягають у відновленні платоспроможності суб'єктів господарювання, так і у вирішенні соціальних задач із створення фінансових ресурсів, що мають спрямовуватися на вирішення проблем розвитку системи соціального забезпечення населення за рахунок збереження робочих місць, розвитку сектору підприємництва; безпеки та прозорості державних реєстраційних систем тощо.

Акцентовано, що контрольні відносини є невід'ємною складовою правового механізму, що регулює діяльність арбітражного керуючого у процедурах банкрутства. Визначено, що контрольні відносини у сфері банкрутства виникають у взаємодії арбітражного керуючого з трьома ключовими суб'єктами: господарським судом, комітетом кредиторів та державним органом з питань банкрутства. До суб'єктів у сфері контрольних

правовідносин із банкрутства віднесено: господарський суд, що виконує наглядову та контрольну функцію на всіх етапах процедури банкрутства, при цьому не втручаючись до поточної діяльності керуючого і не надає йому конкретних вказівок щодо способу виконання його обов'язків; Комітет кредиторів, що здійснює фінансовий і процедурний контроль: аналізує дії арбітражного керуючого; затверджує звіти, плани, розмір винагороди; погоджує угоди, що укладаються у межах справи; вносить подання щодо зміни керуючого; Державний орган з питань банкрутства (наразі – Міністерство юстиції України або уповноважені ним структурні підрозділи) здійснює адміністративний контроль за дотриманням арбітражним керуючим законодавства та професійних стандартів: проводить планові й позапланові перевірки, розглядає скарги, ініціює дисциплінарну відповідальність.

Визначено, що контроль над діяльністю арбітражного керуючого є багаторівневим, але не директивним, і його сутність полягає в забезпеченні законності, доброчесності та ефективності виконання повноважень, зберігаючи при цьому самостійність арбітражного керуючого як особливого суб'єкта з делегованими публічно-правовими функціями.

Визначено, що сучасний правовий статус арбітражного керуючого ґрунтується на концепції незалежного професіонала з публічною довірою, діяльність якого регулюється спеціальним законодавством і підпорядковується як професійним стандартам, так і контролю з боку суду, кредиторів і держави.

Визначено, що існує нагальна потреба вирішення ряду теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із з'ясуванням: 1) природи процесуальної незалежності арбітражного керуючого; 2) становлення та історичного розвитку інституту процесуальної незалежності арбітражного керуючого; 3) процесуальної незалежності розпорядника майна; 4) процесуальної незалежності керуючого санацією; 5) процесуальної незалежності ліквідатора; 6) питання щодо саморегулювання професійної діяльності арбітражних керуючих; 7) меж процесуальної незалежності арбітражного

керуючого за законодавством зарубіжних країн та удосконалення правового регулювання діяльності арбітражних керуючих в Україні.

4. Охарактеризовано нормативно-правові засади здійснення публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

Встановлено, що запроваджена в Україні модель інституту арбітражних керуючих була результатом імплементації зарубіжних моделей відповідних суб'єктів з врахуванням позитивних практик, в основу яких покладено модельний закон про транскордонну неспроможність від 1997 року, рекомендований комісією ООН з прав міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL).

Акцентовано, що вирішення проблеми реалізації статусу арбітражних керуючих пов'язуються із необхідністю гарантувати дотримання вимог їх процесуальної та майнової незалежності, що має відображатися у створенні умов для відсутності підпорядкування з точки зору трудового законодавства, можливістю встановлення трудових відносин з обмеженою кількістю осіб, а також відсутністю іншого податкового статусу (тобто податкового статусу фізичної особи – підприємця), так і з дотриманням вимог щодо рівня їх професійності, тобто встановлення необхідного рівня спеціальної освіти, їх підготовки, що вимагає наявності у них відповідних спеціальних дозволів, що має бути реалізовано у поєднанні із створенням умов для особи самостійного визначення порядку своєї діяльності, методів, що нею можуть бути використані, що має корелюватися із відповідним обсягом покладеної на неї відповідальності, що має бути закріплено у договорі або законі.

Хибною тенденцією розвитку нормативних положень чинного законодавства України у сфері банкрутства визначено ситуацію, коли зацікавленість в отриманні послуг арбітражних керуючих стають особи, що мають намір уникнути належного виконання боргових зобов'язань, що на них накладено згідно із договором чи законом, що безумовно негативно відображається на ефективності здійснення політики у сфері запобігання банкрутства та здійсненні відповідних процедур.

Акцентовано, що виконання арбітражним керуючим покладених на нього своїх повноважень особи, що уповноважена на здійснення керування санацією, що по суті пов'язується із забезпеченням управління підприємством, мають здійснюватися поза межами трудових правовідносин, а мають бути реалізовані згідно із вимогами, викладеними у договорі.

Підкреслено недоцільність розуміння арбітражного керуючого як службової особи підприємства, є відсутність трудового договору між працівником та роботодавцем, тоді як арбітражний керуючий має бути призначений судом, що має виключати відносини найманої праці.

Встановлено, що наявність публічно-управлінського впливу визначається через встановлення у відносинах наявності суспільного інтересу, що полягає у забезпеченні соціально-економічного зростання, є основою для аргументації необхідності внесення змін до КУЗПБ, де частину 4 статті 10 доповнити абзацом другим у такій редакції:

«У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих».

Акцентовано, що гарантування професійної незалежності арбітражних керуючих вимагає встановлення спеціальних процедур із впливу на процесу здобуття належного рівня підготовки таких учасників процедур у сфері банкрутства, участі в реалізації їх правового статусу саморегулівних організацій.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА

2.1 Суб'єктний склад адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства

Оскільки економічні відносини розвиваються, а середовище постійно змінюється, держава відповідно коригує пріоритети свого впливу на окремі сфери. Як і самі суспільні відносини, їх державне регулювання перебуває у безперервній динаміці. Управління та регуляторні механізми мають постійно вдосконалюватися відповідно до вимог часу й конкретних обставин у країні. Наразі відносини неплатоспроможності/банкрутства посідають одне з провідних місць серед напрямів державного впливу, що реалізується через діяльність уповноважених органів і систему нормативного регулювання. Компетенція цих органів і результати їх роботи формують цілісне уявлення про цілі та межі державного управління у відповідній сфері. Питання державного управління й регулювання взагалі, а також у площині відносин неплатоспроможності зокрема, досліджували чимало науковців: В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. В. Джунь, Р. В. Друзін, О. Ю. Мірошниченко, В. П. Пилипишин, Б. М. Поляков, Я. Г. Рябцева тощо. Водночас, попри наявний масив праць, аспект арбітражного (розпорядчого) управління залишається висвітленим недостатньо.

Держава – це суверенна політико-територіальна організація публічної влади, що виражає інтереси відповідних соціальних груп (класів, спільнот, усього народу), має апарат управління й примусу, надає своїм приписам загальнообов'язкової сили та розв'язує як групові, так і загальносуспільні завдання.

Окрім згаданих авторів, до розроблення проблематики державного управління, регулювання та неплатоспроможності долучалися також українські дослідники: І. Коліушко, В. Тимошук (адміністративно-правові засади публічної влади та регулювання); О. Подцерковний, О. Кібенко, І. Спасибо-Фатєєва, В. Щербина, О. Вінник (господарське право, процедури банкрутства та неплатоспроможності); Н. Кузнєцова, Р. Стефанчук (цивільно-правові аспекти регулювання майнових відносин у кризових станах). Ці напрацювання створюють підґрунтя для подальшого осмислення ролі держави в організації та контролі процедур неплатоспроможності, включно з інститутом арбітражного керування [140, с. 112].

Однією з базових ознак держави є наявність публічної, відокремленої від суспільства влади. Для реалізації своїх завдань держава формує відповідні органи, через які здійснює свої функції. У юридичній науці під функціями держави розуміють ключові напрями її діяльності, що конкретизують цілі й завдання, відображають сутність, зміст і соціальне призначення держави в умовах соціально неоднорідного суспільства [52]. З часом у теорії склалися різні класифікації функцій за такими критеріями, як тривалість дії, сфера реалізації, соціальне призначення тощо. Для цього дослідження акцент робиться на внутрішніх функціях держави. Серед них зазвичай виокремлюють: соціальну, економічну, забезпечення законності та правопорядку, нормотворчу (законодавчу), культурно-виховну й наукову, узгодження інтересів різних соціальних груп і окремих осіб, розв'язання соціальних конфліктів, фінансову тощо [52, с. 61]. Як зазначає Ю.О. Легеза, формування функцій держави відбувається у процесі її становлення, зміцнення та розвитку; послідовність їх появи зумовлена черговістю суспільних завдань і поставлених цілей, що, своєю чергою, залежать від реальних умов і можливостей суспільства, рівня його моралі та культури, а також професіоналізму державного апарату [70;69].

Державна політика у сфері арбітражного управління виявляється через цілеспрямований вплив на учасників відповідних правовідносин: по-перше,

шляхом делегування управлінсько-владних повноважень компетентним органам для здійснення адміністрування; по-друге, шляхом реалізації нормотворчої функції держави, що забезпечує належний рівень нормативно-правового регулювання цих відносин. В. Н. Пилипишин пропонує розрізняти державне управління у широкому й вузькому значеннях. У широкому – це самостійний різновид державної діяльності підзаконного, виконавчо-розпорядчого характеру, спрямований на практичне втілення завдань і функцій держави в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах. У вузькому розумінні увага акцентується на специфічних рисах держуправління, що дозволяють максимально чітко відмежувати його від ширшого поняття соціального управління [81].

У межах цього дослідження важливо також окреслити суб'єктів здійснення державного управління. Виходячи з наведених підходів, до них належать відповідні органи публічної влади та їхні підрозділи, уповноважені приймати державно-управлінські рішення. Відтак доцільно визначити види й компетенцію органів державної влади у сфері арбітражного управління.

Повноваження єдиного законодавчого органу – Верховної Ради України – встановлено Основним Законом. Згідно зі ст. 85 Конституції України до відання парламенту належать, зокрема: внесення змін до Конституції в межах і порядку, визначених розділом XII; ухвалення законів; визначення засад внутрішньої й зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального та національно-культурного розвитку; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України тощо. Оскільки одним із ключових нормативно-правових актів, що регламентують здійснення арбітражного управління, є Кодекс України з процедур банкрутства, цілтю ухвалення якого є визначення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи» [59].

Кабінет Міністрів України – це вищий орган у системі виконавчої влади, який у своїй діяльності спирається на норми Конституції України, Закон України «Про Кабінет Міністрів України», інші закони, а також акти Президента України. Відповідно до згаданого Закону, серед ключових завдань уряду – спрямування та координація роботи міністерств і інших центральних органів виконавчої влади. Саме КМУ забезпечує проведення державної політики у відповідних сферах суспільного та державного життя, організовує виконання Конституції і законів України, актів Президента, гарантує дотримання прав і свобод людини та громадянина. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади підзвітні й підконтрольні Кабінету Міністрів (ст. 21 Закону «Про Кабінет Міністрів України»). Діючи на основі та на виконання Конституції і законів, актів Президента, а також з урахуванням щорічного послання Президента до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище держави, КМУ ухвалює обов’язкові для виконання акти – постанови і розпорядження (ст. 50 цього ж Закону) [114].

Розгортаючи це положення, варто підкреслити кілька напрямів інституційної ролі уряду.

По-перше, нормотворчий і регламентаційний напрям. Постанови КМУ України мають підзаконний характер, але саме вони деталізують механізми реалізації законів, визначають порядок взаємодії органів виконавчої влади, уточнюють процедури, строки, стандарти й вимоги до виконання державних програм. Розпорядження уряду, як правило, мають індивідуальний характер і спрямовані на оперативне розв’язання конкретних управлінських завдань – від затвердження планів заходів до погодження кадрових або організаційних рішень. Сукупно ці інструменти забезпечують безперервність державного управління і перетворюють загальні законодавчі приписи на практичні алгоритми дій для органів влади.

По-друге, координаційний напрям. Кабінет Міністрів України узгоджує діяльність міністерств, служб і агентств, аби уникнути дублювання повноважень і суперечностей у політиках. Координація здійснюється як

через формальні процедури (урядові комітети, міжвідомчі робочі групи, погодження проєктів актів), так і через інструменти стратегічного планування: затвердження програм діяльності уряду, планів пріоритетних дій, державних цільових програм. Така архітектура дозволяє уряду не лише «керувати поточним», а й задавати середньо- та довгострокові орієнтири для всієї виконавчої вертикалі.

По-третє, гарантійний напрям щодо прав і свобод. Уряд несе відповідальність за організацію виконання законів, які забезпечують реалізацію конституційних прав, і, відповідно, має впроваджувати політики, що унеможливають дискримінаційні практики, забезпечують доступ до адміністративних послуг, прозорість і підзвітність органів виконавчої влади. Саме на рівні КМ України встановлюються стандарти якості надання послуг, цифровізації процедур, відкритості даних і регуляторної діяльності.

По-четверте, бюджетно-фінансовий та програмний напрям. Хоча бюджетна процедура має чітко визначені у законодавстві етапи і значною мірою реалізується Міністерством фінансів України, саме уряд в цілому несе політичну й управлінську відповідальність за підготовку проєкту Державного бюджету України, збалансування видатків і доходів, визначення пріоритетів фінансування програм. Таким чином, Кабінет Міністрів України виступає центром для державної фінансової політики.

По-п'яте, адміністративно-організаційний напрям. Кабінет Міністрів України забезпечує функціонування внутрішньоурядових механізмів – від діяльності секретаріату до процедур погодження й експертизи проєктів актів. Уряд визначає правила службової дисципліни, етичні стандарти для державних службовців, підходи до управління людськими ресурсами у виконавчій владі. Це критично важливо для стабільності державного апарату і стійкості інституцій.

По-шосте, контрольно-наглядний напрям. Підзвітність і підконтрольність міністерств і ЦОВВ перед урядом означає, що саме Кабінет Міністрів України здійснює регулярну оцінку виконання завдань, ухвалює

рішення щодо оптимізації структур, ініціює необхідні зміни в положеннях про органи, погоджує ліквідацію чи реорганізацію підрозділів. Контроль не обмежується формальним звітуванням – він включає аудит ефективності політик, моніторинг результативності державних програм, аналіз регуляторного впливу.

У сфері арбітражного управління та процедур неплатоспроможності роль Кабінету Міністрів України проявляється у кількох площинах:

Передусім необхідно говорити про здійснення Кабінетом Міністрів України такого завдання, як формування державної політики: уряд визначає загальні підходи до регулювання інституту арбітражного керування, взаємодії з судами, кредиторами й боржниками, а також баланс між відновленням платоспроможності та ліквідацією суб'єктів.

Кабінетом Міністрів України ухвалюються підзаконні акти, що деталізують застосування законодавства про неплатоспроможність (наприклад, порядки ведення реєстрів, вимоги до професійної підготовки і доступу до професії арбітражних керуючих, процедури дисциплінарної відповідальності, стандарти звітності).

Уряд узгоджує дії профільних міністерств (зокрема юстиції, економіки, фінансів) та інших органів, аби забезпечити узгодженість регуляторних рішень із макроекономічними пріоритетами, політикою зайнятості, конкуренційною політикою та антикорупційними стандартами.

Через кадрові та організаційні рішення Кабінет Міністрів України сприяє створенню та належному функціонуванню органів і підрозділів, відповідальних за нагляд, контроль і методичне забезпечення діяльності арбітражних керуючих, ведення відповідних реєстрів, а також цифровізацію процедур.

Важливо, що акти Кабінетом Міністрів України приймаються колегіально, публікуються в установленому порядку і є обов'язковими для виконання всіма органами виконавчої влади, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності, а також громадянами у

випадках, передбачених законом. Колегіальність ухвалення рішень забезпечує зваженість політики, запобігає лобістським перекосам і сприяє кращій міжвідомчій узгодженості. Водночас підзаконний характер урядових актів означає, що вони мають відповідати Конституції та законам України, а у разі виникнення правових колізій – пріоритет надається нормам актів вищої юридичної сили. Механізми судового контролю за актами та діями органів виконавчої влади гарантують можливість їх оскарження в адміністративному судочинстві, що є важливим елементом правової держави.

Окремо слід звернути увагу на принципи діяльності уряду: верховенство права, законність, прозорість, відкритість до громадського контролю, ефективність, відповідальність і субсидіарність. Такі принципи втілюються, зокрема, через процедури регуляторної політики – аналіз регуляторного впливу, обов’язкове оприлюднення проєктів актів для громадського обговорення, оцінку впливу на конкуренцію та МСП, антикорупційну експертизу. У сфері арбітражного управління дотримання цих принципів допомагає зменшувати транзакційні витрати, підвищувати довіру кредиторів і боржників до процедур, а також узгоджувати національну практику з міжнародними стандартами.

Не менш значущим є організаційний інструментарій реалізації політики. Кабінет Міністрів України через свої комітети та міжвідомчі групи може ініціювати перегляд застарілих норм, запуск експериментальних правових режимів (пілотних проєктів), оновлення професійних стандартів для арбітражних керуючих, удосконалення електронних систем подання документів, автоматизацію розподілу справ чи прозорість аукціонів із продажу майна боржників. Такі інструменти забезпечують не лише правову визначеність, а й практичну дієвість процедур.

Нарешті, у відносинах із міністерствами та ЦОВВ Кабінет Міністрів України виступає центричним елементом системи підзвітності: він затверджує положення про органи, визначає їхні завдання та функції, погоджує стратегічні документи, оцінює результати виконання політик. Для

сфери неплатоспроможності це означає, що уряд має можливість коригувати регуляторні підходи – від вимог до професійної етики арбітражних керуючих до правил ведення реєстрів і звітності – із дотриманням рамок законів та актів Президента України.

Отже, переформулюючи, Кабінет Міністрів України – це інституційний центр виконавчої влади, який, діючи в межах Конституції та законів, координує міністерства й інші ЦОВВ, забезпечує виконання актів вищої юридичної сили, гарантує права і свободи, а також ухвалює обов’язкові для виконання постанови і розпорядження. У сфері арбітражного управління уряд задає політичні орієнтири, деталізує правозастосування, координує міжвідомчу взаємодію та підвищує інституційну спроможність системи – усе це з метою ефективного, прозорого і правомірного функціонування процедур неплатоспроможності в інтересах суспільства й економіки [123].

Важливість цього органу підкреслюється також його повноваженнями спрямовувати й координувати діяльність Міністерства юстиції України, яке нині є головним центральним органом виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері банкрутства. Такі повноваження визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» [111]. У структурі Міністерства юстиції України функціонує департамент нотаріату, банкрутства та забезпечення діяльності центрального засвідчувального органу, одним із основних завдань якого є вироблення й реалізація політики з питань неплатоспроможності.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228, до компетенції Міністерства юстиції України такі завдання, як: забезпечення формування та реалізація державної правової політики, державної політики з питань банкрутства та державної політики у сфері запобігання неплатоспроможності боржників; забезпечення формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і

функціонування державної системи страхового фонду документації; забезпечення проведення перевірки, передбаченої Законом України “Про очищення влади”; забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб - підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук; забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень; забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством; забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту; забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування населення, доступу громадян до джерел правової інформації; забезпечення формування та реалізація державної політики з питань утримання військовополонених; забезпечення реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких накладено санкцію у виді блокування активів, у тому числі вжиття заходів до виявлення та розшуку активів таких фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України; забезпечення проведення перевірки ділової репутації покупця (потенційного покупця) медіа; здійснення загального управління у сфері

надання безоплатної первинної правничої допомоги та безоплатної вторинної правничої допомоги; забезпечення самопредставництва Мін'юсту як органу державної влади, який у випадках, передбачених законом, бере участь у справах та діє у судах України від імені та в інтересах держави, зокрема через територіальні органи Мін'юсту; здійснення захисту інтересів України у Європейському суді з прав людини, під час урегулювання спорів і розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземних суб'єктів та України; забезпечення представництва та самопредставництва інтересів Кабінету Міністрів України у судах України у випадках, передбачених законом, зокрема через територіальні органи Мін'юсту; забезпечення самопредставництва Мін'юсту як органу, якому надано право звертатися до суду в інтересах осіб, які не мають в Україні постійного місця проживання, під час розгляду справ у судах України у випадках, передбачених Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей; забезпечення захисту інтересів України в Європейському суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, координації виконання його рішень, а також інформування Комітету міністрів Ради Європи про стан виконання рішень Європейського суду з прав людини; експертне забезпечення правосуддя; організація роботи нотаріату; запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (щодо адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріусів; суб'єктів господарювання, що надають юридичні послуги; осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трастами та іншими утвореннями без статусу юридичної особи); здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань.

В межах здійснення державної політики з питань банкрутства та державної політики у сфері запобігання неплатоспроможності боржників Мін'юст України відповідно до покладених на нього завдань здійснює такі повноваження, як:

нормотворчі (розробка проектів законів та інших нормативно-правових актів; здійснення підготовки та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), що вносяться Кабінетом Міністрів України на розгляд Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про санкції», та бере участь у формуванні, реалізації та моніторингу ефективності державної санкційної політики з питань, що належать до його компетенції; розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства та подає їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України; узагальнює практику застосування законодавства та надає методичні рекомендації з питань, що належать до його компетенції; здійснення правової експертизи проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, які подаються на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; підготовка зауважень і пропозицій до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України; проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства; здійснення в установленому законодавством порядку антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, а також розробляє за її результатами рекомендації щодо усунення виявлених факторів, що спричиняють або можуть спричинити вчиненню корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень; здійснення державної реєстрації нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також інших органів, акти яких відповідно до законодавства підлягають державній

реєстрації; скасування рішень про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також інших органів, акти яких відповідно до законодавства підлягають державній реєстрації; здійснення контролю за додержанням законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів органами виконавчої влади, які є суб'єктами нормотворення, а також іншими органами, акти яких відповідно до законодавства підлягають державній реєстрації, та за його результатами і в разі потреби вимагає подання нормативно-правових актів для державної реєстрації або їх скасування, вносить пропозиції про усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях; здійснення експертизи проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, які подаються на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, а також нормативно-правових актів, що підлягають державній реєстрації, на відповідність положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини; підтримання текстів актів законодавства у контрольному стані, веде їх облік та здійснює зберігання; ведення обліку та здійснення зберігання чинних міжнародних договорів України, актів законодавства держав, з якими здійснюється обмін правовою інформацією; забезпечення ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, надання інформації з нього; здійснення офіційного опублікування нормативно-правових актів, чинних міжнародних договорів України, рішень Європейського суду з прав людини щодо України в інформаційному бюлетені “Офіційний вісник України”; забезпечення координації діяльності юридичних служб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з питань правової роботи, перевіряє стан такої роботи, подає пропозиції щодо її покращення, усунення виявлених порушень

і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях);

інформаційно-просвітницькі (здійснення інформування громадян про їх права і свободи, правову політику держави, реалізацію проектів, пов'язаних із правовою освітою населення; сприяння розвитку надання юридичних послуг з метою реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб; взаємодія з центральними органами виконавчої влади з питань реалізації Закону України “Про безоплатну правничу допомогу”; затвердження нормативно-правових актів з питань функціонування системи надання безоплатної правничої допомоги та надання такої допомоги відповідно до закону; участь у розробленні та розповсюдженні освітніх програм у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян; роз'яснення з питань, пов'язаних з діяльністю Мін'юсту, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства, а також стосовно актів, які ним видаються; аналіз результатів діяльності та вжиття заходів для підвищення ефективності функціонування територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства; організація розгляду звернень громадян з питань, пов'язаних із діяльністю Мін'юсту, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, а також стосовно актів, які ним видаються; впровадження та функціонування системи безоплатної вторинної правничої допомоги; прийняття рішень про утворення територіальних відділень Координаційного центру з надання правничої допомоги; забезпечення підвищення професійного рівня працівників центрів з надання безоплатної правничої допомоги; встановлення порядку ведення Координаційним центром з надання правничої допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу);

організаційно-економічні (сприяння створенню організаційних, економічних, інших умов, необхідних для реалізації процедур відновлення

платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, у тому числі процедур банкрутства державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі; організація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих; визначення вимог для отримання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, затверджує порядок складення кваліфікаційного іспиту особами, які мають намір здійснювати діяльність арбітражних керуючих, видає та анулює свідоцтво про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, видає дублікат і переоформлює свідоцтво про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, тимчасово зупиняє право на здійснення діяльності арбітражного керуючого; формування та ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, Єдиний реєстр боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), що є складовими частинами автоматизованої системи “Банкрутство та неплатоспроможність”; встановлення порядку подання відомостей (інформації), необхідних для ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України та Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність); встановлення порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб’єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства та організовує проведення такого аналізу при відкритті провадження у справах про банкрутство державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі; складання на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновки про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства; затвердження примірної форми плану санації та плану реструктуризації, типову форму плану

превентивної реструктуризації для суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва, затверджує типову форму договору з адміністратором превентивної реструктуризації, форму декларації про майновий стан боржника у справі про неплатоспроможність, розробляє та затверджує типові документи щодо проведення процедур банкрутства та превентивної реструктуризації, методичні рекомендації; визначення порядку збирання, узагальнення та розміщення на своєму офіційному веб-сайті статистичної інформації про процедури превентивної реструктуризації, банкрутства та неплатоспроможності фізичної особи, порядок та строки подання боржником, щодо якого здійснюється процедура превентивної реструктуризації, або адміністратором превентивної реструктуризації (у разі його призначення судом) інформації, необхідної для розміщення на офіційному веб-сайті Мін'юсту; забезпечення на щорічній основі збирання, узагальнення та розміщення на своєму офіційному веб-сайті статистичної інформації про процедури превентивної реструктуризації, банкрутства та неплатоспроможності фізичної особи, розміщення на своєму офіційному веб-сайті інформації про інструменти раннього виявлення неплатоспроможності, запобігання неплатоспроможності та процедуру превентивної реструктуризації; визначення вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів; затвердження за погодженням з Укрдержархівом правила ведення діловодства та архіву арбітражного керуючого, затверджує порядок ведення і подання статистичної звітності, оперативної звітності та інформації арбітражними керуючими, встановлює опис і порядок використання посвідчення та печатки арбітражних керуючих; встановлення порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, перевірки організації їх роботи, дотримання арбітражними керуючими вимог законодавства з питань банкрутства та здійснює такий контроль; бере участь у справі про банкрутство і користується процесуальними правами та несе процесуальні обов'язки учасника у справі про банкрутство; забезпечення доступу арбітражних керуючих до державних баз даних і реєстрів,

держателем яких є Мін'юст, зокрема електронних, що містять інформацію про боржників, їх майно та кошти [80];

повноваження у сфері запобігання корупції (забезпечення відповідно до Закону України «Про очищення влади» щодо проведення перевірки, передбаченої зазначеним Законом; формування та ведення Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади», надання інформації із зазначеного Реєстру та оприлюднення на власному веб-сайті відомостей з нього; звернення Вищої ради правосуддя та/або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з поданням про звільнення суддів у випадках, визначених Законом України «Про очищення влади»; участь у справах, діє в судах України від імені та в інтересах Кабінету Міністрів України (самопредставництво органу державної влади), зокрема через територіальні органи Мін'юсту; участь у справах, діє в судах України від імені та в інтересах держави у випадках, передбачених законом, зокрема через територіальні органи Мін'юсту; представлення інтересів Кабінету Міністрів України у судах України; звернення до суду з позовами та бере участь у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»;

представницькі повноваження: вирішення у межах повноважень, передбачених законом, питання, що впливають із загальновизнаних норм міжнародного права та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; здійснення міжвідомчої координацію із захисту інтересів держави в судах України під час розгляду справ, стороною або третьою особою в яких є Кабінет Міністрів України, міністерства або інші центральні органи виконавчої влади; забезпечення представництва інтересів держави, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, його посадових осіб під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта

та України; забезпечення підготовки документів та представництво України в Європейському суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; забезпечення координацію виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України та звітує перед Комітетом міністрів Ради Європи про стан їх виконання; звертається до суду з позовами та бере участь у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування за рішеннями Європейського суду з прав людини, зокрема через територіальні органи Мін'юсту; залучення юридичних радників, зокрема іноземних, для захисту прав та інтересів держави в закордонних юрисдикційних органах під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України, забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини, а також національних та іноземних консультантів (радників), інших суб'єктів господарювання для надання юридичних, консультаційних послуг, пов'язаних з проведенням аналізу проектів міжнародних договорів України, контрактів та інших угод, які укладаються Україною з іноземними суб'єктами, та опрацюванням переговорних позицій України під час їх укладання;

експертно-судові повноваження: організація відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи; забезпечення організації роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Мін'юсті і Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті; видання та анулювання свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, та фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту; здійснення науково-методичного та організаційно-управлінського забезпечення діяльності судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ; визначає порядок

здійснення контролю за дотриманням законодавства з питань судово-експертної діяльності судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, та здійснює такий контроль; забезпечення ведення Державного реєстру атестованих судових експертів та Реєстру методик проведення судових експертиз; організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності та здійснює організаційно-управлінські функції щодо діяльності науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту; визначення порядку здійснення контролю за дотриманням законодавства з питань судово-експертної діяльності науково-дослідними установами судових експертиз Мін'юсту та здійснює такий контроль; координація діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань розвитку судової експертизи; забезпечення організації роботи Координаційної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті [111].

Різноманіття норм, що регулюють відповідні правовідносини, постає як наслідок правотворчої діяльності держави. Правотворчість, у свою чергу, трактується як одна зі стадій правотворення – правова форма діяльності державних і уповноважених інституцій із прийняття, зміни, призупинення дії та скасування норм права [140]. Нормативно-правові форми управлінської діяльності пов'язані з виданням актів, які встановлюють загальнообов'язкові правила та в сукупності формують законодавчо-правову основу функціонування й розвитку суб'єктів та об'єктів державного управління: йдеться про закони, укази, постанови, розпорядження, рішення, положення, інструкції, правила, порядки тощо. Такі акти містять норми, розраховані на наперед невизначене широке коло адресатів (підприємств, установ, організацій), діють протягом невизначеного строку і за заздальгідь не конкретизованих умов.

Поряд із нормативними формами виокремлюють і ненормативні: акти застосування права в межах компетенції відповідного органу; організаційно-регламентні дії з внутрішньої організації роботи апарату та взаємодії з

керованими об'єктами; позаапаратні організаційні заходи тощо [142]. Правотворчість є елементом ширшого процесу правового регулювання. У науковій традиції правове регулювання визначають як упорядкування суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності, що здійснюється державою з огляду на досягнутий рівень соціального розвитку шляхом їх юридичного закріплення, охорони та подальшого розвитку за допомогою норм права й інших правових засобів [142]. З огляду на це доцільно розглянути основні нормативно-правові акти у сфері арбітражного управління, і зокрема, Кодекс України з процедур банкрутства.

Кодекс України з процедур банкрутства був ухвалений 18 жовтня 2018 року та набрав чинності 21 жовтня 2019 року, замінивши Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Його прийняття стало першим кодифікаційним кроком у сфері регулювання неплатоспроможності в Україні та зумовлене необхідністю оновлення законодавства відповідно до економічних реалій, міжнародних стандартів і потреб судової практики.

Метою ухвалення Кодексу України з процедур банкрутства визначено формування сучасної, ефективної та прозорої системи врегулювання неплатоспроможності, орієнтованої передусім на відновлення платоспроможності боржника, а не його ліквідацію. Завданням Кодексу України з процедур банкрутства є забезпечення балансу інтересів кредиторів і боржників, підвищення результативності процедур банкрутства, удосконалення інституту арбітражного керуючого, запровадження чітких процесуальних механізмів, скорочення строків проваджень, зменшення можливостей для зловживань та наближення українського законодавства до практик Європейського Союзу та рекомендацій Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL). Важливою новелою Кодексу стало запровадження процедури банкрутства фізичних осіб, що раніше в українському праві не було передбачено; таким чином, законодавець визнав

необхідність цивілізованого механізму врегулювання неплатоспроможності громадян.

Структурно Кодекс України з процедур банкрутства складається з чотирьох книг. Перша містить загальні положення, у яких визначено базові принципи, терміни, коло учасників провадження, їх права і обов'язки, а також загальні процесуальні правила. Друга книга присвячена порядку відновлення платоспроможності юридичних осіб і регламентує відкриття провадження у справі, процедури розпорядження майном, санації та ліквідації, повноваження та статус арбітражного керуючого, а також порядок продажу майна боржника через електронні торги. Третя книга врегульовує питання неплатоспроможності фізичних осіб, включаючи підстави для відкриття провадження, порядок реструктуризації та погашення боргів, а також наслідки завершення процедур. Четверта книга містить прикінцеві та перехідні положення, у яких визначено особливості набрання Кодексом чинності та врегульовано питання завершення процедур, розпочатих до його введення в дію.

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства стало важливим етапом у реформуванні національної правової системи у сфері неплатоспроможності. Він сформував більш структуровану модель судових процедур, закріпив пріоритет реструктуризації боргів над ліквідацією майна, встановив чіткіші правила доступу до професії арбітражного керуючого та розбудував механізми електронних торгів для реалізації майна боржників. Таким чином, Кодекс спрямований на підвищення ефективності процедур банкрутства, забезпечення економічної стабільності й розвиток цивілізованого ринку врегулювання неплатоспроможності.

Узагальнені вище цілі, завдання та структура Кодексу України з процедур банкрутства логічно вписуються в ширший контекст форм публічно-управлінської діяльності. Сам КУЗПБ як кодифікований акт є нормативно-правовою формою державного управління: він встановлює загальнообов'язкові правила провадження у справах про

неплатоспроможність, визначає статус учасників, процесуальні механізми та пріоритети правозастосування (зокрема, акцент на реструктуризації боргів). Водночас практична імплементація його положень неминуче потребує звернення до ненормативних форм: актів застосування права в межах компетенції судів та органів виконавчої влади (ухвали, постанови, індивідуальні адміністративні рішення), організаційно-регламентних дій з внутрішньої організації роботи апарату (методичні рекомендації, алгоритми взаємодії, внутрішні регламенти) та позаапаратних організаційних заходів (міжвідомча координація, професійне навчання арбітражних керуючих, налагодження електронних торгів і реєстрів).

Таким чином, правотворчість у вигляді прийняття КУЗПБ є лише однією – хоча й визначальною – ланкою більшого процесу правового регулювання, який охоплює як юридичне закріплення норм, так і їх охорону та розвиток через правозастосування і організаційні інструменти. У науковій традиції правове регулювання розуміється як впорядкування суспільних відносин відповідно до досягнутого рівня соціально-економічного розвитку, і Кодекс з процедур банкрутства якраз виконує цю функцію у сфері неплатоспроможності, задаючи нормативні рамки для всієї системи. З огляду на це послідовним є перехід від загальної характеристики КУЗПБ до аналізу основних нормативно-правових актів у сфері арбітражного управління та з'ясування того, як вони взаємодіють із ненормативними формами діяльності, забезпечуючи реальну дієвість процедур відновлення платоспроможності й банкрутства.

Наступним актом, що є важливим у сфері здійснення державної політики з питань запобігання банкрутства є Порядок формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [113] (далі – Порядок).

Порядок формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України є підзаконним нормативно-правовим актом, прийнятим Міністерством юстиції України на виконання положень Кодексу України з процедур банкрутства. Він визначає організаційні та технічні засади

створення, функціонування, оновлення й оприлюднення інформації про арбітражних керуючих, а також забезпечує відкритість, актуальність та достовірність відомостей щодо осіб, які мають право здійснювати діяльність арбітражного керуючого [126].

Основним завданням Порядку є забезпечення централізованого обліку арбітражних керуючих, їх кваліфікаційних і професійних даних, дисциплінарного статусу, а також гарантування контролю з боку держави та можливості публічного доступу до відповідної інформації [50]. Запровадження Єдиного реєстру стало однією з ключових інституційних реформ у сфері процедур неплатоспроможності, спрямованою на підвищення прозорості професії та запобігання зловживанням.

Порядок регламентує структуру Реєстру, перелік інформації, що вноситься до нього (особисті дані керуючого, номер і дата видачі свідоцтва, контактні дані, інформація про дисциплінарні стягнення, зупинення діяльності, дату виключення з Реєстру тощо), процедури внесення змін і порядок роботи уповноважених посадових осіб Міністерства юстиції України. Ведення Реєстру здійснюється в електронній формі, що забезпечує оперативність оновлення відомостей і доступність інформації для заінтересованих осіб.

Особливе значення Порядок приділяє питанню доступу до інформації. Він закріплює принцип відкритості та публічності Реєстру, за винятком даних, що можуть містити персональну інформацію обмеженого доступу. Доступ до Реєстру забезпечується в онлайн-форматі через офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України, що дає можливість будь-якій фізичній або юридичній особі отримати актуальні відомості щодо статусу арбітражного керуючого [139].

Публічність даних спрямована на забезпечення: прозорості професійної діяльності арбітражних керуючих; довіри учасників процедур банкрутства (кредиторів, боржників, судів); контролю за дотриманням професійних

стандартів; можливості учасникам ринку перевірити статус керуючого, наявність дисциплінарних стягнень чи обмежень.

При цьому Порядок містить положення про диференційований доступ: загальна інформація є відкритою, тоді як спеціальні службові відомості (наприклад, внутрішні службові записи Мін'юсту, технічні дані системи) доступні лише уповноваженим посадовим особам.

Порядок формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України виконує важливу системну функцію в сфері банкрутства, оскільки забезпечує: належний облік осіб, що здійснюють функції у процедурах неплатоспроможності; прозорий механізм допуску до професії; контроль за дотриманням професійних стандартів; підвищення рівня довіри до інституту арбітражного керування; інтеграцію реєстрових даних у судові та електронні платформи (зокрема, системи електронних торгів).

Таким чином, реєстр є не лише технічним інструментом, а й важливим елементом забезпечення справедливості, відкритості та ефективності процедур банкрутства в Україні.

Наступним актом, який необхідно виділити з питань запобігання банкрутства є Порядок складання кваліфікаційного іспиту особами, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), затверджений **Наказом Міністерства юстиції України від 13 серпня 2019 року № 2535/5 [112]**.

Порядок складання кваліфікаційного іспиту є підзаконним нормативно-правовим актом, ухваленим Міністерством юстиції України на виконання положень Кодексу України з процедур банкрутства. Він визначає організаційні, процедурні та методичні засади допуску осіб до професії арбітражного керуючого шляхом складання кваліфікаційного іспиту. Документ спрямований на забезпечення єдиних вимог до кандидатів, уніфікацію механізму перевірки їхніх знань, а також гарантування прозорості та об'єктивності процедури. Запровадження цього Порядку стало ключовим етапом інституційного реформування системи арбітражного управління,

оскільки уможливило формування кваліфікованого кадрового складу арбітражних керуючих відповідно до нових стандартів законодавства про банкрутство.

Метою акта є забезпечення належного професійного рівня осіб, які претендують на виконання функцій арбітражного керуючого, шляхом установлення прозорих і єдиних для всіх кандидатів процедур складання іспиту та критеріїв оцінювання знань. Порядок визначає підстави та механізм допуску до іспиту, форму його проведення, предметну область перевірки знань, систему оцінювання результатів та умови подальшої професійної підготовки. Також передбачено порядок фіксації результатів, умови повторного складання та підстави для відмови у допуску.

Порядок детально регламентує процедуру реєстрації кандидатів, перелік документів, що підтверджують право на участь у іспиті, а також організацію роботи кваліфікаційної комісії. Іспит проводиться, як правило, в електронній формі, що дає змогу мінімізувати суб'єктивний вплив та забезпечити прозорість процесу. Установлено механізм визначення результатів і порядок їх оприлюднення, а також закріплено вимоги щодо неупередженості та об'єктивності оцінювання. Ці гарантії досягаються через стандартизований банк тестових завдань, автоматизовану систему оцінювання та нагляд за процедурою складання іспиту.

Значення цього нормативно-правового акта для системи банкрутства є суттєвим. Він забезпечує належний рівень професійної компетентності осіб, які входять до інституту арбітражних керуючих, запобігає доступу до професії осіб без відповідних знань та сприяє розвитку інституту арбітражних керуючих відповідно до міжнародних стандартів. Окрім того, Порядок сприяє підвищенню правової культури та ефективності процедур банкрутства, забезпечує довіру до інституту арбітражного керуючого та формує якісний кадровий ресурс у сфері неплатоспроможності.

Таким чином, Порядок складання кваліфікаційного іспиту виступає важливим інструментом правового регулювання інституту арбітражних

керуючих, визначаючи прозорий і справедливий механізм доступу до професії та формуючи належні стандарти професійності, доброчесності й компетентності у сфері банкрутства.

Необхідно звернути увагу також на Положення про Кваліфікаційну комісію арбітражних керуючих, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 25 вересня 2019 року № 2994/5 [110].

Положення про Кваліфікаційну комісію арбітражних керуючих є підзаконним нормативно-правовим актом, що визначає правовий статус, організаційні засади функціонування, структуру та повноваження органу, відповідального за допуск осіб до професії арбітражного керуючого, а також контроль за дотриманням ними професійних вимог і стандартів. Документ прийнято на виконання положень Кодексу України з процедур банкрутства, а його поява стала ключовою складовою інституційного забезпечення професії арбітражного керуючого в умовах реформування системи неплатоспроможності.

Положення визначає Кваліфікаційну комісію як колегіальний орган, що діє при Міністерстві юстиції України. До її складу включаються представники Мін'юсту, наукової спільноти, судової влади та саморегулівних організацій арбітражних керуючих, що забезпечує багатостороннє представництво професійних інтересів і сприяє об'єктивності ухвалення рішень. Така модель організації є інституційною гарантією незалежності та професійного контролю у сфері банкрутства.

Документ деталізує компетенцію Комісії, до якої належать: допуск осіб до кваліфікаційного іспиту; ухвалення рішень про видачу або відмову у видачі свідоцтва арбітражного керуючого; розгляд питань, пов'язаних із підвищенням кваліфікації фахівців; прийняття рішень дисциплінарного характеру; розгляд скарг щодо порушення професійних обов'язків арбітражними керуючими. Комісія також уповноважена затверджувати програму іспиту та контролювати процедури його проведення. Такий

широкий спектр функцій засвідчує її ключову роль у формуванні та контролі професійного корпусу арбітражних керуючих.

Окремо врегульовано організаційні процедури діяльності Комісії: порядок скликання засідань, вимоги до кворуму, процедуру голосування та оформлення рішень. Положення встановлює прозорі правила фіксації рішень, ведення протоколів та забезпечення їх належного зберігання. Значну увагу приділено забезпеченню відкритості діяльності Комісії, зокрема шляхом оприлюднення її рішень у встановленому порядку, що сприяє формуванню довіри до діяльності цього органу.

Важливим елементом Положення є процедури розгляду питань дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих. Зафіксовано механізм подання скарг, порядок їх розгляду, а також підстави для застосування дисциплінарних заходів, що забезпечує правову визначеність і захищає як професійні права арбітражних керуючих, так і права учасників процедур банкрутства.

Акт має значення і в контексті впровадження європейських стандартів у сфері банкрутства. Подібні кваліфікаційні органи функціонують у державах ЄС і відіграють роль гаранта професійного рівня та етичних засад діяльності осіб, відповідальних за процедури неплатоспроможності. Українська модель, закріплена в цьому Положенні, загалом відповідає міжнародній практиці щодо інституту ліцензування фахівців у сфері банкрутства, а його прийняття підвищує інституційну спроможність держави у регулюванні професійного середовища.

У підсумку, Положення про Кваліфікаційну комісію арбітражних керуючих є системоутворюючим нормативно-правовим актом у сфері правового регулювання інституту арбітражних керуючих. Воно забезпечує комплексний механізм формування, контролю та розвитку професійного корпусу арбітражних керуючих, створює умови для прозорості, професіоналізму та доброчесності у здійсненні процедур

неплатоспроможності і, таким чином, сприяє підвищенню ефективності системи банкрутства в Україні.

Контроль за діяльністю арбітражних керуючих здійснюється Міністерством юстиції України як уповноваженим державним органом у справах банкрутства, а також, за його дорученням, територіальними органами – головними управліннями юстиції в АР Крим, областях, місті Києві та місті Севастополі. Відповідний Порядок визначає процедуру організації й проведення перевірок, обсяг повноважень посадових осіб, що їх здійснюють, права та обов'язки арбітражних керуючих, правила оформлення результатів перевірок, а також механізм підготовки подання до Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих щодо застосування дисциплінарних стягнень.

Державно-управлінські відносини є предметною сферою адміністративного права. Вважаємо, що арбітражне управління не належить до видів державного управління, і це підтверджується низкою аргументів. Адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні зв'язки, у межах яких сторони реалізують суб'єктивні права й обов'язки, встановлені й гарантовані відповідними нормами. Натомість у відносинах неплатоспроможності органи державної влади беруть участь не як суб'єкти виконавчо-розпорядчої діяльності, а як учасники судового провадження у справах про банкрутство в межах компетенції, визначеної законодавством про банкрутство. На відміну від класичних адміністративних правовідносин, де обов'язковим є суб'єкт державного управління (насамперед орган виконавчої влади), арбітражний керуючий не виступає представником Міністерства юстиції і не має статусу державного службовця – відсутня ієрархічна підпорядкованість та владно-розпорядчі повноваження. Підтримуємо позицію Т. В. Ускової: попри окремі спільні риси між арбітражним керуючим і держслужбовцем (кваліфікаційні вимоги, призначення/затвердження актом державного органу), принципові

відмінності у статусі й повноваженнях не дозволяють ототожнювати арбітражного керуючого з чиновником.

Отже, арбітражне управління не слід визначати через категорію державного управління і відносити до його різновидів, оскільки арбітражний керуючий не наділений державно-владними повноваженнями, а масив норм, що регулює його діяльність, належить до права неплатоспроможності. Арбітражне управління – це незалежна професійна діяльність, спрямована на досягнення мети законодавства про неплатоспроможність: фінансове оздоровлення боржника з можливістю збереження його як суб'єкта господарювання після задоволення вимог кредиторів за умови дотримання вимог закону та балансу інтересів учасників провадження [138].

Законодавство будь-якої держави з плином часу потребує осучаснення та узгодження з реальними потребами і тими суспільними відносинами, які воно має врегульовувати. Такі трансформації є закономірними, адже розвиток усіх без винятку відносин – зокрема тих, що вимагають постійної уваги законодавця – відбувається безперервно. Із набранням чинності новою редакцією Закону про банкрутство істотно оновлено й підходи до контролю за здійсненням арбітражного управління, насамперед щодо кола суб'єктів контролю та обсягу їхніх повноважень. У науковому дискурсі О. М. Музичук пропонує тлумачити «контроль» у двох площинах: у широкій – як систему політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів, покликаних забезпечувати стабільність суспільства та державного ладу, дотримання соціального порядку і вплив на масову та індивідуальну свідомість (соціальний контроль), і у вузькій – як перевірку підконтрольних об'єктів [71]. В. Б. Авер'янов, своєю чергою, підкреслює, що держава виступає одним із провідних суб'єктів контрольної функції в суспільстві; сутність державного контролю полягає у спостереженні та перевірці розвитку суспільної системи й її елементів відповідно до визначених орієнтирів, а також у попередженні та усуненні помилок і неправомірних дій, що гальмують цей розвиток [3, с. 45].

У площині арбітражного управління державний контроль виявляється як вплив на учасників відповідних відносин через делегування управлінсько-владних повноважень спеціально уповноваженим органам для належного й ефективного нагляду. Під час здійснення арбітражного управління підприємством об'єктом контролю виступає насамперед арбітражний керуючий як безпосередній суб'єкт провадження. Попри тимчасовий характер арбітражного управління – воно здійснюється виключно в межах справи про банкрутство – у певних випадках нагляд за діяльністю арбітражного керуючого має безперервний характер. Єдиного підходу до визначення контролю у цій сфері доктрина не виробила: так, ряд вчених зазначають, що окрім суду, на дії арбітражного керуючого впливають комітет кредиторів (приватний контроль) та державний орган з питань банкрутства [151, с. 274]; протилежним є підхід, де виокремлюється державний, професійний і публічний контроль [65].

Для чіткого розуміння видів контролю доречно виходити з переліку суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями. Відчутний інституційний вплив на сферу арбітражного управління загалом і на діяльність арбітражних керуючих зокрема здійснює Міністерство юстиції України.

Слід підкреслити, що ключові питання, пов'язані із здійсненням арбітражного управління, вирішує саме той господарський суд, який відкрив провадження у справі про банкрутство боржника; втручання інших державних органів у ці процеси не допускається. Відтак у цьому контексті господарський суд доцільно розглядати як суб'єкта контролю у сфері арбітражного управління. На сучасному етапі завдання суду полягає не в «керуванні» процедурою банкрутства, а у перевірці відповідності діям учасників провадження вимогам законодавства.

Система публічного управління у сфері неплатоспроможності та банкрутства в Україні характеризується комплексністю правових засобів та багаторівневістю суб'єктного складу. У центрі цієї системи перебуває

господарський суд, який виконує унікальну та багатовимірну функцію – забезпечує контроль за перебігом процедури банкрутства, одночасно виступаючи гарантом законності, арбітром у спірних правовідносинах та інституційним механізмом запобігання зловживанням, що можуть виникати у процесі реалізації процедур неплатоспроможності. Значення господарського суду у відповідному адміністративно-правовому механізмі набуває особливої ваги в умовах реформування інституту банкрутства, коли на перший план виходять принципи верховенства права, змагальності провадження та забезпечення балансу публічних і приватних інтересів.

Важливо відзначити, що процедура банкрутства має змішану правову природу, оскільки включає елементи приватного права (інтереси боржника та кредиторів, реструктуризація боргів, захист права власності) та публічного права (забезпечення економічної стабільності, недопущення тінізації активів, захист прав найманих працівників та інтересів держави), що зумовлює специфічний характер юрисдикції господарського суду у справах про банкрутство, яка виходить за межі суто приватноправового арбітражного розгляду та охоплює функції публічного нагляду й забезпечення належної реалізації законодавчої політики у сфері неплатоспроможності [76].

Господарський суд у процедурі банкрутства виконує насамперед функцію процесуального координатора [148]. Він визначає хід провадження, контролює дії арбітражного керуючого, комітету кредиторів та інших учасників, розглядає їх заяви, клопотання й скарги, ухвалює рішення щодо застосування реструктуризації, санації, ліквідації тощо. У цьому контексті суд виступає центральним елементом адміністративно-правового механізму реалізації публічного управління, адже його повноваження спрямовані на забезпечення дотримання встановленого законом порядку та запобігання будь-яким порушенням, які можуть зашкодити економічній безпеці, правам кредиторів або публічним інтересам.

Сучасна доктрина визнає, що господарський суд у сфері банкрутства не здійснює «управління» у традиційному розумінні цього поняття; його роль

полягає у здійсненні наглядово-арбітражної функції, спрямованої на забезпечення законності поведінки всіх суб'єктів провадження. На відміну від класичних адміністративних відносин, де домінує вертикальний вплив владного суб'єкта, процедура банкрутства передбачає поєднання публічних і приватних механізмів, а отже – потребує процесуальної нейтральності й незалежності суду. У цьому вбачається ключова відмінність судового контролю у сфері банкрутства від адміністративного контролю з боку органів виконавчої влади: суд не втручається у господарську діяльність боржника та не замінює собою органи управління, а лише забезпечує правомірність та добросовісність процедур.

Особливим є і місце суду у структурі захисту публічного інтересу. У контексті неплатоспроможності публічний інтерес проявляється у збереженні стабільності економічних відносин, запобіганні фіктивним банкрутствам, недопущенні приховування активів, захисті прав працівників, а також у забезпеченні належного виконання податкових та інших обов'язкових платежів. Господарський суд, контролюючи хід провадження, фактично виступає гарантом пропорційності між приватними вимогами кредиторів та загальносуспільними інтересами держави, адже будь-яка процедура банкрутства здатна вплинути на фінансову систему й господарський обіг загалом.

Не менш важливою є роль господарського суду у забезпеченні професійної незалежності арбітражного керуючого. Суд не лише затверджує кандидатуру арбітражного керуючого, а й оцінює законність його дій, має право усунути його від виконання повноважень, розглядає скарги на його діяльність, а також взаємодіє з дисциплінарними органами. Така взаємодія відображає доктринально усталений підхід, згідно з яким арбітражний керуючий є самостійним суб'єктом професійної діяльності, який не входить до системи виконавчої влади та діє незалежно від органів держави, але перебуває під функціональним контролем суду як гаранта законності.

Окремої уваги заслуговує питання процедурних гарантій, що забезпечуються господарським судом. До таких гарантій належать: забезпечення права на справедливий розгляд, процесуальна рівність сторін, обґрунтованість судових рішень, контроль пропорційності процесуальних заходів, можливість оскарження рішень та дій арбітражного керуючого. Саме завдяки цим інструментам господарський суд формує якісне середовище для реалізації принципу справедливості у процедурі банкрутства та запобігає неправомірному обмеженню прав і свобод учасників провадження.

Отже, роль господарського суду у механізмі публічного управління процедурою банкрутства виходить за межі суто процесуального судочинства. Суд виступає інституційним центром взаємодії приватних і публічних інтересів, арбітром між учасниками провадження та водночас органом публічного контролю. Його діяльність забезпечує дотримання засад законності, прозорості, рівності сторін та захисту суспільного інтересу. В умовах розвитку ринкової економіки та інтеграції України до європейського правового простору роль господарського суду продовжує зростати, а його функції набувають дедалі більшої ваги у формуванні ефективної, справедливої та прозорої системи

З огляду на те, що провадження у справах про банкрутство є спеціальною процедурою, врегульованою окремим законом і такою, що має власний суб'єктний склад, учасників та етапи, у ході її здійснення виникають питання, властиві саме цій сфері й такі, що мають вирішуватися виключно в її межах. До них належить, зокрема, анулювання свідоцтва на право здійснення діяльності арбітражного керуючого. У фаховій літературі підкреслюється, що має бути очевидним: зупинення діяльності арбітражного керуючого у конкретній справі здатне призвести до подальшого порушення прав та інтересів учасників провадження, і без відповідного рішення Мін'юсту відновлення прав боржника та/або кредиторів істотно ускладнюється [184]. Водночас повноваження щодо констатації наявності підстав, достатніх для анулювання свідоцтва у конкретному кейсі, логічно

мають належати господарському суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство.

Це підтверджується кількома міркуваннями. По-перше, саме господарський суд є єдиним компетентним органом, уповноваженим призначати арбітражного керуючого та, за власною ініціативою, усувати його від виконання обов'язків на будь-якій стадії розгляду справи. По-друге, суд, який веде відповідне провадження, має найкращі можливості для всебічної й об'єктивної оцінки законності дій арбітражного керуючого, оскільки володіє повнотою матеріалів і процесуально контролює перебіг процедури. Натомість чинний порядок розгляду дисциплінарних питань через Дисциплінарну комісію допускає тривалі строки (до одного року з моменту вчинення проступку) [109], що фактично ускладнює та затягує притягнення недобросовісних керуючих до відповідальності. По-третє, уся діяльність арбітражного керуючого відображається в ухвалах господарського суду, що забезпечує належну процесуальну фіксацію та дає змогу оперативно реагувати на порушення. Таким чином, визначальна роль господарського суду у вирішенні питань щодо статусу арбітражного керуючого в межах конкретного провадження є обґрунтованою як з огляду на процесуальну економію та ефективність захисту прав сторін, так і з позицій забезпечення законності та своєчасності правозастосування у справах про банкрутство.

У сучасній системі правового регулювання неплатоспроможності в Україні центральне місце займає інститут арбітражного керуючого, від професійності якого значною мірою залежить результативність процедур банкрутства та рівень захисту як приватних, так і публічних інтересів. З метою забезпечення високих стандартів професійної діяльності та належної дисципліни законодавець передбачив механізм професійного самоврядування шляхом утворення саморегулювних організацій арбітражних керуючих (далі - СРО АК). Їх функціонування є складовою частиною адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері неплатоспроможності та доповнює державну систему контролю.

На нормативному рівні інститут СРО АК закріплено в Кодексі України з процедур банкрутства, де визначено статус таких організацій, їхні функції та загальні принципи діяльності. СРО АК є неприбутковою професійною спільнотою, що об'єднує арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. Вона діє на принципах самоврядування, підзвітності, виборності та обов'язковості виконання рішень її органів для членів організації.

Значення СРО АК у механізмі публічного управління полягає насамперед у забезпеченні саморегуляції професії та встановленні стандартів професійної поведінки арбітражних керуючих. СРО АК бере участь у формуванні професійної етики, розробленні методичних стандартів здійснення процедур неплатоспроможності, організації системи підвищення кваліфікації та наданні методичної підтримки своїм членам. Такий підхід корелює із загальноєвропейськими тенденціями, відповідно до яких самоврядні професійні інституції відіграють ключову роль у підтриманні фахових стандартів і мінімізації ризиків професійних зловживань [164].

Однією з важливих ролей СРО АК є функція контролю за діяльністю арбітражних керуючих. Хоча вона не підміняє державний нагляд, СРО АК має право реагувати на порушення професійної етики, сприяти дисциплінарному провадженню, подавати відповідні звернення та матеріали до Міністерства юстиції України та Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих. Таким чином забезпечується внутрішня професійна відповідальність, що доповнює державний контроль і сприяє підтриманню високих стандартів діяльності. Крім того, завдяки СРО формується середовище, що стимулює самодисципліну та відповідальне ставлення до професійних обов'язків, а це, у свою чергу, знижує навантаження на державні органи та сприяє більш оперативному реагуванню на порушення.

Важливим є і представницький аспект діяльності СРО АК. Ці організації виступають майданчиком для взаємодії професійної спільноти з державою, забезпечують участь арбітражних керуючих у формуванні

політики у сфері банкрутства, наданні експертних висновків щодо проєктів нормативних актів, у впровадженні цифрових реформ. Так, запровадження автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» у 2024 році підтвердило потребу у структурованій комунікації держави з професійною спільнотою, адже саме арбітражні керуючі є ключовими практичними користувачами системи та тими, хто впроваджує нормативні інновації у практику.

Функціонування СРО АК має позитивний вплив на ефективність процедур неплатоспроможності. Завдяки внутрішнім стандартам, підвищенню професійного рівня та самоконтролю зменшується кількість процесуальних зловживань, скорочуються строки процедур, покращується якість звітності та підвищується рівень довіри з боку кредиторів, боржників і судів. Прозора діяльність СРО АК та участь професійної спільноти у формуванні стандартів сприяє зміцненню інституційної спроможності системи банкрутства й загалом позитивно впливає на економічну стабільність [46].

Водночас, попри переваги, діяльність СРО АК потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, у практиці ще трапляються випадки формального реагування на порушення, бракує уніфікованих внутрішніх процедур контролю, а сама система дисциплінарного впливу часто залишається залежною від органів державної влади, що знижує оперативність реагування на порушення. Подальший розвиток інституту передбачає розширення самостійних повноважень СРО у сфері дисциплінарного контролю, запровадження обов'язкових стандартизованих програм професійного розвитку, посилення прозорості діяльності організації та вдосконалення механізмів співпраці з Міністерством юстиції України.

Саморегулівні організації арбітражних керуючих є важливою складовою механізму публічного управління у сфері процедур неплатоспроможності [190]. Вони забезпечують поєднання принципів професійної автономії, самоконтролю та внутрішньої дисципліни з вимогами

публічної політики, спрямованої на забезпечення економічної стабільності, захист прав кредиторів та добросовісне виконання арбітражними керуючими своїх обов'язків. У сучасних умовах розвитку законодавства України про неплатоспроможність роль СРО АК лише посилюється, адже вони виступають каталізатором професійного розвитку, інструментом превенції порушень та партнером держави у виробленні ефективної моделі регулювання. Подальше інституційне зміцнення та розширення повноважень СРО АК є необхідною умовою підвищення якості процедур банкрутства та інтеграції України до європейського правового простору.

В Україні інститут саморегулювання поступово формується в окремих сферах професійної діяльності – фінансових послуг, адвокатурі, нотаріаті, ринках капіталу, оцінній діяльності, у сфері неплатоспроможності. Попри це, комплексного системного нормативного акта, який би визначав універсальні засади створення та функціонування саморегулювних організацій (СРО), станом на 2025 рік не існує. Така ситуація зумовлює фрагментарність правового регулювання та різний рівень регламентованості саморегулювання у різних професійних сегментах. Це, своєю чергою, обмежує інституційний потенціал самоврядних структур, а також ускладнює узгодженість їх взаємодії з державою.

Однією з галузей, де потреба в системному законодавчому врегулюванні СРО є особливо помітною, виступає сфера процедур неплатоспроможності. Кодекс України з процедур банкрутства закріпив базові норми, що визначають правовий статус саморегулювної організації арбітражних керуючих, її фундаментальні функції та загальні принципи діяльності [149]. Проте ці положення мають рамковий характер і фактично не розкривають організаційно-правову природу СРО, не встановлюють стандартів внутрішнього управління, порядку дисциплінарного впливу, вимог до прозорості та підзвітності. Таким чином, без спеціального закону інститут саморегулювання у сфері банкрутства залишається частково інституційно невизначеним і залежним від підзаконної нормотворчості.

Ухвалення Закону «Про саморегулівні організації» дозволило б забезпечити єдині підходи до створення та функціонування СРО в Україні, визначити їх правовий статус, порядок утворення, механізм членства, права та обов'язки, стандарти внутрішньої дисципліни, процедури оскарження рішень органів самоврядування та принципи фінансування. Важливою складовою має стати чітке нормативне визначення меж впливу та взаємодії СРО з органами державної влади, зокрема в частині контрольних та координаційних функцій. У сфері банкрутства це надасть можливість повноцінно збалансувати ролі Міністерства юстиції України, дисциплінарних органів та СРО арбітражних керуючих, забезпечивши чітку субординацію, правову визначеність і прогнозованість відповідних процедур.

Аргументи на користь ухвалення такого закону впливають також із міжнародного досвіду. В країнах ЄС, а також у Сполучених Штатах функціонування професійних СРО є усталеним елементом економічного та правового ландшафту. Вони виконують стратегічну функцію підвищення професійних стандартів, запобігання недобросовісній поведінці, розроблення методичних матеріалів та підтримання високої якості професійних послуг. Україна декларує курс на інтеграцію до європейського правового простору, а тому формування зрілих механізмів професійного саморегулювання є важливою умовою гармонізації національного законодавства із загальноприйнятими європейськими моделями.

Крім того, прийняття системного закону сприятиме зниженню адміністративного навантаження на державу. Передання частини функцій професійного регулювання та дисциплінарного впливу на рівень СРО дозволить державним органам зосередитися на стратегічних аспектах регулювання та наглядової політики, а СРО – на оперативному управлінні, контролі за професійною діяльністю та методичній підтримці фахівців. Такий підхід відповідає сучасній управлінській парадигмі, орієнтованій на децентралізацію, дерегуляцію та розвиток партнерських моделей «державна – професійна спільнота».

Очевидною є і потреба у підвищенні довіри до інституту арбітражних керуючих. Нині питання професійної етики, дисциплінарної відповідальності та контролю не завжди врегульовані достатньо деталізовано та послідовно. Уніфіковане законодавство про СРО дозволить забезпечити прозорість процедур, зрозумілу структуру відповідальності, чіткі стандарти професійної поведінки й у підсумку сприятиме формуванню зрілого професійного середовища з високим рівнем репутаційної дисципліни.

Важливо зазначити, що ухвалення такого закону не повинно призвести до надмірної зарегульованості. Ефективна модель саморегулювання базується на балансі автономії професійної спільноти та належного державного контролю. Отже, закон має не лише визначати межі діяльності СРО, але й закріплювати гарантії їх незалежності, механізми захисту від неправомірного втручання держави, а також процедури ефективної взаємодії між державою та професійними самоврядними інститутами.

Таким чином, ухвалення Закону України «Про саморегулівні організації» є доцільним та об'єктивно необхідним кроком у розвитку правової системи держави. Він забезпечить цілісну правову основу функціонування СРО, сприятиме становленню зрілих механізмів професійної саморегуляції, підвищить ефективність адміністративно-правового механізму у сфері неплатоспроможності та інших галузях, а також дозволить гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами. У коротко- та середньостроковій перспективі це призведе до зростання прозорості, професіоналізації та довіри до інститутів самоврядування, у довгостроковій – до зміцнення економічної та правової стабільності в Україні.

2.2 Функціональний та процедурний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства

Попри наявність механізмів адміністративно-правового регулювання у сфері запобігання банкрутству підприємств в Україні, зберігається низка проблем, що потребують першочергового опрацювання. Насамперед ідеться про підвищення результативності інструментів раннього виявлення та прогнозування фінансових ускладнень у суб'єктів господарювання, удосконалення превентивних заходів з нейтралізації кризових явищ, а також модернізацію процедур санації та ліквідації боржників. Доречною видається й ревізія законодавчого регулювання щодо встановлення чітких і верифікованих критеріїв неплатоспроможності та запровадження дієвих механізмів відновлення фінансової стійкості. Окрему увагу слід приділити підвищенню своєчасності й ефективності нагляду за фінансовою діяльністю підприємств з боку компетентних органів та інституцій. Системне вирішення зазначених питань є визначальним для забезпечення макроекономічної стабільності та сталого розвитку відповідного сектору економіки України.

Адміністративно-правове механізм публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства виконує ряд функцій [4]. Як аргументує К.В. Бережна, функція адміністрування стратегічного завдання з прогнозування у сфері неплатоспроможності полягає у формуванні цілісної моделі розвитку підприємницького середовища та своєчасному виявленні ризиків його дестабілізації. Її зміст охоплює підготовку сценарних прогнозів щодо динаміки боргового навантаження, платіжної дисципліни, галузевих і регіональних «точок напруження», а також оцінку можливих наслідків для бюджетної та фінансової системи. О.С. Калченко встановлює, що на інституційному рівні прогнозування забезпечує підстави для ухвалення управлінських рішень Кабінетом Міністрів України, Міністерством юстиції України як державним органом з питань банкрутства, Міністерством

економіки та іншими суб'єктами публічної адміністрації щодо превенції неплатоспроможності, пріоритетної підтримки критичної інфраструктури, а також коригування регуляторної політики [54].

Органічний зв'язок функції прогнозування з функцією планування проявляється в тому, що остання є матеріалізованим втіленням прогнозних висновків на рівні конкретних управлінських інструментів, що обґрунтовується у працях К.В. Складенко та О.В. Коваленко [58, с. 66-67]. Відповідно до статті 5 Кодексу України з процедур банкрутства, однією з форм реалізації планувальної функції є складання плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство (так званий «план санації до провадження»). Юридична природа такого плану полягає у фіксації погоджених із кредиторами заходів відновлення платоспроможності та графіків задоволення вимог, що уможливлює прискорений вихід із кризового стану без повномасштабної судової процедури. Зміст плану обов'язково включає класифікацію кредиторів за черговістю і пріоритетами, визначення розміру і порядку погашення вимог кожного класу, заходи операційної та фінансової реструктуризації (реструктуризація боргу, продаж непрофільних активів, залучення нового фінансування, конверсія боргу в капітал тощо), а також індикатори ефективності виконання. Таким чином, планування виконує функцію зв'язку між макрорівневими прогнозами та конкретними мікроекономічними рішеннями щодо окремого боржника.

Функція координації в адміністративно-правовому регулюванні банкрутства, як визначається у наукових розробках Я.Г. Рябцевої, спрямована на узгодження дій усіх учасників публічної влади й приватних суб'єктів у межах єдиного процедурного простору. Координаційний вимір проявляється, зокрема, у взаємодії господарських судів, арбітражних керуючих, комітету кредиторів, органів Державної податкової служби, органів примусового виконання, Фонду державного майна та правоохоронних органів [128]. На рівні публічної політики стаття 96 Кодексу України з процедур банкрутства покладає на Уряд відповідальність за

забезпечення платоспроможності суб'єктів господарювання державної форми власності, що передбачає як превентивні дії (виявлення та нейтралізація ознак доведення до банкрутства, погодження планів фінансового оздоровлення), так і процесуальну участь у справах про неплатоспроможність (представництво інтересів держави, захист трудових і соціальних гарантій, недопущення безконтрольного вибуття активів). Координація покликана запобігати конфлікту юрисдикцій (між конкурсною процедурою та виконавчим провадженням), дублюванню повноважень і «вузьким місцям» комунікації, забезпечуючи своєчасність і правову визначеність управлінських рішень.

Функція організації у сфері банкрутства забезпечує інституційну структуру процедур та їх інформаційно-реєстраційний супровід [56]. Йдеться про формування й підтримку дієвого механізму, який поєднує суб'єктів владних повноважень та учасників провадження: ведення реєстрів боржників і арбітражних керуючих, функціонування автоматизованих інформаційних систем, стандартизацію документообігу, регламентацію контролю за діяльністю арбітражних керуючих і дисциплінарні процедури, прозоре оприлюднення відомостей про перебіг процедур та реалізацію активів. Організаційний елемент адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері запобігання банкрутства охоплює також методичне забезпечення (типові форми планів санації, методики аналізу фінансового стану, рекомендації щодо взаємодії з кредиторами) та процесуальну «логістику» (судові повідомлення, дотримання строків, синхронізація мораторію з діями органів примусового виконання).

У підсумку, прогнозування задає стратегічні орієнтири політики неплатоспроможності, планування переводить їх у конкретні інструменти відновлення платоспроможності, координація забезпечує узгодженість і послідовність дій суб'єктів публічної влади та учасників процедури, а організація створює процедурну й технологічну основу для реалізації зазначених функцій. Сукупне функціонування цих елементів зміцнює

правову визначеність, зменшує транзакційні витрати на врегулювання неплатоспроможності, підвищує довіру кредиторів і сприяє стабільності підприємницького середовища та сталості національної економіки.

Спеціальні функції адміністративно-правового регулювання у сфері банкрутства охоплюють комплекс завдань, спрямованих на забезпечення стабільності фінансового обігу та захист економічної безпеки держави. До них належать: проведення системного аналізу внутрішніх і зовнішніх економічних чинників з метою прогнозування фінансового стану підприємств; розроблення, обґрунтування та реалізація плану санації боржника; організація розподілу коштів, отриманих від реалізації майна боржника, та акумулювання необхідних ресурсів для задоволення вимог кредиторів; здійснення міжвідомчої та міжнародної координації для забезпечення захисту інтересів суб'єктів господарювання; реалізація заходів щодо відновлення платоспроможності боржника; а також контроль за дотриманням платіжної дисципліни, зокрема своєчасною сплатою податків, інших обов'язкових платежів та соціальних внесків.

Чинне законодавство України встановлює певні обмеження у сфері застосування процедур банкрутства щодо державного сектору. Зокрема, статтею 96 КУЗПБ встановлюється спеціальний порядок банкрутства державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі [59].

Процедурний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства становить собою систему правових приписів, адміністративних процедур, регламентацій та процесуальних дій, спрямованих на організацію, координацію, контроль і забезпечення належного функціонування механізмів відновлення платоспроможності боржника або його ліквідації. У межах публічного управління та адміністративно-правового регулювання процедур банкрутства даний зміст має комплексний характер, оскільки охоплює не лише внутрішні адміністративні процеси державних органів, але й регламентацію взаємодії

між ними та суб'єктами господарювання, кредиторами, арбітражними керуючими, судами, саморегульованими організаціями та іншими учасниками.

У структурному вимірі процедурний зміст цього механізму складається з чітко визначених етапів, встановлених Кодексом України з процедур банкрутства та супутніми нормативними актами. На етапі ініціювання процедури банкрутства забезпечується реалізація адміністративних процедур, пов'язаних із поданням заяви про відкриття провадження, перевіркою підстав неплатоспроможності, здійсненням державної реєстрації відповідних рішень суду та оприлюдненням інформації у визначених джерелах. Цей етап передбачає належну адміністративно-комунікаційну організацію, що спрямована на забезпечення прозорості та доступності відомостей для учасників правовідносин.

Подальшим елементом процедурного змісту є стадія розгляду справи, що передбачає контроль і координацію дій між державними органами та арбітражним керуючим [19, с. 144-145]. Процедурний аспект проявляється у встановленому законом порядку визнання вимог кредиторів, формування реєстру вимог, перевірки фінансового стану боржника, а також участі відповідних органів державної влади у процесі прийняття рішень щодо подальшої долі боржника. Зокрема, органи виконавчої влади уповноважені контролювати дотримання економічної дисципліни, оцінювати можливості застосування санаційних заходів або необхідність застосування ліквідаційної процедури.

Окреме місце займають процедури, пов'язані з реалізацією плану санації або проведенням ліквідації [160]. Санаційні процедури включають розроблення, погодження та виконання плану санації, здійснення внутрішнього адміністративного моніторингу та контролю за збереженням активів боржника, підтримання його фінансової стабільності та забезпечення захисту інтересів кредиторів і держави. Водночас ліквідаційна процедура включає процедури оцінки майна, його реалізації через визначені механізми,

задоволення вимог кредиторів, припинення діяльності суб'єкта господарювання та внесення відповідних даних до державних реєстрів.

Відповідно до статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства санація розуміється як комплекс заходів, установлених цим актом і здійснюваних у межах провадження у справі про банкрутство, метою яких є відновлення платоспроможності боржника шляхом оздоровлення його фінансово-господарського стану та повне або часткове задоволення вимог кредиторів [59].

Запровадження санації здійснюється ухвалою господарського суду, який затверджує розроблений розпорядником майна за участю боржника та схвалений зборами кредиторів план санації, а також призначає з числа арбітражних керуючих керуючого санацією [150]. Ухвала набирає законної сили з моменту постановлення, а повідомлення про введення санації підлягає офіційному оприлюдненню на вебпорталі судової влади України.

План санації є центральним процесуальним документом цієї стадії. Він має містити систему заходів з відновлення платоспроможності боржника та визначати строк її досягнення [158]. Платоспроможність вважається відновленою за умови погашення вимог кредиторів відповідно до затвердженого реєстру. До переліку допустимих інструментів, які можуть бути закріплені в плані, належать, зокрема: реструктуризація підприємства; перепрофілювання виробничої діяльності; закриття збиткових підрозділів; відстрочення, розстрочення чи прощення боргу (повністю або частково); виконання зобов'язань боржника третіми особами; інші способи задоволення вимог, що не суперечать КУЗПБ; ліквідація дебіторської заборгованості; реструктуризація активів у порядку, передбаченому КУЗПБ; відчуження (продаж) частини майна; виконання зобов'язань боржника його власником із покладенням на нього відповідальності за невиконання; заміщення активів із подальшим погашенням вимог кредиторів; вивільнення персоналу, який не залучається до виконання плану; залучення кредиту для виплати вихідної допомоги звільненим працівникам з пріоритетним відшкодуванням такого

кредиту за рахунок реалізації майна боржника; одержання позик і кредитів, придбання товарів у кредит; а також інші передбачені планом заходи, спрямовані на фінансове оздоровлення.

Юридичним наслідком введення санації є трансформація системи управління боржником: члени виконавчого органу (керівник) звільняються у порядку, визначеному законодавством; управління та розпорядження майном боржника переходять до керуючого санацією; повноваження органів управління юридичної особи зупиняються і передаються керуючому, за винятком тих, які прямо залишено за органами управління у затвердженому плані [137].

КУЗПБ передбачає можливість дострокового припинення санації у разі невиконання умов плану та/або поточних зобов'язань боржника. У такій ситуації господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру [59;132].

Процедурний контроль за перебігом санації забезпечується інститутом звіту керуючого санацією. Згідно зі статтею 57 КУЗПБ, не пізніше як за 15 днів до спливу строку санації, а також за наявності підстав для її припинення, керуючий зобов'язаний подати зборам кредиторів письмовий звіт і повідомити їх про дату, час і місце проведення зборів. За результатами розгляду звіту збори кредиторів ухвалюють одне з таких рішень для звернення до суду з відповідним клопотанням: про закриття провадження у справі у зв'язку з виконанням плану та відновленням платоспроможності; про припинення санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідації; про схвалення змін до плану та продовження строку санації. Якщо виникли обставини, що зумовлюють припинення процедури, збори можуть ухвалити відповідне рішення і за відсутності звіту.

У разі спливу строків санації, визначених планом, і за відсутності клопотання зборів кредиторів про їх продовження у зв'язку зі схваленням змін до плану, господарський суд зобов'язаний визнати боржника банкрутом і відкрити ліквідаційну процедуру. Таким чином, стадія санації функціонує

як інструментальне «вікно можливостей» для відновлення платоспроможності в межах чітко регламентованих процесуальних строків і під посиленням контролем кредиторського колективу та суду; її успіх залежить від реалістичності плану, належного корпоративного управління, дисципліни виконання та своєчасного процесуального реагування всіх учасників.

Суттєвим складником процедурного змісту є діяльність арбітражного керуючого, яка перебуває під адміністративним наглядом уповноважених органів та контролем суду, як обґрунтовується у наукових публікаціях П.Д. Пригузи [96, с. 283-286]. Таким чином забезпечується реалізація принципів законності, професійності, об'єктивності та прозорості у процесі управління майном боржника. Особливої ваги набувають процедури акредитації, ліцензування, атестації та контролю за діяльністю арбітражних керуючих, адже вони утворюють інституційно-процесуальне підґрунтя функціонування системи банкрутства.

Суттєвим елементом процедурного змісту адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства є діяльність арбітражного керуючого, що посідає центральне місце у системі інститутів, спрямованих на забезпечення законності, ефективності та прозорості процедури відновлення платоспроможності або ліквідації боржника. Арбітражний керуючий у правовій системі України виступає особою, яка діє на перетині приватних і публічних інтересів, забезпечуючи баланс між правами кредиторів, боржника, трудового колективу та держави [48]. Його статус, функції, повноваження та відповідальність визначені Кодексом України з процедур банкрутства, що свідчить про нормативно регламентований характер його діяльності та її тісний зв'язок із механізмом публічного управління.

Однією з ключових характеристик діяльності арбітражного керуючого є те, що вона підлягає адміністративному нагляду з боку уповноважених державних органів та процесуальному контролю суду. Така модель

побудована на принципі подвійної підзвітності, що дозволяє одночасно забезпечити незалежність арбітражного керуючого у реалізації професійних повноважень і гарантувати дотримання ним вимог законодавства, недопущення зловживань та корупційних практик. Центральним державним органом, який здійснює нагляд і регуляторний супровід діяльності арбітражних керуючих, є Міністерство юстиції України через систему органів з питань банкрутства. До його повноважень належить, зокрема, здійснення контролю за дотриманням арбітражними керуючими норм законодавства, ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих, організація підвищення кваліфікації, а також застосування заходів впливу у разі порушення ними встановлених правил.

Як обґрунтовує Т.В. Донченко, контроль з боку держави проявляється у формі моніторингу виконання професійних обов'язків, аналізу звітності та проведення перевірок, що прямо кореспондує принципам належного врядування та законності у сфері публічного управління [44, с. 125-133]. З іншого боку, діяльність арбітражного керуючого перебуває під постійним судовим контролем, що обумовлено природою конкурсного провадження як юрисдикційної процедури. Суд не лише затверджує статус арбітражного керуючого, а й здійснює контроль за його рішеннями, розглядає скарги учасників провадження, ухвалює рішення про його відсторонення у разі виявлення порушень або неефективної діяльності. Такий контроль має процесуальний характер і гарантує дотримання прав та законних інтересів усіх учасників справи.

Водночас арбітражний керуючий виконує функції, які за своєю природою є управлінськими, економічними та організаційними. Зокрема, на різних стадіях процедури банкрутства він може виступати як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор [36]. Зазначені ролі охоплюють широкий спектр повноважень, включаючи аналіз фінансового стану боржника, контроль за збереженням та ефективним використанням майна, реалізацію плану санації, продаж активів та здійснення розрахунків із

кредиторами. Отже, діяльність арбітражного керуючого має комплексний характер, що вимагає не лише високої правової підготовки, а й володіння знаннями у сфері менеджменту, фінансів, економічного аналізу та кризового управління [43].

Важливим елементом адміністрування діяльності арбітражного керуючого є механізм звітності. Арбітражний керуючий зобов'язаний надавати регулярні звіти суду та комітету кредиторів щодо вжитих заходів, фінансового стану боржника, результатів реалізації майна та інших аспектів провадження. Така вимога забезпечує прозорість і підзвітність його діяльності, створює можливість зовнішнього контролю та дозволяє оперативно реагувати на випадки неефективного управління або недобросовісної поведінки. Також КУЗПБ передбачає можливість притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності, що підкреслює його спеціальний правовий статус як суб'єкта, наділеного владними повноваженнями у приватно-правовій сфері.

Діяльність арбітражного керуючого є також суттєвим засобом реалізації державної політики у сфері неплатоспроможності. Через його дії держава фактично забезпечує реалізацію принципів економічної безпеки, захисту трудових прав, стабільності фінансового ринку та здійснення контролю за відновленням або ліквідацією суб'єктів господарювання. У цьому контексті арбітражний керуючий виступає провідником публічного інтересу, що закріплює необхідність суворого регламентування його діяльності та підвищення вимог до професійної етики і компетентності.

Таким чином, діяльність арбітражного керуючого в Україні є системоутворюючим компонентом процедурного змісту механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. Її правова природа полягає у поєднанні елементів приватної ініціативи та публічної відповідальності, що забезпечується подвійним контролем — адміністративним і судовим. Ефективність цього інституту безпосередньо

впливає на результативність процедур банкрутства, захист прав та інтересів учасників, а також на стабільність економічної системи держави загалом.

Важливим аспектом є антикорупційна спрямованість процедур, що формують механізми запобігання упередженим рішенням, зловживанням процесуальними правами та неефективному управлінню майном боржника. Адміністративний контроль, публічність процедур, встановлені строки та вимоги до розкриття інформації спрямовані на забезпечення доброчесності всіх учасників провадження.

Особливим різновидом публічного втручання у процеси банкрутства є участь контролюючих органів, до яких передусім належать органи податкової служби, а також інші державні органи нагляду (наприклад, органи фінансового контролю, аудиторської служби) в межах їх компетенції.

Контролюючі органи можуть виступати як кредитори у справах про банкрутство (коли у боржника є податковий борг або інша заборгованість перед бюджетом), а також реалізовувати спеціальні контрольні повноваження, передбачені законодавством, для захисту інтересів держави під час банкрутства підприємства.

Відповідно до податкового законодавства, податковий борг підприємства може стягуватися податковою службою в судовому порядку. Якщо податковий боржник є неплатоспроможним, податковий орган (Державна податкова служба України через свої територіальні органи) має право звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такого платника податків, за умови відповідності критеріям неплатоспроможності, встановленим КУзПБ. Таким чином, держава в особі фіскального органу може виступати конкурсним кредитором, ініціювати банкрутство і брати участь у конкурсному процесі нарівні з іншими кредиторами. Більше того, вимоги щодо сплати податків і зборів належать до переважних (привілейованих) вимог у ліквідаційній процедурі: відповідно до статті 64 КУзПБ, у черговості задоволення вимог кредиторів зобов'язання зі сплати податків віднесені до третьої черги (після забезпечених заставою та

вимог, пов'язаних із шкодою життю/здоров'ю та зарплатою), що означає, що держава як кредитор має значні шанси на погашення боргу у разі, якщо у банкрута достатньо майна. Позапланові податкові перевірки при банкрутстві. Специфічною формою адміністративного втручання є проведення фіскальними органами податкових перевірок у зв'язку з банкрутством боржника. Податковий кодекс України встановлює, що факт відкриття провадження у справі про банкрутство автоматично надає податковим органам підставу для проведення позапланової документальної перевірки платника податків [78].

Згідно з підпунктом 78.1.7 ПК України, відкриття справи про банкрутство є безумовною підставою для позапланової виїзної податкової перевірки боржника [82]. Метою такої перевірки є визначення реальної податкової заборгованості боржника, виявлення можливих порушень податкового законодавства та формування остаточних вимог податкового органу до боржника у справі про банкрутство. Практика свідчить, що податковий орган після відкриття провадження звертається до арбітражного керуючого (ліквідатора) з вимогою надати повний пакет фінансової та бухгалтерської документації боржника для проведення перевірки.

Боржник (або призначений ліквідатор) зобов'язаний забезпечити доступ податківців до документів і інформації, необхідної для перевірки [21;92]. Невиконання цього обов'язку може розцінюватися як перешкода у здійсненні контрольної функції держави. Вплив перевірок на хід банкрутства. Податкова перевірка в рамках банкрутства може вплинути на строки та порядок проведення процедури. Якщо в ході ліквідаційної процедури податковий орган вимагає провести перевірку і надати йому певні документи, це іноді стає підставою для тимчасового уповільнення ліквідації – оскільки без результатів перевірки податковий орган не може сформулювати остаточні вимоги, а суд не може закрити провадження, не впевнившись, що всі кредитори (в тому числі держава) належним чином повідомлені про можливість заявити свої вимоги. У судовій практиці

виникали спори щодо того, чи повинен господарський суд відкласти розгляд ліквідаційного звіту через не завершену податкову перевірку. Наприклад, в одній зі справ податковий орган (який не був кредитором у справі) просив суд зобов'язати ліквідатора надати документи і не закривати процедуру до завершення перевірки. Позиція Верховного Суду з цього приводу полягає в тому, що відкриття провадження про банкрутство саме по собі є підставою для податкової перевірки, і орган ДПС повинен скористатися цим правом своєчасно. Суд не зобов'язаний спеціально зупиняти ліквідаційну процедуру в очікуванні перевірки, адже це може порушити права інших кредиторів і затягнути банкрутство. Однак, якщо контролюючому органу було безпідставно відмовлено у доступі до документів, суд може вжити заходів – аж до скасування рішення про завершення банкрутства, як це сталося у згаданій справі (Верховний Суд скасував ухвалу про ліквідацію і направив справу на новий розгляд) [21].

Така ситуація підкреслює важливість балансу: з одного боку, держава має право контролювати сплату податків навіть у стані неплатоспроможності боржника; з другого – процедура банкрутства не повинна перетворюватися на заручника тривалих перевірочних дій. Інші контролюючі та правоохоронні органи. Окрім податкових органів, у процесі банкрутства можуть брати участь і інші державні органи контролю. Якщо діяльність боржника пов'язана з ліцензіями або державним наглядом (наприклад, фінансова установа, лізингова компанія, підприємство з екологічно небезпечними виробництвами), відповідні регулятори можуть долучатися до процедури в межах своєї компетенції. Наприклад, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – у випадку банкрутства професійного учасника фондового ринку[115]; Держпраці[108] – у частині контролю за виплатою зарплат при банкрутстві тощо. Зазначені органи, як правило, не є прямими учасниками справи (як сторони), але можуть надавати висновки, довідки або бути присутніми на зборах кредиторів, якщо питання стосується їх сфери.

Окремо слід зазначити роль правоохоронних органів – прокуратури, Національної поліції – у контексті банкрутства [116]. Формально вони не здійснюють «контролю» за процедурою, але Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за правопорушення, пов'язані з неплатоспроможністю (фіктивне банкрутство, доведення до банкрутства) [64]. Тому, як було розглянуто вище, арбітражний керуючий та Мін'юст України повідомляють правоохоронців про виявлені факти незаконних дій.

В межах досудових розслідувань поліція чи прокуратура можуть витребувати у ліквідатора документи, опитувати учасників процедури, щоб притягти до відповідальності винних осіб (наприклад, керівників боржника, які довели підприємство до банкрутства), що є своєрідним адміністративно-правовим супроводом процедури банкрутства, який забезпечує реалізацію принципу невідворотності покарання за правопорушення у сфері економіки.

Прокуратура також здійснює нагляд за законністю у сфері банкрутства в межах визначених повноважень [119]. До реформ 2016 року прокуратура мала ширші наглядові функції, нині ж її роль зосереджена на представництві інтересів держави в суді у виключних випадках. У процедурах банкрутства прокуратура може вступати, якщо порушуються інтереси держави (наприклад, при банкрутстві підприємств з державною часткою, при наявності ознак злочину) [83]. Вона може вносити прокурорські подання, оскаржувати неправомірні ухвали суду, якщо вважає, що вони суперечать закону. Хоча такі випадки нечасті, сама можливість участі прокуратури, як обґрунтовує С.В. Подкопаєв, дисциплінує учасників і є елементом публічно-правового механізму захисту законності [83, с. 39;94].

Таким чином, контролюючі органи інтегровані в процедуру банкрутства як носії публічних інтересів – фіскальних, регуляторних, правоохоронних. Їх участь допомагає державі забезпечити, щоби банкрутство не стало прикриттям для ухилення від податків чи інших обов'язкових платежів, а також щоб у ході процедур дотримувалися вимоги закону. Усі такі органи діють у рамках, окреслених спеціальним

законодавством (ПК України, закони про відповідні органи), і їх втручання має чітко визначений процедурний характер – як-от проведення перевірки, подання заяви про вимоги, видача припису тощо. Це доповнює комплексний адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері банкрутства, додаючи до нього компонент фінансового та контрольного нагляду [14].

Процедурний зміст адміністративно-правового механізму реалізації банкрутства також включає інформаційно-реєстраційні процеси, зокрема формування та ведення Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство, а також забезпечення електронної взаємодії між суб'єктами процедур. Такі механізми мають значення для своєчасного контролю за динамікою процедур та недопущення ухилення від виконання зобов'язань.

Узагальнюючи, слід відзначити, що процедурний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації банкрутства забезпечує системність, послідовність і прозорість усіх дій, спрямованих на відновлення платоспроможності боржника, захист інтересів кредиторів і держави, запобігання економічним зловживанням і формування належного економічного порядку. Саме процедурна визначеність і нормативне закріплення послідовності дій є гарантіями ефективності механізму банкрутства як інструменту державної економічної політики та складника системи забезпечення економічної безпеки України.

У 2023 році у зв'язку із воєнним станом в Україні постала необхідність переглянути ряд процедурних аспектів у сфері здійснення публічного управління із запобігання банкрутства та відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання.

Так, було ухвалено Закон України від 20 березня 2023 року № 2971-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [105], де було передбачено запровадження автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» як «сукупності програмно-технічних і

телекомунікаційних засобів, що забезпечують збирання, зберігання, облік, пошук, узагальнення, надання відомостей про хід провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) та фінансово-економічні показники боржника, формування Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, функціонування електронного кабінету арбітражного керуючого та захист від несанкціонованого доступу». Чинним законодавством України встановлюється, що право доступу до інформації про боржника, що міститься у закритій частині Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), мають конкурсні кредитори, забезпечені кредитори, інвестори, а також поточні кредитори (з моменту прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом) у порядку, визначеному державним органом з питань банкрутства [105].

Наказом Міністерства юстиції України «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України щодо впровадження автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» від 13 листопада 2023 р. № 3918/5 впровадження автоматизованої системи відтерміновано до 01 червня 2024 року [106;1].

Іншим Законом України, який необхідно виокремити став Закон України від 29 липня 2023 року № 2911-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [104].

Закон України від 29 липня 2023 року № 2911-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [104] установлює комплекс тимчасових положень, що діятимуть у період воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення або скасування. Норми Закон України від 29 липня 2023 року № 2911-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань

провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [104] забезпечують можливість дистанційного проведення зборів і засідань комітету кредиторів у форматі відеоконференцій та шляхом опитування; звільняють арбітражних керуючих від дисциплінарної відповідальності за невиконання обов'язків, передбачених КУЗПБ, якщо їх виконання є об'єктивно неможливим унаслідок бойових дій за місцезнаходженням боржника, кредитора, майна боржника, офісу або місця проживання чи перебування арбітражного керуючого; надають суду право продовжувати окремі процесуальні строки, зокрема щодо проведення попереднього засідання, оскарження правочинів боржника, дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, публікації оголошень про аукціони, виконання планів санації чи реструктуризації та тривалості процедур розпорядження майном, ліквідації, реструктуризації і погашення боргів [152].

Крім того, передбачається зупинення нарахування відсотків за реструктуризованими зобов'язаннями боржника та ненарахування штрафних санкцій у разі їх невиконання; можливість відкриття провадження у справі про банкрутство без авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду; проведення обов'язкової оцінки шкоди та/або збитків, завданих боржнику внаслідок збройної агресії проти України, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [57].

Закон України від 29 липня 2023 року № 2911-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [104] також тимчасово виключає застосування солідарної відповідальності до органів управління боржника за частиною шостою статті 34 КУЗПБ, якщо невжиття заходів зі звернення до суду було спричинене обставинами збройної агресії, зокрема перебуванням єдиного майнового комплексу на територіях бойових дій або тимчасово окупованих рф територіях. Окремо встановлено підстави для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо боржник до підготовчого засідання доведе включення до

електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних оборонних контрактів і наявність чинного контракту із державним замовником у сфері оборони, або якщо вимоги кредитора не були задоволені саме внаслідок агресії, у тому числі через розташування єдиного майнового комплексу на територіях бойових дій чи тимчасової окупації [15].

Поряд із тим Закон України від 29 липня 2023 року № 2911-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [104] містить положення постійної дії, серед яких – розширення повноважень розпорядника майна. Під час процедури розпорядження майном боржник зобов'язаний забезпечити цьому учасникові безпосередній доступ до інформації, що зберігається у базах даних, якими користуються посадові особи для ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку і формування відповідної звітності, або надати можливість іншим способом ознайомитися з такою інформацією з опцією друку та/або копіювання необхідних документів.

Зміни до КУзПБ коригують і касаційне оскарження. З урахуванням загального правила про непідсудність у касаційному порядку постанов апеляційного господарського суду, прийнятих за результатами перегляду судових рішень, розширено перелік винятків. Відтепер можуть бути оскаржені ухвали попереднього засідання; ухвали за підсумками розгляду грошових вимог кредиторів, поданих із пропуском установленого строку; постанови про визнання боржника банкрутом із введенням процедури погашення боргів; а також рішення, прийняті за результатами розгляду заяв у межах провадження у справі про банкрутство. Практика Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (ухвала від 14 червня 2023 року у справі № 910/4685/20) наголошує на вичерпності такого переліку, що унеможлиблює касаційне провадження за іншими категоріями рішень [146].

Закон України від 29 липня 2023 року № 2911-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та

застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану»[104] доповнив КУзПБ нормою про незмінність територіальної підсудності у випадку, якщо боржник змінив зареєстроване місцезнаходження або місце проживання після подання заяви кредитором чи боржником. Зазначене положення кореспондує з підходом КГС ВС, висловленим у постанові від 3 лютого 2021 року у справі № 917/1759/19, і спрямоване на запобігання зловживанням, пов'язаним зі штучною зміною підсудності [93].

З метою дотримання розумних строків розгляду спорів, стороною в яких є боржник, такі заяви в межах справи про банкрутство розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження. Водночас позивач може обґрунтовано клопотати про застосування загального позовного провадження; у разі задоволення клопотання суд відображає це в ухвалі про відкриття провадження.

Оптимізації процесу сприяє також унормування порядку та строків пересилання матеріалів до апеляційної і касаційної інстанцій. Матеріали передаються в частині, витребуваній ухвалою відповідного суду, із правом цього суду за власною ініціативою витребувати справу повністю. У суді першої інстанції мають залишатися належним чином засвідчені копії матеріалів для безперервності провадження. Винятком є матеріали спорів за участю боржника, які направляються до вищих інстанцій у повному обсязі, із залишенням засвідчених копій у суді першої інстанції [20].

У випадку подання двох або більше заяв кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд призначає їх до розгляду в одному засіданні. За результатами розгляду провадження відкривається за першою поданою заявою, якщо вона відповідає вимогам КУзПБ, а інші заяви залишаються без розгляду. Водночас таке залишення не перешкоджає в подальшому зверненню відповідного кредитора як конкурсного з грошовими вимогами до боржника [187].

Суттєвих змін зазнав і інститут субсидіарної відповідальності. До кола осіб, на яких може бути покладено додаткову відповідальність за

зобов'язаннями боржника у разі недостатності його майна, поряд із засновниками, учасниками, акціонерами та іншими особами, що мають вирішальний вплив на дії боржника, віднесено осіб, які вчинили чи погодили правочини або майнові дії, визначені статтею 42 КУзПБ, які згодом визнані судом недійсними або спростованими [59]. Відповідальність таких осіб обмежується розміром збитків, завданих боржнику відповідними діями.

Новелою є також закріплення мирової угоди як підстави для закриття провадження у справі про банкрутство. Відповідно до змін, провадження може бути припинено на будь-якій стадії, як до, так і після визнання боржника банкрутом, за умови укладення мирової угоди між боржником та кредиторами відповідно до статті 192 Господарського процесуального кодексу України [29].

Законодавець передбачив можливість введення процедури санації вже після визнання боржника банкрутом. За клопотанням зборів кредиторів або ліквідатора суд може ухвалити рішення про перехід до санації за наявності схваленого плану; у випадку відмови суду продовжується ліквідаційна процедура, що не виключає повторного звернення з аналогічним клопотанням у майбутньому [165].

Для вирішення проблем, пов'язаних із неможливістю виявити майнові активи на тимчасово окупованих територіях, КУзПБ запроваджує механізм поновлення провадження у справі у разі подальшого виявлення майна банкрута. Ліквідатор може окремо відобразити невиявлені активи у ліквідаційному балансі та подати його як такий, що засвідчує відсутність майна; у разі виявлення достатніх активів після закриття справи суд за клопотанням учасника може поновити провадження. Якщо поновлення не відбулося, майно за рішенням суду переходить у власність відповідної територіальної громади або держави – залежно від форми власності боржника.

Узагальнюючи викладене, варто зазначити, що зміни до законодавства, які набули чинності у 2023 році, покликані усунути наявні колізії в

положеннях Кодексу України з процедур банкрутства, забезпечити уніфікований підхід до їх тлумачення та сприяти підвищенню ефективності, спрощенню й цифровізації процедур банкрутства.

Необхідним є оновлення й удосконалення законодавчої бази з урахуванням міжнародних практик, а також формування системи превентивних механізмів фінансового оздоровлення. Адміністративно-правове регулювання має спрямовуватися на формування ефективного механізму управління кризами, забезпечення координації між органами державної влади, судовою системою, фінансовими установами та бізнес-середовищем. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності процедур санації та запобіганню банкрутству, а також загальному зміцненню економічної стабільності держави [45].

Особливу роль в адміністративно-правовому механізмі банкрутства відіграють органи примусового виконання – державна виконавча служба та приватні виконавці [101]. Хоча під час провадження у справі про банкрутство індивідуальні виконавчі дії щодо боржника загалом призупинені (через дію мораторію), взаємодія між процедурою банкрутства та виконавчим провадженням потребує чіткого правового регулювання [51]. Законодавство України містить комплекс норм, які узгоджують ці дві сфери, запобігаючи конфлікту юрисдикцій між господарським судом і виконавцями. Мораторій на задоволення вимог кредиторів. Відповідно до статті 41 КУзПБ, з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, що означає, що всі заходи примусового виконання судових та інших рішень щодо майнових стягнень з боржника мають бути зупинені. Така норма спрямована на унеможливлення ситуації, коли окремі кредитори отримують задоволення своїх вимог поза процедурою банкрутства, порушуючи принцип рівності кредиторів. Положення КУзПБ про мораторій кореспондуються зі спеціальними нормами Закону України «Про виконавче провадження». Зокрема, пункт 4 частини 1 статті 34 цього Закону передбачає, що виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій у разі

відкриття господарським судом провадження у справі про банкрутство боржника, якщо законом передбачено мораторій на задоволення вимог стягувачів [79].

Таким чином, державні та приватні виконавці зобов'язані негайно реагувати на факт порушення справи про банкрутство: після отримання повідомлення від господарського суду про відкриття провадження всі активні виконавчі провадження щодо боржника зупиняються, а нові не можуть бути розпочаті [147]. Важливо підкреслити, що комунікація між господарським судом і органами виконання є обов'язковою частиною процедури. Господарський суд, відкриваючи справу про банкрутство, надсилає ухвалу про відкриття провадження відповідному органу Державної виконавчої служби або приватному виконавцю, в провадженні у якого перебувають виконавчі документи щодо цього боржника, що запускає адміністративний механізм зупинення примусових дій: виконавець виносить постанову про зупинення виконавчого провадження. Відтак усі арешти активів боржника, раніше накладені виконавцем, зберігаються, але їх реалізація припиняється; нові арешти і стягнення не застосовуються. Виняток становлять лише ті випадки, коли виконавче провадження вже на стадії завершення – як зазначено в чинному законодавстві України, якщо провадження перебуває на стадії розподілу вже стягнутих коштів, виконавець може не зупиняти ці дії.

Таке застереження запобігає втраті часу та ресурсів, коли фактично стягнуті суми можуть бути розподілені кредиторам (хоча зазвичай після відкриття справи ці кошти мають передаватися в конкурсну масу банкрута). Закриття виконавчих проваджень у разі банкрутства. Після завершення процедури банкрутства, коли боржника-юридичну особу ліквідовано, виникає питання про закінчення відповідних виконавчих проваджень. Закон «Про виконавче провадження» містить норму (п. 8 ч. 1 ст. 39, у попередній редакції – п. 9 ч. 1 ст. 49 старої редакції) про закінчення виконавчого провадження у разі ліквідації боржника-юрособи. Виконавець, отримавши ухвалу господарського суду про ліквідацію банкрута, закриває провадження,

а накладені арешти з майна знімаються. Водночас усі вимоги кредиторів, не задоволені у процесі банкрутства, вважаються погашеними (крім деяких зобов'язань, що не припиняються за законом – наприклад, зобов'язань щодо відшкодування шкоди життю та здоров'ю, аліментів тощо, які, утім, зазвичай не ліквідуються через специфіку боржника-юрособи). Варто зауважити, що процедура банкрутства превалює над індивідуальним примусовим виконанням[2]. Як наголошують фахівці, Кодекс з процедур банкрутства має вищу юридичну силу у питаннях неплатоспроможності порівняно із загальними нормами про виконавче провадження, що проявляється в тому, що будь-які спроби стягнення боргів поза межами справи про банкрутство після відкриття провадження є неправомірними.

Отже, державні виконавці та приватні виконавці зобов'язані діяти у тісній координації з господарським судом і арбітражним керуючим. Наприклад, майно боржника, що було арештоване виконавцем до банкрутства, реалізується вже в межах ліквідаційної процедури під керівництвом арбітражного керуючого, а не шляхом виконавчих торгів. Виконавець може передати арбітражному керуючому матеріали щодо опису і арешту майна, щоб забезпечити його включення до ліквідаційної маси. Таким чином, функція примусового виконання трансформується: замість індивідуального стягнення – колективне задоволення вимог у банкрутстві. Значення координації з виконавчою службою. Належна взаємодія між процедурою банкрутства та виконавчим провадженням є важливою для забезпечення балансу інтересів кредиторів і боржника. Якщо б не існувало механізму автоматичного зупинення виконавчих дій, найактивніші кредитори могли б отримати перевагу, стягнувши борги раніше за інших, що суперечило б принципам конкурсного процесу.

Через це чинне законодавство України вибудувало чіткий процесуальний протокол дій: суд – виконавець – арбітражний керуючий. Цей протокол гарантує, що з моменту втручання суду (порушення справи про банкрутство) вся розпорядницька влада щодо майна боржника

концентрується в межах судової процедури. Виконавці, по суті, підпорядковуються вимогам процесу банкрутства: вони не мають дискреції продовжувати стягнення, окрім встановлених випадків, і повинні чекати результатів банкрутства. Лише після закінчення процедури, залежно від її наслідків (ліквідація боржника чи відновлення його платоспроможності), виконавці здійснюють відповідні завершальні дії (закриття виконавчих проваджень або їх поновлення, якщо боржник вийшов з банкрутства і відновив діяльність). Таким чином, органи примусового виконання є невід'ємною частиною адміністративно-правового механізму у сфері банкрутства, хоча їх роль здебільшого пасивна під час конкурсного процесу. Вони забезпечують дотримання режиму мораторію та виконують рішення господарського суду, діючи в інтересах впорядкованого та справедливого задоволення вимог усіх кредиторів відповідно до пріоритетів, встановлених КУЗПБ. Координована робота судів та виконавців підвищує ефективність реалізації процедур банкрутства і зміцнює правопорядок у питаннях неплатоспроможності.

Розглянувши повноваження основних суб'єктів публічної влади в сфері банкрутства, доцільно виділити ключові адміністративно-процедурні елементи державного втручання у реалізацію процедури банкрутства. До них належать: нагляд і контроль з боку уповноважених органів, реєстраційні та інформаційні процедури, а також спеціальні провадження щодо суб'єктів, які здійснюють функції у процедурі банкрутства (зокрема арбітражних керуючих). Усі ці елементи забезпечують структурованість, прозорість і законність процедури банкрутства, виступаючи механізмами адміністративного впливу на перебіг судового процесу про неплатоспроможність.

Адміністративний нагляд у сфері банкрутства реалізується переважно через функції Міністерства юстиції та його органів, що були детально розглянуті вище. Процедури контролю за діяльністю арбітражних керуючих мають встановлений порядок і періодичність. Після затвердження Порядку

№ 3928/5 від 2019 р. контроль здійснюється у формі перевірок (планових – раз на певний період, і позапланових – за наявності підстав, наприклад, скарги кредитора чи ухвали суду). Перевірка проводиться комісією або уповноваженою особою Мін'юсту України, про її початок повідомляється арбітражному керуючому, і той зобов'язаний надати доступ до документів та інформації [31].

Результати перевірки оформлюються актом. Якщо акт містить висновок про порушення, то відповідно до наказу Мін'юсту України № 3928/5, структурний підрозділ Мін'юсту України з питань банкрутства готує подання до Дисциплінарної комісії про притягнення арбітражного керуючого до відповідальності.

Сама процедура розгляду у Дисциплінарній комісії також чітко регламентована: визначені строки розгляду, право арбітражного керуючого на пояснення, порядок прийняття рішення. Наказом Мін'юсту України № 2993/5 від 25.09.2019 року затверджено Положення про Дисциплінарну комісію, яке детально описує ці кроки. Таким чином, в межах адміністративного нагляду існує двоступенева процедура: контрольна перевірка – дисциплінарне провадження, що забезпечує реалізацію принципу невідворотності відповідальності та підзвітності арбітражних керуючих перед державою. 2. Реєстраційні та інформаційні дії. Державне регулювання процесу банкрутства включає низку обов'язкових реєстраційних процедур, що мають адміністративний характер. По-перше, це вже згадане ведення Єдиного реєстру боржників. Згідно з КУЗПБ, відомості про кожне відкриття справи про банкрутство оперативно вносяться до цього реєстру (автоматизована система «Банкрутство та неплатоспроможність»).

Арбітражний керуючий, призначений у справі, зобов'язаний подати необхідні дані до реєстру протягом встановленого строку. Реєстр боржників виконує функцію публічного сповіщення: інформація з нього є у відкритому доступі і фактично замінює обов'язкове раніше офіційне опублікування оголошення про порушення справи. По-друге, відповідно до вимог

законодавства, арбітражний керуючий зобов'язаний здійснити державну реєстрацію певних фактів, пов'язаних з процедурою. Так, якщо вводиться санація боржника – до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та ФОП вноситься запис про перебування підприємства в процедурі санації; якщо укладено мирову угоду – також робиться відповідна відмітка; а після ліквідації – реєстратор вносить запис про припинення юрособи. Ці дії хоча і здійснюються державним реєстратором, ініціюються і забезпечуються арбітражним керуючим (який подає документи про рішення суду).

Отже, реєстраційні процедури інтегровані в конкурсну процедуру і є її невід'ємною частиною, що гарантує юридичну визначеність статусу боржника на кожному етапі. Інформаційна прозорість процедури підтримується також вимогами до арбітражних керуючих публікувати певну інформацію. Наприклад, арбітражний керуючий повинен повідомляти через офіційні електронні майданчики про проведення аукціонів з продажу майна банкрута, про збори кредиторів тощо. Це регламентується підзаконними актами (Накази Мін'юсту про порядок продажу майна в банкрутстві та ін.). Такі інформаційні повідомлення мають публічно-правову природу і спрямовані на захист інтересів кредиторів, інвесторів та інших учасників.

Окремо варто згадати адміністративні процедури, пов'язані з допуском до професії та припиненням діяльності арбітражних керуючих [47]. Допуск реалізується через процедуру складання кваліфікаційного іспиту (організованого Кваліфікаційною комісією) та видачі свідоцтва Мін'юстом України. Зазначена процедура аналогічна ліцензуванню діяльності, хоча за формою є наданням права шляхом видачі свідоцтва. Кандидат повинен відповідати вимогам (вища освіта, стаж, проходження навчання), успішно скласти іспит і тільки тоді включається до Єдиного реєстру арбітражних керуючих. Свідоцтво може бути анульовано як дисциплінарне стягнення або за заявою самого керуючого про припинення діяльності. Ведення реєстру арбітражних керуючих – також адміністративна функція Мін'юсту України, яка забезпечує актуальність списку осіб, що мають право виконувати

відповідні повноваження у процедурах банкрутства. Крім того, адміністративно-процедурні елементи включають взаємодію держави із саморегулювальною організацією арбітражних керуючих (СРО).

Розглянувши усі вищезазначені аспекти, можна констатувати, що національне законодавство України створило розгалужений адміністративно-правовий механізм, який супроводжує та підтримує процедури банкрутства. Міністерство юстиції через свої нормативні та організаційні важелі, господарські суди через судовий контроль, виконавча служба через забезпечення мораторію, податкові та інші контролюючі органи через фінансовий нагляд – усі вони інтегровані у спільну систему, що забезпечує публічне управління процедурою банкрутства. Такий підхід відповідає принципам правової держави: банкрутство, будучи інструментом оздоровлення економіки та очищення ринку від неефективних суб'єктів, відбувається під егідою закону і контролем держави, що не лише охороняє права приватних осіб, але й оберігає публічний інтерес та суспільне благо, що забезпечує баланс між свободою підприємництва і необхідністю державного впливу у критичних ситуаціях неплатоспроможності, що в підсумку сприяє стабільності та прогнозованості господарського обороту.

2.3 Зарубіжний досвід реалізації адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства

Законодавство кожної держави як форма вираження норм права через процес нормотворення є складником будь-якої правової системи. Правова система – складне, багатопланове явище, що охоплює комплекс елементів і справляє нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини. Попри спільність мети, завдань і певних функцій окремих елементів, це не свідчить про їх однорідність чи ідентичність. Правова система кожного суспільства

відображає його соціально-економічну, політичну та культурну специфіку і, відповідно, формує національну правову систему.

У компаративістській традиції правові системи світу зазвичай групують у правові «сім'ї», виходячи не стільки з різноманіття самих норм, скільки зі способів їх вироблення, систематизації та тлумачення. Поширеним є поділ на романо-германську правову сім'ю, сім'ю загального (англосаксонського) права та соціалістичну правову сім'ю. В іншій, близькій за логікою типології, виокремлюють чотири базові масиви національних систем: романо-германське право; англосаксонське загальне право; релігійно-общинні системи країн Азії й Африки; а також заідеологізовані системи в умовах авторитарних режимів. У вітчизняній літературі відсутній єдиний підхід до класифікації, однак для цілей цього дослідження доцільно орієнтуватися на таку узагальнену схему:

- романо-германський тип (типово: Франція, Бельгія, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Нідерланди);
 - англо-американський тип (Англія, США, Канада, Австралія);
 - змішаний тип (Данія, Швеція, Норвегія, Аргентина);
 - релігійно-традиційний тип (зокрема Індія, Китай, Японія)
- [10;133;140].

З огляду на предмет дослідження – особливості правового регулювання неплатоспроможності – важливо враховувати не лише належність держав до певної правової сім'ї, а й специфіку самого законодавства про банкрутство. Йдеться про його мету, спрямованість норм, баланс інтересів кредиторів і боржника тощо. Належність країни до певної правової сім'ї не гарантує збігу підходів до завдань і ключових елементів регулювання відносин у сфері здійснення процедур банкрутства: у межах однієї сім'ї можливі істотні відмінності в моделях управління боржником і пріоритетах правозастосування.

Законодавство про неспроможність може мати реабілітаційну спрямованість: воно орієнтується на фінансове оздоровлення боржника,

задоволення вимог кредиторів і запобігання ліквідації. За такої моделі ліквідація допускається лише після застосування всіх передбачених законом процедур відновлення платоспроможності та за умови їхньої неефективності. Існує й інша конфігурація, коли пріоритет реабілітаційним механізмам не надається: у разі неплатоспроможності переважають інтереси кредиторів, що веде до ліквідації боржника для погашення заборгованості без надання можливості відновити фінансовий стан.

Виходячи з цього, у спеціальній літературі пропонуються різні підходи до класифікації систем (моделей) конкурсного законодавства за критерієм його спрямованості. Т.Д. Стасюк підкреслює, що «система законодавства банкрутство конкретної держави може бути направлена на надання певної підтримки тій чи іншій стороні – боржнику або кредиторам» [135], і вирізняє п'ять моделей: про-боржникову, помірно про-боржникову, нейтральну, помірно про-кредиторську та радикально про-кредиторську [135]. Подібні висновки щодо спектра моделей і балансу інтересів подано у працях таких вчених, як Ю.Ю. Бакай, Т.В. Курман, О.П. Меше, В.В. Панченко, М.Ю. Покальчук, Н.П. Тищенко, В.П. Станіславський, О.М. Туєва [72]. Розглядаючи режими правового регулювання неспроможності у різних правових системах, О. М. Бірюков пропонує як базовий критерій завдання, яке ставить законодавець, що дозволяє виділити два головні режими – про-боржниковий і про-кредиторський [8]. Доречною є й позиція В. В. Джуня: градація національних моделей визначається рівнем обмежень і заборон щодо розпорядження майновими активами неплатоспроможного боржника; мінімальні обмеження властиві максимально про-кредиторському режиму, тоді як максимальні – максимально про-боржниковому [33].

Спираючись на наведені вище напрацювання, доцільно детальніше проаналізувати правове регулювання управління боржником у процедурі банкрутства в різних країнах. Враховуючи наукові підходи до класифікації й типологізації як правових систем загалом, так і систем (моделей) законодавства про банкрутство зокрема, оптимальним виглядає аналіз крізь

призму типології сучасних правових сімей. Такий підхід дозволяє порівнювати держави, що демонструють подібні уявлення про правові явища та механізми регулювання.

Серед держав романо-германського типу показовими є Нідерланди та Бельгія. Правове регулювання здійснюється спеціальним актом – Законом про банкрутство (Faillissementswet) 1893 року. Справи розглядають окружні суди за місцезнаходженням боржника; із заявою можуть звернутися боржник, кредитор або прокурор. Спеціального державного органу, що контролював би діяльність призначених керуючих чи перебіг процедури, не існує. Кредитор, ініціюючи провадження, має довести наявність невиконаного грошового зобов'язання боржника. Чинне законодавство передбачає три різновиди процедур: банкрутство юридичних та фізичних осіб; попереднє або остаточне зупинення платежів; а також реструктуризацію боргу фізичних осіб [178].

Суд здійснює нагляд за перебігом справи та призначає суддю-наглядача, який уповноважений допитувати свідків, постановляти про проведення експертиз (зокрема бухгалтерських), ініціювати перед судом питання про затримання боржника або члена його правління у разі відмови співпрацювати; крім того, окружний суд призначає конкурсного (довірчого) керуючого для управління майновою масою боржника під контролем суду [23]. Керуючий обов'язково має бути юристом і членом Асоціації юристів Нідерландів, розпоряджається активами лише за попереднім погодженням із суддею-наглядачем і звітує про свої дії. За процедурою зупинення платежів органи управління боржника формально зберігаються, але керівник може діяти лише за погодженням із призначеним судом керуючим; у разі ігнорування цієї вимоги директор може бути притягнутий до відповідальності [184]. У власне процедурі банкрутства додатково призначаються куратор (ресивер, керуючий активами) та суддя-наглядач, а з моменту відкриття провадження боржник втрачає контроль над активами. Куратор може нести цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

У Бельгії триває реформування законодавства про банкрутство. Починаючи з 1851 року відповідні відносини регулював Закон про банкрутство прокредиторської спрямованості, який майже не містив інструментів відновлення платоспроможності й переважно захищав інтереси кредиторів. У 1997 році було прийнято два нові акти – новий Закон про банкрутство, що замінив попередній, і Закон про конкордат. Перший сутнісно повторив більшість норм свого попередника, запровадивши ключову новелу – концепцію «свіжого старту» (fresh start), за якою боржник, що зазнав фінансових труднощів, може бути звільнений від боргів; з 2002 року цей підхід поширено й на фізичних осіб. Натомість Закон про конкордат став осердям реформи, адже, на відміну від ліквідаційної логіки закону про банкрутство, спрямовував процедуру на подолання неплатоспроможності. Відтоді законодавство закріпило дві паралельні процедури – конкордат і банкрутство, справи щодо яких віднесено до юрисдикції комерційних судів. Конкордат передбачав набір засобів відновлення фінансового стану боржника та обов’язковий план реорганізації, що затверджувався судом після схвалення більшістю кредиторів. Процедура здійснювалася під судовим контролем: призначався наглядовий суддя з правом залучати одного чи кількох адміністраторів; водночас наглядовий суддя не ухвалював рішень щодо боржника й не давав йому обов’язкових вказівок [184]. Адміністратори звітували суду, допомагали формувати план реорганізації та здійснювали нагляд за менеджментом боржника, однак повноваження на управління не перебирали: операційне управління в межах конкордату залишалося за чинними органами боржника. Спеціального державного органу з питань банкрутства у Бельгії немає – його функції виконує прокуратура. Формальних кваліфікаційних вимог до адміністраторів майже не встановлено: зазвичай це юристи або бухгалтери за умови відсутності конфлікту інтересів і наявності досвіду корпоративного управління.

Водночас конкордат не виправдав очікувань щодо подолання неплатоспроможності: надані ним можливості реорганізації виявилися

недостатніми [177]. У 2009 році ухвалено Закон про безперервність бізнесу, яким запроваджено новий різновид провадження – судову реорганізацію, орієнтовану на модель «боржник у володінні» (debtor in possession) та натхнену реформами сусідніх країн і практикою США [177]. Мета цієї процедури – за судового нагляду забезпечити безперервність усього бізнесу боржника або його частини; провадження відкривається лише за наявності загрози безперервності в коротко- чи довгостроковій перспективі [184]. Разом із тим збережено низку положень колишнього конкордату: управління до моменту мирного врегулювання чи затвердження плану реорганізації здійснюють органи боржника; план підлягає голосуванню кредиторів; вимоги до адміністратора у судовій реорганізації здебільшого ідентичні. Процедуру відкривають на шість місяців із можливістю дворазового продовження ще по шість місяців. Відповідальність за активи в межах реорганізації покладається на самого боржника; якщо ж виникає загроза безперервності, суд призначає адміністратора й відсторонює керівні органи. На період реорганізації вводиться шестимісячний мораторій на виконання зобов'язань, при цьому боржник може продовжувати діяльність; відкриття справи про банкрутство протягом дії мораторію виключається. Кредитори, своєю чергою, можуть: клопотати про призначення тимчасового адміністратора у разі очевидного невиконання зобов'язань; вимагати дострокового припинення реорганізації, якщо боржник явно не може продовжувати діяльність або подав неповну/недостовірну інформацію; домагатися анулювання плану реорганізації у разі його неналежного виконання [181].

У бельгійському праві процедура банкрутства має ліквідаційний характер і не трансформується в реорганізацію. Можлива ситуація, коли боржник відповідає критеріям відкриття банкрутства (стале припинення виплат), але до моменту відкриття судом банкрутства подає заяву про судову реорганізацію з метою збереження безперервності бізнесу [184]. Ініціювати відповідні провадження можуть боржник, кредитор або прокурор. Після

відкриття банкрутства з числа суддів комерційного суду визначається суддя-наглядач, який контролює реалізацію активів і розрахунки з кредиторами, не втручаючись у діяльність ліквідатора та не здійснюючи безпосереднього управління. Управлінські повноваження переходять до керуючого (ліквідатора), призначеного судом, який не повинен мати заінтересованості. На відміну від реорганізації, у банкрутстві керуючим може бути лише адвокат зі списку комерційного суду, зареєстрований у Бельгійській колегії адвокатів і з практичними навичками ліквідаційних процедур; у великих справах, з урахуванням особливостей, суд може призначити й незареєстровану особу, наприклад бухгалтера [168].

З травня 2018 року Закон про банкрутство та Закон про безперервність бізнесу інкорпоровано до Книги XX Кодексу економічного права; її положення застосовуються до процедур реорганізації та банкрутства, відкритих із 1 травня 2018 року. Суттєвих змін до механіки проваджень не внесено, але істотно розширено відповідальність керівника боржника: у разі банкрутства директор/менеджери можуть нести повну або часткову відповідальність за зобов'язання, якщо: до неплатоспроможності вони знали або мали знати про відсутність реальної перспективи підтримати підприємство чи уникнути банкрутства; на той момент відповідна особа виконувала функції директора; від того моменту вона не діяла з розумною обачністю, як діяв би добросовісний і обережний директор в аналогічних умовах [167]. Це правило не поширюється на малі некомерційні організації, міжнародні некомерційні організації та фонди. Показовим у практичному вимірі є й покладення в реорганізаційній процедурі відповідальності за активи на органи управління боржника, оскільки повноваження останніх не переходять до керуючого [54].

Серед представників змішаного типу правових систем доцільно розглянути правове регулювання та порядок управління боржником у процедурах банкрутства у Фінляндії та Норвегії, адже ці країни входять до першої десятки держав, що найефективніше розв'язують проблему

неплатоспроможності. Законодавство про банкрутство цих держав характеризується помірно прокредиторською спрямованістю. Для таких юрисдикцій притаманний баланс між інтересами кредиторів і необхідністю збереження життєздатних підприємств [63]. О.С. Копитова та А. А. Шелепа підкреслюють, що якщо існує можливість вигідно реалізувати діючий бізнес цілком, а не розпродавати його частинами, перевага надається збереженню підприємства, причому кошти від реалізації спрямовуються на задоволення вимог кредиторів [63].

У Фінляндії регулювання процедур у сфері банкрутства здійснюється двома актами – Законом про санацію 1993 року та Законом про банкрутство 2004 року, а справи розглядають районні суди. Обидві процедури відкриваються за місцезнаходженням боржника. Санація у фінському праві розглядається як окреме, реабілітаційне провадження, спрямоване на подолання неплатоспроможності підприємства. На відміну від української моделі, вона здійснюється окремо від процедури банкрутства. Ініціаторами можуть бути як боржник, так і кредитор, за умови прострочення виконання зобов'язань. Санація вводиться ухвалою суду за наявності підтримки не менш як двох кредиторів, чиї вимоги становлять принаймні 1/5 загальної заборгованості боржника. Відкриття процедури унеможливорює порушення справи про банкрутство щодо цього боржника. Органи управління зберігають повноваження, проте суд обов'язково призначає керуючого, який контролює перебіг санації. План санації готує керуючий та подає на затвердження суду.

Закон про банкрутство Фінляндії регулює ліквідацію боржника та задоволення вимог кредиторів. Провадження може бути відкрито за заявою боржника або кредитора. Після його порушення боржник втрачає право розпоряджатися своїм майном, а суд призначає ліквідатора. Як правило, ліквідаторами виступають юристи (адвокати), що не представляють інтересів жодної зі сторін. Збори кредиторів функціонують паралельно з діяльністю ліквідатора, не втручаючись у його повноваження; боржник має право брати в них участь. Якщо утворюється комітет кредиторів, він здійснює контроль

за діяльністю ліквідатора та сприяє йому. Боржник зобов'язаний надавати ліквідатору всю необхідну інформацію. Ліквідатор повідомляє кредиторів про відкриття процедури, формує перелік вимог і подає його до суду. Крім того, він визначає контрольну дату, до якої кредитори мають заявити свої вимоги. [6].

Варто наголосити, що повноваження фінського керуючого ліквідацією загалом корелюють із компетенцією ліквідатора в українській процедурі банкрутства: він управляє конкурсною масою, забезпечує збереження та реалізацію активів, розглядає вимоги кредиторів і здійснює з ними розрахунки; водночас за його діяльністю здійснює нагляд конкурсний уповноважений, який діє від імені Міністерства юстиції.

У Норвегії сферу неплатоспроможності регламентує Закон про банкрутство 1984 року, який передбачає дві процедури: врегулювання заборгованості шляхом переговорів і ліквідацію. У першому випадку погашення вимог кредиторів відбувається за погодженням із ними планом; у разі його невиконання кредитори можуть звернутися до суду із заявою про відкриття справи про банкрутство, що запускає ліквідаційну процедуру. Ліквідація спрямована на реалізацію активів боржника та припинення діяльності. Справи щодо врегулювання заборгованості та банкрутства розглядають окружні суди за місцезнаходженням боржника; ініціювати провадження може як кредитор, так і сам боржник. Суд також вирішує пов'язані спори (податкові, трудові) та здійснює контроль за перебігом процедури й управлінням майном через заслуховування звітів адміністратора. В обох видах проваджень суд призначає адміністратора (довірчого керуючого), визначає кредиторів для формування комітету кредиторів та, за потреби, аудитора (участь якого не є обов'язковою). Ці суб'єкти наглядають за діями органів управління боржника. У процедурі врегулювання заборгованості боржник зберігає оперативне управління, проте зобов'язаний співпрацювати з керуючим, комітетом кредиторів та аудитором. Органи управління несуть відповідальність за активи, за

справедливий розподіл платежів на користь кредиторів і за достовірність інформації про перебіг процедури та фінансову звітність. Без згоди адміністратора та комітету кредиторів боржник не має права поновлювати чи брати нові зобов'язання, передавати активи в заставу, відчужувати або здавати в оренду майно чи інші активи значної вартості [181].

У разі відкриття провадження у справі про банкрутство повноваження з управління майном боржника переходять до керуючого та комітету кредиторів: перший здійснює безпосереднє управління конкурсною масою, другий – контролює його дії та бере участь у вирішенні питань, пов'язаних із перебігом ліквідації. Наслідками ліквідаційної процедури можуть бути: припинення діяльності боржника без задоволення вимог кредиторів (за відсутності активів), ліквідація з частковим або повним погашенням вимог, а також відновлення діяльності боржника у разі повного виконання зобов'язань перед кредиторами. До компетенції призначеного керуючого належать: розшук і повернення активів; стягнення дебіторської заборгованості; забезпечення збереження майна; надання необхідної інформації органам прокуратури та фінансового нагляду; повідомлення місцевого органу зайнятості про заплановані звільнення працівників [188]. Зазвичай адміністратором (довірчим керуючим) виступає адвокат; у кожному суді існують переліки адвокатів для регулярних призначень, і пропозиції щодо інших кандидатур зазвичай не беруться до уваги.

Серед країн англо-американської правової сім'ї до аналізу доцільно залучити США та Канаду. Характер регулювання у США переважно нейтральний, тоді як у Канаді – помірно прокредиторський [130]. У США сферу неплатоспроможності регламентує Кодекс про банкрутство 1978 року (The Bankruptcy Code), структурований у дев'ять глав. Справи розглядає спеціалізований суд із банкрутств у складі федерального окружного суду; останній також переглядає апеляції на рішення суду з банкрутств. Функції державного органу у сфері банкрутства виконує Виконавче бюро федеральних керуючих США в системі Міністерства юстиції, уповноважене

брати участь у справах, перевіряти повноту та достовірність відомостей про фінансовий стан боржника, заперечувати проти плану реорганізації, висловлювати позицію щодо призначення керуючого, розміру його винагороди та порядку реалізації активів. Федеральних керуючих призначає Генеральний прокурор; їхнє ключове завдання – нагляд за перебігом процедур банкрутства [131]. До повноважень федерального керуючого також належить затвердження офіційних комітетів незабезпечених кредиторів і акціонерів; перевірка реєстрів активів і зобов'язань та інших матеріалів боржника; ініціювання закриття справи або її переведення на главу 7 у разі порушення обов'язків боржником; контроль за залученням фахівців і виплатою їм винагороди; за наявності підстав – клопотання про призначення арбітражного керуючого; призначення керуючого або ревізора згідно з ухвалою суду [192].

Кодекс США передбачає як реорганізацію, так і ліквідацію. Реорганізаційна процедура регулюється главою 11 і спирається на концепцію «боржник у володінні» (*debtor in possession*), за якої органи боржника зберігають управлінські повноваження під час фінансового оздоровлення. Боржник має пріоритетне право подати план реорганізації у межах 120 днів від початку процедури. Довірчий керуючий (трасті) призначається лише після повідомлення та слухання за клопотанням заінтересованої сторони, якщо суд доходить висновку про наявність підстав або доцільність такого призначення в інтересах кредиторів чи інших учасників [192]. Функції трасті можуть виконувати як фізичні, так і юридичні особи: фізична особа повинна бути адвокатом, бухгалтером або мати досвід антикризового менеджменту; у статуті юридичної особи має бути передбачено право здійснювати управління в процедурах реорганізації чи ліквідації.

Ліквідація за главою 7 спрямована на повну реалізацію активів боржника та розподіл отриманих коштів між кредиторами. Процедура здійснюється призначенням трасті, дії якого підлягають нагляду з боку федерального керуючого. У межах ліквідації управління та розпорядження

майном переходить від виконавчих органів боржника до трасті, який відповідає за продаж активів і пропорційний розподіл майна чи виручки між кредиторами. Окремо відзначається, що законодавство США передбачає позовний порядок затвердження винагороди конкурсного керуючого: для її отримання він подає відповідну заяву до суду [141].

Відносини у сфері неплатоспроможності (банкрутства) в Канаді регулюються на федеральному рівні трьома ключовими нормативними актами. Основним є The Bankruptcy and Insolvency Act (BIA), який визначає порядок реструктуризації та ліквідації як фізичних, так і юридичних осіб. Другий акт – The Companies' Creditors Arrangement Act (ССАА) – застосовується щодо великих боржників, сума зобов'язань яких перевищує 5 млн доларів США, та регулює процедури їх реструктуризації і ліквідації. Третій – The Winding-Up and Restructuring Act (WURA) – встановлює особливості реструктуризації та ліквідації окремих категорій суб'єктів (зокрема банків і трастових компаній), які для цілей цього регулювання виключаються з-під дії BIA та ССАА.

Компетенція щодо розгляду справ про неплатоспроможність у Канаді належить судам загальної юрисдикції; спеціалізованих банкрутних судів немає. Суд здійснює загальний контроль над перебігом процедур і призначає довірчого керуючого (трасті/ trustee). Якщо трасті є фізичною особою, він повинен мати відповідну освіту, пройти спеціальну підготовку і отримати ліцензію в установленому порядку. Статус трасті може бути надано і юридичній особі, проте управління такою організацією має здійснювати ліцензований спеціаліст.

Важливим учасником системи є Office of the Superintendent of Bankruptcy – державний орган з питань банкрутства, який відіграє центральну роль у нагляді та регулюванні. До його повноважень належить:

- нагляд за веденням усіх справ, на які поширюється BIA, включно з контролем діяльності трасті;
- видача ліцензій трасті;

розроблення змісту програм підготовки та перепідготовки трасті і організація відповідних іспитів;

розгляд скарг на дії офіційних ресиверів, трасті та інших осіб, що виконують адміністративні функції у банкрутних процедурах, та вжиття заходів за їх результатами (включно з позбавленням ліцензії);

проведення спеціальних перевірок у межах процедур ВІА з метою виявлення можливих злочинів, пов'язаних із банкрутством;

аналіз, узагальнення та архівування отриманих скарг;

перевірка рахунків доходів і витрат та фінального звіту трасті у кожній справі про неплатоспроможність;

можливість брати участь як сторона у судових провадженнях щодо банкрутства – унікальне право, якого не має жоден інший аналогічний орган у світі;

підготовка та видання нормативних актів (правил і інструкцій), обов'язкових для виконання офіційними ресиверами, трасті, адміністраторами та іншими учасниками процедур банкрутства.

Ця модель відзначається високим рівнем державного контролю та стандартизації діяльності учасників процедур, що сприяє прозорості процесу і мінімізації зловживань [30].

Оголошення банкрутства у США надає можливість особам, які втратили здатність обслуговувати борги, отримати так званий «новий старт» шляхом ліквідації майна та спрямування отриманих коштів кредиторам або через розроблення та реалізацію плану погашення. Аналогічно законодавство спрямоване на підтримку бізнесу, який опинився у фінансовій кризі, що дає змогу продовжити господарську діяльність за умов реструктуризації боргів.

Основне завдання федерального банкрутного законодавства, ухваленого Конгресом, полягає у наданні можливості боржникові звільнитися від надмірного боргового навантаження. Верховний суд США ще у 1934 році сформулював призначення інституту банкрутства як надання «чесному, але нещасному боржнику» можливості почати нове життя без

обмежень, зумовлених попередніми боргами (*Local Loan Co. v. Hunt*, 292 U.S. 234, 244 (1934)), що забезпечується через механізм звільнення від особистої відповідальності за частину зобов'язань та заборону кредиторам уживати заходів примусового стягнення.

Процедура банкрутства розпочинається з подання заяви до суду з питань банкрутства, і зробити це можуть як фізичні особи, так і юридичні особи. Конституція США наділила Конгрес правом ухвалювати уніфіковане законодавство у сфері банкрутства, що стало основою для прийняття Кодексу про банкрутство 1978 року.

Правове регулювання передбачає кілька типів проваджень, названих за відповідними розділами Кодексу. Громадяни, які звертаються по захист, повинні пройти кредитне консультування та курс з фінансової грамотності— без цього справа може бути припинена. Однією з ключових гарантій є автоматична зупинка, яка призупиняє будь-які заходи з боку кредиторів, включаючи арешти, примусове стягнення та колекторську діяльність.

Функціонування системи забезпечують спеціалізовані суди у кожному федеральному окрузі. Хоча суддя ухвалює ключові рішення, значна частина процесу має адміністративний характер і здійснюється поза судом. У більшості категорій справ призначається арбітражний керуючий або адміністратор, який контролює хід провадження. Безпосередній контакт боржника із суддею мінімальний; зазвичай боржник лише бере участь у зустрічі кредиторів, що проводиться в офісі арбітражного керуючого.

Адміністративне забезпечення діяльності арбітражних керуючих здійснюється Міністерством юстиції США. Хоча закон дозволяє фізичним особам представляти себе самотійно, така процедура є складною та вимагає значного обсягу юридичних знань, тому практикується переважно за участю адвоката.

Після виконання встановлених зобов'язань суд надсилає боржникові наказ про звільнення від боргів. Таке звільнення усуває його особисту

відповідальність за певні зобов'язання, хоча заставні права кредиторів на окреме майно можуть зберігатися [166].

Кодекс про банкрутство передбачає різні режими залежно від категорії боржника. Ліквідаційна процедура за розділом 7 передбачає передачу активів арбітражному керуючому та їх реалізацію. Часто виявляється, що активів для продажу немає, що формує так звані справи «без майна». Розділ 9 регулює неплатоспроможність муніципалітетів. Розділ 11 орієнтований на реорганізацію підприємств і дозволяє їм продовжувати діяльність зі зменшенням боргового навантаження та реструктуризацією активів. Розділ 12 розрахований на фермерів та рибалок із регулярним доходом. Розділ 13 надає можливість фізичним особам розробити план погашення строком від трьох до п'яти років та зберегти ключові активи. Розділ 15 спрямований на врегулювання транскордонних процедур [186].

Для окремих категорій боржників передбачено спеціальні механізми захисту, зокрема для військовослужбовців, а також для інвесторів у цінні папери через процедури, що застосовуються відповідно до Закону про захист інвесторів [166].

Узагальнюючи, слід зазначити, що система банкрутства США є розгалуженою, ефективною і спрямованою на збереження економічної активності боржників та надання їм реальної можливості фінансового відновлення. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із війною в Україні, зростає значення бізнесу як основи економічного відновлення та стабільності країни. Тому адаптація найкращих зарубіжних практик, зокрема американських, може стати вагомим чинником вдосконалення національного законодавства про неплатоспроможність.

Законодавство Канади чітко розрізняє неплатоспроможність і банкрутство, тому до боржника можуть застосовуватися дві різні процедури: фінансове оздоровлення (реорганізація) та банкрутство (ліквідація). У разі реорганізації боржник зазвичай продовжує господарську діяльність і формується план відновлення [145]. Таке провадження відкривається судом

щодо підприємств, які не виконують або об'єктивно не можуть виконати свої зобов'язання, але отримують шанс поліпшити фінансовий стан і уникнути ліквідації. Інструментарій реорганізації може включати розстрочку/відстрочку платежів і структурні зміни самого боржника [183]. За природою процедура наближається до мирової угоди, оскільки спирається на домовленості між боржником і кредиторами; водночас суд призначає трасті, який переважно здійснює нагляд, а не прямий контроль.

Ліквідаційне провадження (банкрутство) відкривається судом за заявою про банкрутство або у випадку, коли забезпечений кредитор видає розпорядження про конфіскацію майна через невиконання зобов'язань. У такій ситуації залучається ресивер, що водночас представляє і суд, і державний орган з питань банкрутства. Предмет застави не входить до конкурсної маси; для його реалізації може бути окремо призначено ресивера. Після відкриття справи про банкрутство призначається трасті, до якого переходять управлінські функції органів боржника.

Аналізуючи канадське законодавство про неплатоспроможність, Ю. В. Чорна робить висновок про ефективне балансування повноважень ключових учасників системи: судів, державного органу та арбітражних керуючих, які, репрезентуючи відповідно судову, виконавчу та (у частині нормотворення) влади, за належного розподілу компетенцій працюють на зміцнення економічного зростання держави [154, с. 128-134].

О. М. Бірюков зауважує, що сучасні правопорядки у сфері неплатоспроможності пропонують щонайменше кілька інструментів подолання фінансових труднощів із метою повернення підприємств до прибутковості: зміна менеджменту та системи управління, реструктуризація заборгованості, надання відстрочок і розстрочок, а також часткове чи повне прощення боргів [10]. Разом із тим порівняльний аналіз зарубіжних моделей показує, що «універсального рецепту» для розв'язання проблеми банкрутства не існує; доволі часто виникають порушення закону та зловживання процесуальними правами у межах процедур [86, с. 144-146].

Високі показники врегулювання неплатоспроможності в провідних юрисдикціях здебільшого пояснюються сприятливішим макроекономічним середовищем, вищою інвестиційною привабливістю та рівнем правосвідомості. Водночас немає підстав однозначно пов'язувати позицію країни в рейтингах із типом моделі здійснення процедур банкрутства (про-дебіторською чи про-кредиторською). Законодавчі рішення розглянутих держав загалом співмірні з українськими підходами, тож складно стверджувати, що запозичення досвіду окремої країни саме по собі забезпечить комплексне подолання наявних в Україні проблем.

Більш результативним видається переосмислення ставлення до інституту банкрутства та посилення персональної відповідальності арбітражних керуючих і керівників боржника; безпідставні скарги на дії арбітражного керуючого доцільно кваліфікувати як процесуальні зловживання учасників справи. Врахування іноземної практики при підготовці нормативних актів, безумовно, корисне, однак зміни мають бути належно обґрунтовані й якісно опрацьовані, аби уникнути подальших проблем правозастосування. Перспективним видається й інститут призначення кількох арбітражних керуючих для підвищення ефективності управління – за умови чіткої регламентації порядку оплати їхньої праці та встановлення відповідальності.

Висновки до розділу 2

1. Описано вертикальні та горизонтальні зв'язки: вертикальні – від Верховної Ради та Кабінету Міністрів України до Міністерства юстиції і його територіальних органів; горизонтальні – між Мін'юстом, професійним самоврядуванням, організаторами електронних аукціонів, реєстровою інфраструктурою та судами. На практиці така конфігурація запобігає дублюванню функцій і створює систему стримувань і противаг: уряд формує політику, Міністерство юстиції забезпечує її імплементацію та контроль,

господарські суди здійснюють судовий нагляд і корекцію помилок правозастосування, а саморегулівні інституції підтримують професійні стандарти. Саме через цю багаторівневу взаємодію встановлено баланс між публічним інтересом (стабільність обігу, захист прав найманих працівників, запобігання зловживанням) та приватними інтересами учасників провадження (кредиторів і боржника).

Визначено, що господарський суд виконує функцію процесуального інтегратора: він «зшиває» управлінсько-адміністративні рішення з вимогами законності, пропорційності та справедливості. Така роль не підміняє державного управління, але створює гарантії від надмірного адміністративного втручання у процедури, де пріоритет віддано відновленню платоспроможності та економічній доцільності. Зі свого боку, Міністерство юстиції, діючи в межах делегованих законом повноважень, описано як центр інституційної спроможності: воно забезпечує доступ арбітражних керуючих до державних реєстрів і баз даних, керує дисциплінарними процедурами, стандартизує форми звітності, адмініструє Єдиний реєстр арбітражних керуючих та реєстр боржників. Це дає змогу підтримувати єдність практики, підзвітність і простежуваність рішень на національному рівні.

Стосовно професійно-самоврядного шару встановлено, що саморегулівні організації арбітражних керуючих відіграють роль «м'якого регулятора»: через етичні кодекси, навчання, методичні матеріали і внутрішні процедури вони знижують регуляторні витрати держави та підвищують якість послуг. Водночас визначено межі їхньої компетенції: СРО не наділяються владно-розпорядчими функціями, а їхні рішення корелюють з приписами Мін'юсту і підлягають судовому контролю в разі впливу на права та інтереси учасників процедур. Подібний розподіл функцій описано як оптимальний для системи, що прагне одночасно до автономії професії й до публічної підзвітності.

Окремо встановлено значення інфраструктурних суб'єктів, зокрема адміністраторів електронних систем і організаторів торгів. Автоматизація

відбору арбітражних керуючих у визначених законом випадках, електронний документообіг, публічні аукціони з реалізації майна боржників і ведення відкритих реєстрів підсилюють прозорість і зменшують простір для дискреції. Це, у свою чергу, посилює довіру кредиторів і боржників до механізму банкрутства, що й було встановлено як одна з ключових умов успішності процедур.

Використано доктринальні підходи щодо публічно-приватної природи банкрутства, завдяки чому визначено критерії розмежування адміністративного контролю і судового нагляду: перший спрямований на підтримання стандартів та інституційної дисципліни (перевірки, ліцензування/сертифікація, реєстровий нагляд), другий – на забезпечення законності індивідуальних рішень у межах конкретного провадження (ухвали, призначення/усунення арбітражного керуючого, затвердження планів санації чи реструктуризації, контроль за розподілом виручки). Описано, що така дихотомія мінімізує конфлікти між «швидкістю управління» і «якістю правосуддя» та дозволяє зберігати процесуальну рівновагу.

Встановлено модель суб'єктної архітектури як динамічної, адаптивної системи, здатної реагувати на економічні шоки та оновлення законодавства. Парламент забезпечує кодифікаційний і реформний імпульс; уряд – регламентацію, координацію та ресурсне забезпечення; Мін'юст – стандартизацію і контроль; суд – процесуальну легітимацію рішень і захист прав; СРО – самодисципліну та професійний розвиток; інфраструктурні суб'єкти – технологічну прозорість і відтворюваність процедур. Для учасників проваджень (боржника, кредиторів, комітету кредиторів, забезпечених кредиторів) описано роль процесуальних «носіїв інтересу», які через судовий формат інтегруються у публічне управління, зберігаючи при цьому приватноправову автономію.

2. У роботі використано комплексний підхід до аналізу адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері

банкрутства, який поєднує функціональну та процедурну компоненти. Встановлено, що ефективність цього механізму зумовлюється узгодженою взаємодією органів публічної влади, господарських судів, арбітражних керуючих, кредиторів і контролюючих інституцій, а також належною цифровою інфраструктурою, що забезпечує прозорість та відтворюваність дій. Описано, що правові новації 2023 року спрямовано на усунення колізій КУзПБ, уніфікацію практики та прискорення процедур за рахунок спрощеного позовного провадження, чіткішого розмежування підсудності, розширення касаційної оскаржуваності та впровадження автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність». Доведено, що у воєнних умовах тимчасові корективи (дистанційність зібрань, пролонгація строків, звільнення від дисциплінарної відповідальності за об'єктивної неможливості виконання обов'язків, зупинення відсотків за реструктуризованими зобов'язаннями) підтримують безперервність процедур і мінімізують системні ризики.

Функціональний вимір механізму визначено через чотири базові функції. По-перше, функція прогнозування: використано інструменти сценарного аналізу боргового навантаження, платіжної дисципліни та «точок напруження», що забезпечує раннє виявлення загроз неплатоспроможності та формує доказову основу для управлінських рішень уряду і профільних відомств. По-друге, функція планування: встановлено, що план санації – до та в межах провадження – матеріалізує прогностичні висновки у вигляді узгоджених із кредиторами заходів відновлення платоспроможності, графіків погашення та індикаторів ефективності. По-третє, функція координації: описано механізми узгодження дій судів, арбітражних керуючих, податкових і виконавчих органів, Фонду держмайна, правоохоронних інституцій і комітетів кредиторів для запобігання конфлікту юрисдикцій, дублюванню повноважень і інформаційним «вузьким місцям». По-четверте, функція організації: визначено роль реєстрів, електронних кабінетів, стандартизованого документообігу, дисциплінарних процедур та публічних

оголошень щодо перебігу справ і реалізації активів як каркасу процедурної дисципліни та прозорості.

Процедурний вимір механізму розкрито як послідовність адміністративно-процесуальних дій, що гарантують системність провадження. Встановлено, що на етапі ініціювання ключовими є подання заяви, перевірка підстав неплатоспроможності, реєстраційні та публікаційні дії, які забезпечують відкритість інформації. На стадії розгляду справи використано регламентовані процедури визнання і реєстрації вимог кредиторів, фінансового аналізу боржника, визначення доцільності санації або ліквідації, а також процесуального контролю суду за діями арбітражного керуючого. Визначено, що у сфері санації центральним документом є план, затверджений судом, із чіткими строками та допустимими інструментами реструктуризації (реструктуризація активів і зобов'язань, перепрофілювання, продаж непрофільних активів, конверсія боргу тощо). Доведено, що невиконання плану зумовлює трансформацію процедури у ліквідаційну, а своєчасний звіт керуючого санацією – запорука процесуальної керованості та контролю кредиторів.

Окремо встановлено значення мораторію на задоволення вимог кредиторів як інструменту синхронізації конкурсного та виконавчого проваджень. Описано, що з моменту відкриття справи примусові стягнення зупиняються, а всі розпорядчі дії з майном інтегруються у межі банкрутства під контролем суду та арбітражного керуючого; це забезпечує рівність кредиторів і унеможливлює преференції «найшвидшим». Визначено роль контролюючих органів (передусім податкової служби) як носіїв публічного інтересу: їх право на позапланові перевірки у зв'язку з банкрутством має бути реалізоване своєчасно, не блокуючи без потреби ліквідаційні процедури; судова практика підтверджує баланс між фіскальним контролем і правами інших кредиторів.

Ключовим інституційним вузлом механізму доведено діяльність арбітражного керуючого, що функціонує в режимі подвійної підзвітності –

адміністративного нагляду Міністерства юстиції України (реєстр, контроль, підвищення кваліфікації, дисциплінарна відповідальність) і процесуального контролю суду (затвердження, відсторонення, оцінка звітності). Використано аргументацію, що поєднання професійних, управлінських і економічних компетентностей арбітражного керуючого забезпечує реалізацію публічного інтересу у сфері економічної безпеки, захист трудових прав і доброчесне розпорядження активами.

Узагальнюючий висновок полягає в тому, що адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері банкрутства, модернізований змінами 2023 року, набув більшої керованості, передбачуваності та технологічної стійкості. Встановлено, що функції прогнозування, планування, координації та організації – за умови належної процедурної реалізації (ініціювання, розгляд, санація/ліквідація, інформаційно-реєстраційний супровід, нагляд і контроль) – знижують транзакційні витрати, підвищують довіру кредиторів, мінімізують можливості зловживань і сприяють стабільності підприємницького середовища. Доведено, що подальше вдосконалення має ґрунтуватися на імплементації міжнародних стандартів, розбудові цифрових сервісів, посиленні відповідальності та етики арбітражних керуючих, а також розширенні превентивних механізмів раннього виявлення неплатоспроможності. Сукупність зазначених функцій і процедур формує цілісний, нормативно верифікований каркас публічного управління банкрутством, здатний підтримувати макроекономічну стійкість і забезпечувати справедливе, швидке та прозоре врегулювання неплатоспроможності.

3. Констатовано, що для досягнення дослідницької мети було використано компаративний підхід до аналізу адміністративно-правових механізмів публічного управління у сфері реалізації процедур банкрутства в державах різних правових сімей. На основі зіставлення нормативних моделей романо-германського, англо-американського та змішаного типів було

визначено спільні структурні ознаки та відмінності у цілях, інструментах і ролі публічної влади в процедурах неплатоспроможності. Описано, що належність держави до певної правової сім'ї не зумовлює єдиного шаблону правозастосування: навіть у межах однієї традиції співіснують як реабілітаційно орієнтовані, так і прокредиторські конфігурації, а також проміжні, нейтральні моделі з гнучким балансом інтересів.

Порівняльний розгляд Нідерландів і Бельгії дав змогу висвітлити еволюцію від класичної ліквідаційної логіки до процедур, у яких превенція та відновлення платоспроможності поступово набувають ваги. Було описано функціональну роль судді-наглядача і конкурсного керуючого, а також окреслено, що у Бельгії запровадження судової реорганізації на базі підходу «боржник у володінні» не скасовує ліквідаційну природу власне банкрутства, але додає інструмент безперервності бізнесу із процесуальними запобіжниками для кредиторів. На цьому тлі визначено, що адміністративний контроль може набувати різної інтенсивності: від відсутності спеціалізованого державного органу та покладання нагляду на прокуратуру – до детально регламентованого процесуального нагляду суду за діями керуючого.

Аналіз Фінляндії та Норвегії дозволив уточнити зміст «помірно прокредиторської» моделі, у якій пріоритет захисту кредиторів поєднано з інструментами збереження життєздатного бізнесу. Було описано, як у Фінляндії санація функціонує як самостійне провадження з обов'язковим судовим керуючим і планом відновлення, а ліквідація – як окрема, чітко адміністрована процедура з визначеним колом повноважень ліквідатора і комітету кредиторів. У Норвегії, своєю чергою, визначено двоканальність реагування – договірне врегулювання заборгованості під наглядом призначених суб'єктів і повноцінна ліквідація, ініційована як боржником, так і кредитором, із процесуально закріпленим судовим контролем. Зазначені приклади продемонстрували, що адміністративно-правовий інструментарій

найефективніше працює за умов чіткого розподілу ролей між судом, керуючим і колегіальними представницькими органами кредиторів.

Розгляд законодавства США та Канади поглибив уявлення про варіативність публічно-правової будови державного нагляду. У США було описано багаторівневу систему, де суд із питань банкрутства і федеральні керуючі формують рамку процесуальної дисципліни, а різні розділи Кодексу забезпечують як ліквідаційні, так і реорганізаційні сценарії з превалюванням захисту чесного боржника і збереження економічної активності. У Канаді, навпаки, визначено унікальну роль Office of the Superintendent of Bankruptcy як регулятора, що ліцензує, стандартизує й дисциплінує ринок послуг трасті, встановлюючи високі пороги професійної відповідальності та прозорості. В обох юрисдикціях було використано інститути, які мінімізують зловживання, водночас зберігаючи простір для ринкових рішень – від планів реорганізації до контрольованої ліквідації.

Отримані зіставлення дозволили сформулювати практичні висновки для українського контексту. По-перше, визначено, що ефективність процедур залежить не лише від «про-боржникової» чи «про-кредиторської» орієнтації, а від якості адміністративного дизайну: прозорості відбору та нагляду за арбітражними керуючими, процесуальної економії, цифровізації комунікацій із кредиторами, а також спроможності суду утримувати баланс між швидкістю і дотриманням гарантій. По-друге, описано, що стабільні результати демонструють моделі, де публічний контроль поєднується з чітко прописаними повноваженнями самих учасників ринку, включно з деталізованими стандартами поведінки і відповідальності менеджменту боржника. По-третє, використано аргументацію про те, що за умов воєнних і поствоєнних трансформацій акцент варто зміщувати на інструменти безперервності бізнесу і превентивні процедури, не зменшуючи рівень захисту прав кредиторів.

Таким чином, було системно описано ключові елементи адміністративно-правового механізму у провідних іноземних юрисдикціях та

визначено параметри, які кореспондують із потребами вітчизняної реформи: професіоналізація й етичні стандарти арбітражних керуючих, процесуальна роль суду-наглядача, інституційний дизайн органів публічного нагляду, а також інтеграція реабілітаційних режимів із ліквідаційними. Узагальнення доводить, що запозичення є доцільним лише в межах адаптаційного підходу: окремі інструменти слід імплементувати через призму вітчизняних економічних реалій та інституційної спроможності. Водночас уже зараз можна виокремити керівні принципи – пріоритет прозорості, відповідальності та швидкодії, – що мають бути інкорпоровані до нормативних процедур управління боржником, що сукупно створює основу для модернізації українського законодавства про неплатоспроможність із урахуванням кращих світових практик, забезпечуючи баланс приватних і публічних інтересів, підвищення довіри кредиторів і стійкість господарського обороту.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в установленні змісту адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства й обґрунтуванні напрямів забезпечення його ефективності. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Встановлено, що вихідною моделлю правового механізму регулювання у сфері неплатоспроможності була особиста відповідальність боржника, характерна для давніх цивілізацій та римського права, яка із розвитком товарно-грошових відносин та інститутів приватного права трансформувалась із особистих санкцій на майнові, що реалізовувалось в межах формування конкурсного процесу, появи професійних осіб для управління майном боржника. Визначено, що сучасні європейські системи (французька, німецька, англійська) та американська модель характеризуються різним співвідношенням інтересів кредиторів і боржників, від суворого прокредиторського режиму до інститутів реструктуризації та списання боргів. З'ясовано, що чинне законодавство України, еволюціонуючи під впливом європейських традицій, прагне поєднати принципи справедливого задоволення вимог кредиторів, захисту економічної активності боржника та посилення ролі держави й арбітражного керуючого як гаранта публічного інтересу, що показує об'єктивну необхідність гармонізації інституту банкрутства із міжнародними стандартами та подальшого розвитку реабілітаційних інструментів у національній правовій системі.

2. Охарактеризовано становлення законодавство України у сфері банкрутства часів незалежності, де виокремлено такі етапи: 1) 1991-1999 рр. , коли було ухвалено Закон України від 14 травня 1992 р. «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом (про банкрутство)», що переважно був орієнтований на ліквідацію

неплатоспроможних боржників, тобто розглядав банкрутство переважно як механізм припинення діяльності суб'єкта господарювання та задоволення вимог кредиторів через реалізацію його майна, то концепція, закладена в Законі про банкрутство, прийнятому у 1999 році, зазнала принципових змін; 2) 1999-2018, коли було ухвалено нову редакцію Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом (про банкрутство)», що відобразив перехід до так званого «проборжникового» режиму, за якого пріоритетним завданням стало збереження економічно активного підприємства, його реорганізація, до відновлення платоспроможності та можливість подальшої участі в економічному обігу, що відповідало світовим тенденціям у сфері банкрутства, де здійснення процедур стало інструментом не лише фінансової санації, а й економічного оздоровлення; 2018 р. – 2022 р. - прийняття Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ) у 2018 році, який кодифікував банкрутне законодавство, запровадив єдиний підхід до процедур неплатоспроможності юридичних і фізичних осіб та остаточно сформував професійний статус арбітражного керуючого як ключової фігури у системі банкрутства; 2022 р. – по теперішній час, що характеризується запровадженням автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» та подальшими процесами цифровізації відповідних процедур.

3. Розглянуто співвідношення понять «неспроможність», «неплатоспроможність» та «банкрутство», кожне з яких має відмінне змістове наповнення і використовується у певному контексті правового регулювання відносин, пов'язаних із борговими зобов'язаннями. Визначено, що ці поняття співвідносяться як фактичний стан (неспроможність), юридичний критерій (неплатоспроможність) і офіційна процедура (банкрутство), що відображає поетапний перехід від проблемної фінансової ситуації до її формалізованого вирішення в межах правового процесу.

Аргументовано необхідність внесення змін до КУЗПБ, які мають спрямовуватись на конкретизацію термінології, зокрема шляхом введення єдиних визначень ключових понять, що забезпечить єдність судової практики та прозорість застосування норм у справах про неплатоспроможність.

4. Зроблено висновок, що розвиток нормативно-правового регулювання статусу арбітражних керуючих та адміністративно-правового механізму забезпечення публічного управління у сфері процедур банкрутства характеризується такими тенденціями, як: посилення гарантій незалежності арбітражних керуючих; створення ефективних засобів судового контролю та контролю саморегулювних організацій за діяльністю арбітражних керуючих; визначення в основі змісту процедури банкрутства та санації підприємства вимог щодо неупередженості дій відносно реалізації інтересів боржників та відсутності відносин представництва боржника, попри той факт, що арбітражний керуючий фактично має діяти як власник підприємства; пріоритетним у здійсненні політики у сфері реалізації процедур банкрутства має визнаватися публічний інтерес, що полягає у вжитті необхідним заходів, спрямованих на забезпечення соціально-економічного зростання країни та її окремих регіонів.

5. Встановлено, що арбітражне управління, попри тісну взаємодію з органами державної влади, не є видом державного управління, а має характер незалежної професійної діяльності, яка здійснюється під функціональним судовим контролем і в координатах публічної політики, сформованої урядом та Мін'юстом. Описано інструменти нормотворення, координації, нагляду й дисциплінарної відповідальності, через які забезпечуються прозорість, ефективність і баланс приватних та публічних інтересів у справах про банкрутство.

З урахуванням викладеного встановлено таку узагальнену систему суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства:

нормотворчо-політичний рівень – Верховна Рада України (законодавче регулювання), Президент України (акти індивідуальної й нормативної дії у межах повноважень), Кабінет Міністрів України (підзаконне регулювання, координація, урядові програми);

галузево-адміністративний рівень – Міністерство юстиції України як головний орган формування й реалізації політики у сфері банкрутства (правотворчі, організаційні, контрольні, реєстрові, дисциплінарно-процедурні повноваження), його територіальні органи, а також дотичні ЦОВВ у межах спеціальної компетенції (Мінекономіки, Мінфін, Фонд держмайна, Антимонопольний комітет – у питаннях, що перетинаються з неплатоспроможністю та управлінням активами);

юрисдикційний рівень – господарські суди як центральні гаранті законності, процесуальні координатори та суб'єкти судового контролю за діями учасників провадження;

професійно-самоврядний рівень – арбітражні керуючі (як самостійні професійні суб'єкти), їх саморегулівні організації, Кваліфікаційна та Дисциплінарна комісії арбітражних керуючих (допуск до професії, етика, підвищення кваліфікації, дисциплінарні процедури);

інституційно-інфраструктурний рівень – адміністратори державних реєстрів і електронних систем (зокрема автоматизованої системи банкрутства), організатори електронних торгів/аукціонів, що забезпечують реалізацію майна та прозорість процесів;

учасники провадження як носії приватних інтересів, що інтегруються у публічний механізм через судовий процес, – боржник (юридична або фізична особа), кредитори та їх комітет, забезпечені кредитори, уповноважені органи у межах процесуальної ролі.

6. На основі використання функціонально-процедурного підходу до адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері банкрутства встановлено, що його ефективність забезпечують чотири загальні функції: прогнозування (раннє виявлення ризиків), планування

(плани санації з вимірюваними цілями), координація (узгодження дій судів, арбітражних керуючих, контролюючих органів і кредиторів) та організація (реєстри, електронні сервіси, стандартизований документообіг), що реалізуються в межах таких процедур, як контрольно-наглядові, реєстраційні, облікові, інформаційні, деліктні.

7. На основі використання компаративного підходу для зіставлення адміністративно-правових механізмів публічного управління процедурами банкрутства у державах різних правових сімей здійснено опис ролі суду, арбітражного (довірчого) керуючого, комітетів кредиторів і спеціалізованих органів нагляду, а також інструменти реабілітації та ліквідації (від «debtor in possession» до класичної ліквідації), що дозволило визначити, що ефективність системи залежить не стільки від «про-боржникової» чи «про-кредиторської» моделі, скільки від якості інституційного дизайну: прозорості призначень, стандартів відповідальності керуючих, процесуальних запобіжників від зловживань і рівня цифровізації. На основі вивчення досвіду Нідерландів, Бельгії, Фінляндії, Норвегії, США та Канади продемонстровано переваги поєднання судового контролю з професійним наглядом і чіткими правилами взаємодії учасників, що є доцільним для України адаптувати із акцентом на безперервність бізнесу, підвищення відповідальності менеджменту боржника й арбітражних керуючих та процесуальну економію, що у сукупності зміцнюватиме довіру кредиторів і стійкість господарського обороту.

З врахуванням здійсненого компаративного аналізу та чинного законодавства України обґрунтовано необхідність: розробку та прийняття Закону України «Про самоврядні організації»; внесення змін до Кодексу Законів з процедур банкрутства задля прирівняння до статусу службової особи підприємства арбітражного керуючого, що вимагає внесення змін до частини 4 статті 10, де передбачити абзац другий у такій редакції:

«1. до Кодексу України з процедур банкрутства:

1.1. Доповнити частини 4 статті 10 абзацом другим у такій редакції:

«У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизована система «банкрутство та неплатоспроможність» впроваджується в дослідну експлуатацію. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/v-doslidnu-ekspluatatsiyu-vprovadzhuyetsya-avtomatyzovana-systema-bankrutstvo-ta-neplatospromozhnist>
2. Авторгов А. Виконавче провадження чи банкрутство – нелегкий вибір кредитора та боржника. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/vikonavche-provadžheniya-chi-bankrutstvo--nelegkiy-vibir-kreditora-ta-borzhnika.html>
3. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина. ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова [та ін.]); Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
4. Бережна К.В. Адміністративно-правове регулювання у запобіганні банкрутства підприємств в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2024. С. 76-79
5. Берлач А.І. Адміністративне право України: навч. посіб. для дист. навч. Київ : Ун-т «Україна», 2005. 472 с.
6. Білоконь Т.М. Санація підприємств: організаційно-економічний механізм: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. 152 с. URL: <http://universum.vinnica.ua/sb/?a=355>
7. Бірюков О. М. Банкрутство в контексті європейської інтеграції України. *Наукові записки*. 2006. Том 53. С. 135–138.
8. Бірюков О. М. Банкрутство в сучасному міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С. 48–53.
9. Бірюков О. М. Банкрутство: від римського manus injectio до транскордонних банкрутств. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 21–25.
10. Бірюков О. М. Банкрутство: курс лекцій. Київ: Видавництво «Реферат», 2004. 240 с.

11. Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. 202 с.
12. Бірюков О. М. Розвиток концепції законодавства про банкрутство в Україні на зламі віків. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 105. Частина I. С. 15–21.
13. Булижін І.В. Історичний розвиток неплатоспроможності та банкрутства: компаративний аналіз світового та українського досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. № 17. Том 2. С. 55-58.
14. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.089>
15. Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. *Держава і право*. 2014. № 65. С. 127–133.
16. Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2017. 182 с.
17. Бутирська І. А. Учасники провадження у справі про банкрутство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2017. 20 с.
18. Бутирський А. А. Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства : монографія. А.А. Бутирський; МОН України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Книги ХХІ, 2008. 220с.
19. Бутирський А.А., Захарченко А.М. Особливості визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025.№2. С. 144-148
20. Вечірko І. Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства* : зб. наук. стат. за заг. ред. С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 15–22

21. Відкриття провадження у справі про банкрутство: буде податкова перевірка. URL: <https://7eminar.ua/news/2498-vidkrittya-provadzennya-u-spravi-pro-bankrutstvo-bude-podatкова-perevirka>
22. Гамбург І. А. Правове регулювання припинення суб'єктів господарювання в Україні. *Право України*. 2011. С. 111–121.
23. Гарник Л.Л. Банкрутство фізичних осіб: закордонний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 123-127
24. Гловацький О. Скасування Господарського кодексу: про що новий Закон та як він вплине на роботу бізнесу. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/233407_skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-pro-shcho-noviy-zakon-ta-yak-vn-vpline-na-robotu-bznesu
25. Гнатів О. М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 105–111.
26. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с.
27. Господарське право. За ред. В. С. Щербини. К. : Юрінком, 2001. 640 с.
28. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (втратив чинність)
29. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України № 1798 XII від 06.11.1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
30. Гуртовий А. Банкрутство в США: огляд процедур. URL: <https://unba.org.ua/publications/9250-bankrutstvo-v-ssha-oglyad-procedur.html>

31. Гуртовой А. Відповідальність арбітражних керуючих: новели законодавства, підстави та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/vidpovidalnist-arbitrazhnyh-keruyuchykh-novely-zakonodavstva-pidstavy-ta-poryadok-prytyagnennya-do-dystsyplynarnoyi-vidpovidalnosti>
32. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія. К., 2006. 384 с.
33. Джунь В. В. Про необхідність зміни правового режиму в конкурсному праві України. URL: <http://uaip.org.ua/v-dzhun-pro-neobhidnist-zminy-pravovoho-rezhymu-v-konkursnomu-pravi-ukrajiny/>
34. Джунь В.В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство : дис. ... д-ра юрид. наук: Київ, 2009. 499 с.
35. Донков С. В. Арбітражний керуючий: що про нього потрібно знати кредиторам і боржнику. *Все про бухоблік*. 2019. № 79–80. 28 серпня. URL : <https://gazeta.vobu.ua/archives/23536>
36. Донков С. В. Історичні аспекти становлення процесуальної незалежності арбітражного керуючого. *Публічне право*. 2022. № 4. С. 235–241. URL : <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/48/27.pdf>
37. Донков С. Об'ємна справа. *Юридична практика*. 2019. 16 квітня. № 16 (1112). С. 20.
38. Донков С. В. Особливості кодифікації законодавства про банкрутство. Третє наукове читання пам'яті академіка В. К. Мамутова, м. Київ, 20 липня 2021 р. наук. ред. В. А. Устименко. Київ-Ірпінь : НАН України ; ДУ «ІЕПД імені В. К. Мамутова НАН України», 2021. С. 159–163.
39. Донков С. В. Особливості стягнення заборгованості щодо сплати податків та зборів в процедурах банкрутства. *Вплив податкової політики на розвиток підприємства*: програма круглого столу, м. Ірпінь, 12 грудня 2019 р. Ірпінь, 2019. С. 45-50.

40. Донков С. В. Правові механізми притягнення до відповідальності арбітражних керуючих у справах про банкрутство за участю податкових органів. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки* : збірник тез Міжнародного податкового конгресу, м. Ірпінь, 3 грудня 2020 р. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 306 с.

41. Донков С. В. Процесуальна незалежність арбітражного керуючого в процедурах банкрутства: дис. ... д-ра філос.: 081. Ірпінь, 2023. 214 с.

42. Донков С. В. Удосконалення правового статусу арбітражного керуючого у законодавстві про банкрутство. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан і перспективи* : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця, 11–12 жовтня 2019 р. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 84–86.

43. Донков С., Соколик Д., Мірошніченко А. Аналіз застосування заходів дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих. Проект «Право-Justice». 2020. 42 с. URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5fd/a16/e04/5fda16e04a1ce915069653.pdf>

44. Донченко Т. В. Теоретичні основи санації підприємств: сутність та функції. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 3 (65). С. 125–133.

45. Дутка В. В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 96–101.

46. Енгельс А. Процедури банкрутства в Україні: порівняльний аналіз. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5ff/c3b/b1d/5ffc3bb1d2c95028982223.pdf>

47. Єфремов А.О. Окремо варто згадати адміністративні процедури, пов'язані з допуском до професії та припиненням діяльності арбітражних керуючих. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Випуск 84. Ч.2 С. 17-20.

48. Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2021. 292 с.

49. Жуков С., Жила Б. Які рішення може приймати комітет кредиторів у справі про банкрутство. *Закон і бізнес*. 2020. 21 вересня 2020 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/994690/>

50. Жураковська Л. Теоретико-правовий аналіз правового статусу арбітражного керуючого та його становище в системі інституту банкрутства в Україні. *Юридичний вісник*. 2018. №3. С. 31-38.

51. Забезпечення прогнозованості та прозорості в судових процедурах банкрутства: судді ВС взяли участь в обговоренні вдосконалення відповідних процедур. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1709036/>

52. Загальна теорія держави та права: підруч. 2-ге вид., стереотипне. М.С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. Львів: Новий Світ-2000, 2005. 584 с.

53. Історія розвитку банкрутства в Україні. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bo ndarchuk_.pdf

54. Кабенюк Ю. В. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 87–95.

55. Кальченко О. Санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 220.

56. Кібік О., Корнілова О., Примаченко І., Кузнецова Л. Ринкова інфраструктура. Ринок юридичних послуг: навч.-метод. посібн. О. Кібік, О. Корнілова, І. Примаченко, Л. Кузнецова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 100 с.

57. Кізленко В. А. Світова практика банкрутства фізичних осіб. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-irestrukturizaciya/svitova-praktika-bankrutstva-fizichnih-osib.html>.

58. Коваленко О. В., Скляренко К. В. Банкрутство підприємств в Україні: причини та наслідки. URL: www.zgia.zp.ua

59. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

60. Кодекс України з процедур банкрутства: науково-практичний коментар. Станом на 2 вересня 2020 р. за заг. ред. К. І. Чижмарь. Київ : Видавничий дом «Професіонал», 2020. 310 с.

61. Козуб І. Г., Боднарук М. І. Основи римського цивільного права : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/532/1/Козуб%20І.Г.%20С%20Боднарук%20М.І.%20Основи%20римського%20цивільного%20права%200%28навч.%20посібник%29%2С%202020.pdf>

62. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

63. Копитова О.С., Шелепа А.А. Роль господарських судів у забезпеченні ефективності процедур банкрутства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №6. С. 99-101

64. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

65. Кулібаба В. С. Арбітражний керуючий за новою редакцією Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». *Часопис цивілістики*. 2013. Випуск 15. С. 165–169.
66. Курінний Є.В. Окремі питання вдосконалення правового інструментарію запобігання корупції. *Вісник Академії митної служби України*. Серія : Право. 2014. № 2. С. 70-75.
67. Левшина Я. О. Відповідальність у процедурі банкрутства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Кривий Ріг, 2020. 20 с.
68. Легеза Ю. О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise : Juridical Science*. 2019. Volume 2 (8). С. 28-33.
69. Легеза Ю. О. Щодо вдосконалення регламентації правового статусу засобів масової інформації. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична*. 2004. Вип. 39. С. 229–236.
70. Легеза Ю.О. Функції держави як зміст її сутності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 68-75.
71. Музичук О. М. Поняття та особливості контролю в державному управлінні. *Наше право*. 2011. № 2. Ч. 1. С. 46–51.
72. Науково-практичний коментар Кодексу України з процедур банкрутства. кол. авт.: Ю.Ю. Бакай, Т.В. Курман, О.П. Меше, В.В. Панченко, М.Ю. Покальчук, Н.П. Тищенко, В.П. Станіславський, О.М. Туєва; за заг. ред. Т.В. Курман, Н.П. Тищенко. К.: Видавництво ТОВ «Сігматрейд», 2022. 432 с.
73. Носань Н.С. Адаптація європейського досвіду функціонування механізму банкрутства підприємств у вітчизняній практиці. Економічна наука. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №18. С. 52-56
74. Опенько Д.А. Історико-правова еволюція інституту банкрутства. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 414-416.

75. Палкін А.Ю. Адміністративно-правове регулювання здійснення процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2022. №3. С. 36-40. <https://doi.org/10.32782/LST/2022-3-6>

76. Палкін А.Ю. Адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства: огляд наукових публікацій. «*Наукова весна*» 2023: матеріали XIII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 1–3 березня 2023 року у Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» Дніпро : НТУ «ДП», 2023. С. 357-359. URL: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2023/Scientific_Spring_2023.pdf

77. Палкін А. Ю. Арбітражні керуючі як суб'єкти адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2025. №1. С. 52–56. URL: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-1-9>

78. Палкін А.Ю. Окремі аспекти історико-правового становлення нормативного регулювання процедур у сфері банкрутства. «*Молодь: наука та інновації*» 2024: матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 13–15 листопада 2024 року (у 3-х томах). Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Том 3. С. 145-146.

79. Палкін А.Ю. Окремі проблеми встановлення статусу арбітражних керуючих як суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану*: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 21 лютого 2025 р.. Тернопіль: Вектор, 2025. С. 242-245.

80. Палкін А.Ю. Функціональний зміст адміністративно-пра-вового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Law. State. Technology.* 2025. №2. С. 75–79. URL:<https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-13>

81. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. *Юридична наука і практика.* 2011. № 2. С. 10–14.

82. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22755-17#Text>

83. Подкопаєв С. В. Організація та діяльність прокуратури в Україні: монографія. С. В. Подкопаєв. Харків : Право, 2020. 364 с.

84. Поляков Б. М. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: науково-практичний коментар. за заг. ред. Д. М. Притики. К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 272 с.

85. Поляков Б. М. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343-XII : науково-практичний коментар у редакції Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. *Санація та банкрутство.* 2015. № 3–4. С. 74–89.

86. Поляков Б.М. Правове регулювання неспроможності (банкрутства) в зарубіжних країнах (Англії, Німеччині, Росії, США, Франції). *Санація та банкрутство.* 2006. № 1. С. 144–146.

87. Поляков В.Б. Становлення конкурсного процесу німеччини в XIX-XX ст. *Право і суспільство.* 2022. №5. С. 93-101.

88. Поляков Б. Старий і море, або як рейдерам можна захопити підприємство за допомогою КзПБ. *Закон і бізнес.* 2019. № 40 (1442).

89. Поляков Р. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філос. : 081. Запоріжжя, 2022. URL: http://phd.znu.edu.ua/page//PhD/2022/polyakov_dis.pdf

90. Поляков Б. М. Удосконалення правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства) в Україні : монографія. Донецьк : Донбас, 2001. 340 с.

91. Постанова Верховного Суду від 13.03.2018 у справі № Б8/180-10. Правові висновки ВС у справах про банкрутство за березень 2018 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/480469/>

92. Постанова Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 04 вересня 2024 року у справі № 908/2504/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122428661>

93. Постанова Верховного Суду у складі суддів Касаційного господарського суду від 12 квітня 2021 року у справі № 917/1759/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243377>

94. Пояснювальний меморандум до Рекомендації Rec (2012) 11 КМ РЄ. The role of public prosecutors outside the criminal justice system: Recommendation CM/Rec (2012) 11 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2012 and explanatory memorandum. URL: <https://rm.coe.int/16807096c5>

95. Пригуза П. Д. Довгань А. П., Катречко Д. В. Умисне банкрутство: теорія і практика субсидіарної відповідальності : науково-практичний посіб. за заг. ред. канд. юрид. наук, судді господарського суду Херсонської області П. Д. Пригузи. Херсон, 2020. 180 с.

96. Пригуза П. Д. Особливості правового статусу арбітражного керуючого в новому законодавстві. *Санация та банкрутство*. 2013. № 1–2. С. 283–286.

97. Пригуза П. Позбутися ліквідатора. *Закон і бізнес*. 2020. № 15 (1469).

98. Пригуза П. Д. Умисне банкрутство: Теорія і практика субсидіарної відповідальності : науково-практичний посібник. Херсон, 2020. 180 с.

99. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

100. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>

101. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

102. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом (Про банкрутство) : Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text> (втратив чинність).

103. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3795-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3795-17#Text>

104. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України від 29 липня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-20#Text>

105. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 20 березня 2023 року № 2971-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#Text>

106. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України щодо впровадження автоматизованої системи "Банкрутство та неплатоспроможність": Наказ Міністерства юстиції України від 24.05.2024 № 1560/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0768-24#Text>

107. Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»: Закон України від 30.06.1999 № 784-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-14/print> (втратив чинність)

108. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-п#Text>

109. Про затвердження Положення про Дисциплінарну комісію арбітражних керуючих: Наказ Міністерства Юстиції України від 25.09.2019 № 2993/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-19#Text>

110. Про затвердження Положення про Кваліфікаційну комісію арбітражних керуючих Наказ Міністерства юстиції України 25 вересня 2019 року № 2994/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1067-19#Text>

111. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#Text>

112. Про затвердження Порядку складання кваліфікаційного іспиту особами, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого: Наказ Міністерства юстиції України від 13 серпня 2019 року № 2535/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0925-19#n8>

113. Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України: Наказ Міністерства юстиції України 19 вересня 2019 року № 2969/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1049-19#Text>

114. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 479-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

115. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1063/201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text>

116. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580–19/page2>

117. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>

118. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: проєкт Закону України від 06.09.2021 р. N 6013. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI05918I?an=6>

119. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

120. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

121. Проблеми, з якими стикається спільнота арбітражних керуючих України. *Юридична Україна*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/problemi-z-yakimi-stikaetsya-spilnota-arbitrazhnykh-keruyuchih-ukrayini.html>

122. Пунда О. О., Арзянцева Д. А. Арбітражний керуючий як суб'єкт забезпечення таємниці в процесі провадження у справі про банкрутство. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Право»*. 2023. № 11 (25). С. 193–202. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11\(25\)-193-202](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-11(25)-193-202)

123. Радзивілюк В. В. Запобігання банкрутству (неспроможності): господарсько-правовий аспект : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 532 с.

124. Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 100–115.

125. Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарськопроцесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 15.

126. Реєстр арбітражних керуючих України. URL: <https://absolute.com.ua/ukr/articles/edinyjj-reestr-arbitrazhnykh-upravljajushhikh-ukrainy>

127. Руденко Л. Д., Жительний М. Д. Підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. *Правові горизонти*. 2020. № 24 (37). URL: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i24.p46>
128. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2006. С. 10.
129. Сазонова А. О. До визначення змісту поняття «незалежна професійна діяльність». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 5(34). С. 126.
130. Сарнацький М.А. Використання зарубіжного досвіду у формуванні та реалізації державної політики у сфері банкрутства в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 32 (71) № 1 2021. С. 80-85.
131. Северин С. Л. Системи державного регулювання діяльності арбітражних керуючих у зарубіжних країнах. *Санація і банкрутство*. 2007. № 2. С. 122–124.
132. Селіванов А. О. Господарські процесуальні відносини: новітній концептуальний підхід до праворозуміння. *Санація і банкрутство*. 2016. № 1–2. С. 285–286.
133. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
134. Слободян О.М. Історичні передумови розвитку законодавства зарубіжних країн у сфері цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 29 (68) № 6 2018. С. 46-50.
135. Стасюк Т. Д. Конкурсне право як елемент системи права України. Competition law as an element of the system of law of Ukraine Стасюк: дипломна робота магістра. Т. Д. Стасюк; наук. кер. Т. В. Степанова; ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЕПФ, Каф. адміністративного та господарського права. Одеса, 2018. 131 с.

136. Струць М. Залежна незалежність. Закон і Бізнес. Офіційний сайт видання. URL : <https://zib.com.ua/ua/142092.html>
137. Талан Л. Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. *Санація та банкрутство*. 2013. № 3. С. 220–227
138. Твердохліб Ю. В. Державне управління у сфері арбітражного управління підприємством. *Санація та банкрутство*. 2013. № 1–2. С. 293–297.
139. Тведохліб Ю.В. Місце арбітражного управління при розгляді справ про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2014. № 2. С. 102–105.
140. Теорія держави і права: академічний курс: підруч. О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський [та ін.]; відп. ред. О. В.Зайчук; М-во освіти і науки України. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 685 с.
141. Теорія та історія державного управління: навч. посіб. Г. С. Одінцова, В. Б. Дзюндзюк, Н. М. Мальтюхова [та ін.]; Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 288 с.
142. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2000. 412 с.
143. Типовий закон про трансграничну неспроможність. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_877#Text
144. Титов М. І. Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти. Х. : Консум, 1997. 192 с.
145. Тищенко Н. Світові стандарти банкрутства – порівняння з українським законодавством. URL : <https://nobili.ua/news/publications/svitovi-standarty/>

146. Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 14 червня 2023 року у справі № 910/4685/20. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=111552195&red=100003f6208c67a03b955b12a895e90b4713e6&d=5>

147. Філатов В. Шляхи ефективного застосування процедур банкрутства. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/shlyahi-efektivnogo-zastosuvannya-procedur-bankrutstva.html>

148. Функції господарського суду та державного органу у процедурі банкрутства. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1536159>

149. Ханик-Посполітак Р. Ю., Посполітак В. В. Банкрутство фізичної особи-підприємця: право на ініціювання процедури банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019 р.). Київ : КМА, 2019. С. 112–115.

150. Хіленко О. О. Організаційно-економічний механізм арбітражного управління підприємствами: автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.04. Київ, 2013. 21 с.

151. Хотинець П. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. *Право України*. 2013. № 7. С. 274–282.

152. Цветкова К, Банкрутство в період дії воєнного стану: що встановлено новими законами. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/bankrutstvo-v-period-diyi-voyennogo-stanu-shho-vstanovleno-novimi-zakonami>

153. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

154. Чорна Ю. В. Система законодавства Канади про банкрутство: загальна характеристика. *Санація і банкрутство*. 2015. № 1. С. 128–134.

155. Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 19 с.

156. Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 292 с.
157. Чубар Т. М. Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 241 с.
158. Шпурова О. О. Політика антикризового управління при загрозі банкрутства. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 8 (86). С. 147–154.
159. Щербанюк О. В. Роль органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство». 2013. Вип. 714. С. 66.
160. Що передбачає судова процедура санації боржника - пояснює Міністерство юстиції України. Судова влада України. URL : <https://court.gov.ua/press/news/1840660>
161. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : монографія. Хмельницький, 2010. 224 с.
162. Яновицька А. В. Принципи господарського судочинства у новій редакції Господарського процесуального кодексу України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. С. 156–165.
163. Яновицька А. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019р.). Київ : КМА, 2019. С. 116–119.
164. Яринко Б. В. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 21 с.

165. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*. 1968. № 23(4). URL: <https://www.raggeduniversity.co.uk/wp-content/uploads/2016/08/FINANCIALRATIOS-DISCRIMINANT-ANALYSIS-AND.pdf>
166. Bankruptcy Reform Act of 1978. Pub.L. 95–598, 92 Stat. 2549. November 6, 1978. URL: <http://www.legisworks.org/GPO/STATUTE-92-Pg2549.pdf>.
167. Belgium's new insolvency law has arrived. Eubelius. URL: <https://www.eubelius.com/en/news/belgiums-new-insolvency-law-has-arrived>
168. Bernard Hanotiau. Concordat and bankruptcy in Belgium. URL: https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/4-_conc_bank.pdf
169. Carruthers B.G. Rescuing business: the making of corporate bankruptcy law in England and the United States, Oxford and New York: Clarendon Press. 1998.
170. Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis: 1756: URL : https://hdbg.eu/juedisches_leben/quellen/codex-iuris-bavarici-1756
171. Coleman P.J. Debtors and Creditors in America. Insolvency, Imprisonment for Debt, and Bankruptcy, 1607-1900, Wisconsin: Madison. 1974.
172. Di Martino P. Approaching Disaster: A Comparison between Personal Bankruptcy Legislation in Italy and England (c.1880-1939). *Business History*. 2005. №47(1). pp 23-43.
173. Di Martino P. Banking crises and the evolution of bankruptcy legislation in Italy (c. 1890-1939). *Rivista di Storia Economica*. 2004. XX(1). P. 65-85
174. Di Martino P. Debt discharge and entrepreneurship in Britain, c. 1880-1939. Paper presented at the 2005. Economic History Society Annual Conference.

175. Di Martino P. The Historical Evolution of Bankruptcy Law in England, the US and Italy up to 1939: Determinants of Institutional Change and Structural Differences. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:213033/FULLTEXT01.pdf>
176. Duffy I.P.H. Bankruptcy and Insolvency in London during the Industrial Revolution, New York/London: Garland. 1985.
177. Faber D., Vermunt N., Kilborn J., Richter T. Commencement of Insolvency Proceedings. Oxford international and comparative insolvency law series. Oxford University Press. 2012. URL: <https://url-shortener.me/3JB0>
178. Faillissementswet. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001860/2025-01-01>
179. Finn M. The character of credit: personal debt in English culture, 1740- 1914, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 122 p.
180. Franks J. and Sussman O. Financial Innovation and Corporate Insolvency, London: London Business School, 1999. 230 p.
181. Getting the Deal Through. Restructuring & Insolvency. Belgium. URL: <https://gettingthedealthrough.com/area/35/jurisdiction/31/restructuring-insolvency belgium/>
182. Hansen B. Commercial Associations and the Creation of a National Economy: The Demand for Federal Bankruptcy Law. *Business History Review*. 1998. №72(2). pp 86-113.
183. Insolvenzordnung: vom 5. Oktober 1994. URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/inso/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG000100000>.
184. Instrument of the European Law Institute. Rescue of Business in Insolvency Law. URL: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf
185. Johnson P. “Creditors, Debtors, and the Law in Victorian and Edwardian England”, in Steinmetz, W. (ed.) Private Law and Social Inequality in the Industrial Age, Oxford: Oxford University Press, 2000

186. Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons. The World Bank. 2013. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTGILD/Resources/WBInsolvencyOfNaturalPersonsReport_01_11_13.pdf.

187. Richard J. Taffler. Twenty-five years of the Taffler z-score model: does it really have predictive ability? (June 14, 2007). Researchgate. URL: https://www.researchgate.net/publication/254229215_Twenty_Five_Years_of_the_Taffler_ZScore_Model_Does_It_Really_Have_Predictive_Ability

188. Saetermo H. The Norwegian bankruptcy process in a nutshell. 28.08.2015. URL: <https://www.businesslaw.no/2015/08/28/the-norwegian-bankruptcy-process-in-a-nutshell/>

189. Studia Iuridica. Uniw. Warszawski, Wydz. Prawa i Administracji. Warszawa : WUW. T. 57 : Prawo prywatne ponad granicami : księga pamięci profesora Gabriela Szerszeniewicza w setną rocznicę śmierci = red. nauk. J. Turłukowski. Warszawa : WUW, 2013. 306 s.

190. The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title11&edition=prelim> 208. UNCITRAL Model Law On Cross-Border Insolvency. United Nations, January 2014. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/>

191. Thomas Max Safley (dir.), The history of Bankruptcy. Economic, Social and Cultural Implications in Early Modern Europe. Abingdon, Routledge, 2013. URL: <https://shs.cairn.info/revue-Annales-historiques-de-la-revolution-francaise-2014-3-page-228?lang=fr>

192. U.S. Code: Title 11 BANKRUPTCY. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>

193. Wagner G. Strict Liability in European Private Law. URL: https://www.researchgate.net/publication/228224891_Strict_Liability_in_European_Private_Law.

194. Warren C. Bankruptcy in the United States History, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1935. 195 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Палкін А.Ю. Адміністративно-правове регулювання здійснення процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2022. № 3. С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2022-3-6>.
2. Палкін А. Арбітражні керуючі як суб'єкти адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2025. № 1. С. 52–56. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-1-9>.
3. Палкін А. Функціональний зміст адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Law. State. Technology*. 2025. № 2. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-13>.
4. Палкін А.Ю. Адміністративно-правовий механізм публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства: огляд наукових публікацій. «Наукова весна» 2023 : матеріали XIII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 1–3 березня 2023 р. ; Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2023. С. 357–359. URL: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2023/Scientific_Spring_2023.pdf.
5. Палкін А.Ю. Окремі аспекти історико-правового становлення нормативного регулювання процедур у сфері банкрутства. «Молодь: наука та інновації» 2024 : матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 13–

15 листопада 2024 р. ; у 3-х т. ; Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» . Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Т. 3. С. 145–146.

6. Палкін А.Ю. Окремі проблеми встановлення статусу арбітражних керуючих як суб'єктів адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства. *Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 21 лютого 2025 р. Тернопіль : Вектор, 2025. С. 242–245.

**Пояснювальна записка щодо прийняття
Закону України «Про забезпечення ефективності адміністративно-
правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури
банкрутства»**

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону України «Про забезпечення ефективності адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства»

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, воєнні зміни (зокрема, дистанційні формати, подовження строків) і впровадження автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» висувають нові вимоги до превенції неплатоспроможності, швидкодії процедур, прозорості продажу активів та узгодженості дій судів, Міністерства юстиції України, податкових і виконавчих органів. Водночас множинність підзаконних актів і перехідних воєнних норм породжують ризики юрисдикційної фрагментації, колізій, нерівномірності практики, а також підвищують трансакційні витрати для бізнесу і держави.

Проблемними залишаються межі дискреції органів публічної влади, пропорційність втручання, стандарти доказування економічної доцільності рішень, статус і процесуальна незалежність арбітражного керуючого, спеціальний режим для держсектору. На тлі зближення з *acquis* ЄС потрібні чіткі, прозорі та цифровоінтегровані адміністративні процедури, що забезпечують баланс між публічним інтересом (фінансова стабільність, конкуренція, зайнятість) і свободою підприємництва, а також довіру кредиторів і інвесторів.

2. Цілі й завдання змін до нормативно-правових актів

Завданням проекту є оптимізація забезпечення ефективності адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

3. Загальна характеристика й основні положення змін до нормативно-правових актів

Удосконалення нормативно-правового регулювання застосування забезпечення ефективності адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства:

Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Кодексу України з процедур банкрутства:

1.1. Доповнити частини 4 статті 10 абзацом другим у такій редакції:

«У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих».

4. Стан нормативно-правової бази в цій сфері правового регулювання

Вимагається внесення змін до внесення до Кодексу України з процедур банкрутства.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроекту не впливатиме на видаткову та прибуткову частини державного або місцевих бюджетів.

6. Обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування законопроекту після його прийняття

Реалізація норм законопроекту приведе до належного рівня законодавчої техніки адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері реалізації процедури банкрутства.

**Проект Закону України «Про забезпечення ефективності
адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері
реалізації процедури банкрутства»**

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Кодексу України з процедур банкрутства:

1.1. Доповнити частини 4 статті 10 абзацом другим у такій редакції:

«У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих».

II. Прикінцеві та перехідні положення

2.1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

**Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про забезпечення
ефективності адміністративно-правового механізму публічного
управління у сфері реалізації процедури банкрутства»**

Кодекс України з процедур банкрутства		
Стаття 10. Організація діяльності арбітражного керуючого	Доповнити частини 4 статті 10 абзацом другим у такій редакції «У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих».	Стаття 10. Організація діяльності арбітражного керуючого
1. Арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності.		1. Арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності.
2. Арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали (постанови) про призначення його керуючим санацією або ліквідатором до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства-боржника.		2. Арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали (постанови) про призначення його керуючим санацією або ліквідатором до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства-боржника.
Одна й та сама особа може здійснювати повноваження арбітражного керуючого на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство відповідно до вимог		Одна й та сама особа може здійснювати повноваження арбітражного керуючого на всіх стадіях провадження у

цього Кодексу. 3. Право на здійснення діяльності арбітражного керуючого надається особі, яка отримала відповідне свідоцтво у порядку, встановленому цим Кодексом, та внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. 4. На підприємствах, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, арбітражний керуючий повинен мати допуск до державної таємниці, а в разі його відсутності - отримати такий допуск у встановленому законом порядку.		справі про банкрутство відповідно до вимог цього Кодексу. 3. Право на здійснення діяльності арбітражного керуючого надається особі, яка отримала відповідне свідоцтво у порядку, встановленому цим Кодексом, та внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. 4. На підприємствах, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, арбітражний керуючий повинен мати допуск до державної таємниці, а в разі його відсутності - отримати такий допуск у встановленому законом порядку. <i>У складних та суспільно значущих справах про банкрутство (у тому числі</i>
--	--	--

		щодо суб'єктів критичної інфраструктури, підприємств з кількістю працівників понад 500 осіб, активами понад 500 млн грн, або наявністю значного суспільного інтересу) господарський суд може ухвалити рішення про призначення колегіального складу арбітражних керуючих.
--	--	---